

t m m o b
m a k i n a
m ü h e n d i s l e r i
o d a s ı

TÜRKİYE ENERJİDE NEREYE GİDİYOR?

**BÜYÜK RESİMDE GÖRÜNENLER VE GÖRÜNMEYENLER
ANLATILMAYANLARI ANLATMAK**

ODA RAPORU

YAYIN NO: MM0/720

tmmob
makina mühendisleri odası

ODA RAPORU

TÜRKİYE ENERJİDE NEREYE GİDİYOR

Kasım 2020, Ankara

Yayın No: MMO/720

tmmob
makina mühendisleri odası

Meşrutiyet Caddesi No: 19 Kat: 6-7-8
Tel: (0 312) 425 21 41 ◆ Faks: (0 312) 417 86 21
e-posta: mmo@mmo.org.tr
<http://www.mmo.org.tr>

YAYIN NO: MMO/720
E-ISBN: 978-605-01-1390-7

Bu yapının yayın hakkı Makina Mühendisleri Odası'na aittir. Kitabın hiçbir bölümü MMO'nun izni olmadan değiştirilemez, elektronik, mekanik vb. yollarla kopya edilip kullanılamaz. Kaynak gösterilmek kaydı ile alıntı yapılabilir.

Kasım 2020, Ankara

SUNUŞ

Odamız Enerji Çalışma Grubu tarafından hazırlanan ve Mayıs ayında üyelerimiz ve tüm ülke kamuoyu ile paylaşılan Türkiye'nin Enerji Görünümü 2020 isimli Oda Raporunda¹, toplum yararını dikkat almayan, kamusal planlamayı, denetimi, üretimi reddeden ve işlevsizleştiren, kamu kaynaklarını özel şirketlere aktarmaya ve belirli sermaye gruplarının çıkarlarının azamileştirmeye yönelik enerji politika, karar ve uygulamaları kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Enerji yönetimi ve bütün iktidar çevrelerinin çabası, toplumda yapay bir umut algısı yaratmak, derinleşen siyasal, ekonomik, toplumsal krizi unutturmak ve yandaşlarını tahkim edip biraz zaman kazanmaktır. Oysa, Odamız Enerji Çalışma Grubu tarafından hazırlanan bu raporda yapılmaya çalışıldığı gibi, büyük resme iyi bakarsak, enerjide gölgelenmeye çalışılan sorunları net bir şekilde görebiliriz.

Bu çalışmada her biri bağımsız başlıklar altında;

- Enerji sektöründe ne durumda olduğumuz; dışa bağımlılık, elektrik üretiminin kurulu gücü, fiili üretimi, arz fazlası eksenlerinde incelenmekte;
- Elektrik ve doğal gazdaki fiyat artışları anlatılmakta;
- Elektrik fiyatlarındaki artışların asıl nedenleri olan, özel elektrik şirketleri lehine tarifelerde yapılan düzenlemeler ile bu şirketlere yapılan piyasa fiyatlarının üzerinde ödemeler incelenmekte;
- Linyit yakan santrallerin çevreyi kirletmelerine nasıl göz yumulduğu irdelenmekte;
- Karadeniz'in bağrına sokulan hançer olan küçük HES'lere değinilmekte,
- Karadeniz doğal gaz keşfine dair kapsamlı bir değerlendirme yapılmakta, kaynağın değerlendirilmesinde yerli sanayi ve mühendislik potansiyelinden yararlanma imkânları ele alınmakta;
- Ülkeyi siyasi ve iktisadi yönlerden boyunduruk altına sokan NGS projeleri ve hayali Sinop NGS'nin aslen geçersiz kabullerle hazırlanıp "ÇED Olumlu" kararına esas alınan ÇED Raporu tartışılmaktadır.

Ülke, toplum ve kamu çıkarları doğrultusunda Demokratik Enerji Programı önerilerini içeren bu çalışmayı, her bir bölümünün ve bütünüünün, konuyla ilgili tüm kesimler için değerli bir bilgi kaynağı olacağı düşüncesi ve kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olarak kamuyu ilgilendiren teknik konularda anayasal ve yasal işlevi gereğince kamuoyunu bilgilendirme sorumluluğu ile, Odamız üyelerinin, TMMOB üyelerinin, basın, kamuoyunun ve tüm halkımızın bilgilerine sunuyoruz.

Kasım 2020

**TMMOB Makina Mühendisleri Odası
Yönetim Kurulu**

---

¹ Türkiye Enerji Görünümü 2020 Oda Raporuna <https://www.mmo.org.tr/kitaplar/turkiyenin-enerji-gorunumu-2020> adresinden ulaşılabilir.

İÇİNDEKİLER

1. Özet	1
2. Enerjide Ne Durumdayız?	7
3. 2020 Yılı Ocak-Ekim Ayları – Elektrik Enerjisinde Durum	13
4. Elektrik ve Doğal Gaz Fiyatlarındaki Artışlar ve Etkileri	23
5. Elektrik Fiyat Artışlarının Tarife Düzenlemelerinden Kaynaklanan Nedenleri	27
6. Elektrik Üretim Şirketlerine İlave Ödemeler Yapılıyor, Elektrik Fiyatları Artıyor	33
7. Doğu Karadeniz'in Bağrındaki Bir Haçer, Küçük Hidroelektrik Santraller (HES'ler)	47
8. Çevreyi Kirlettiği İçin Kapatılan Linyit Yakıtlı Santraller Tekrar Devrede! Kapatılmayanlar Kirletmiyor muydu?	53
9. Karadeniz'de TPAO'nun Doğal Gaz Keşfi Üzerine	57
10. Madencilik, Doğal Gaz, Elektrikle İlgili Yasa Değişiklikleri Hakkında Değerlendirmeler	63
11. NGS Projeleri, Sinop NGS ve ÇED Raporu	71
12. Sonuç Yerine, Öneriler	81

1. ÖZET

Enerji alanında mevcut durumun, çok önemli güncel gelişmelerin ve özelleştirme politikalarıyla birlikte süre gelen bazı olumsuzlukların dile getirildiği, irdelendiği Raporumuzun bölümlerinin temaları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Bölüm 2: Fosil Yakıtlara ve İthalata Bağımlılık Sürüyor

Petrol, doğal gaz ve kömür tekellerinin çok etkin olduğu günümüz dünyasında, birincil enerji tüketiminde 2019'da yüzde 84 oranında olan fosil yakıtlara yüksek bağımlılık, izlenen politikalarda radikal değişiklikler olmadığı sürece, kısa ve orta dönemde kayda değer bir azalma göstermeyecektir. Türkiye'de birincil enerji arzı içinde fosil kaynakların payı yüzde 83,5, yerli kaynakların payı ise yüzde 31'dir. Bugünkü iktidarın işbaşında olduğu 2002-2019 döneminde, birincil enerji talebi yüzde 87,3, enerji girdileri ithalatı yüzde 102,4 oranında artarken, yerli enerji arzı yüzde 83,6 artışla talep ve ithalattaki artışın gerisinde kalmıştır. Enerji ham maddeleri ithalatı; rekor kırarak 60 milyar dolara ulaştığı 2012'yi izleyen yıllarda petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki düşmenin etkisiyle önce gerilemişse de daha sonra artmaya başlamış ve 2019 yılında 41,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Gerek koronavirüs salgını nedeni ile talep artışının olmaması, gerekse petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle, enerji ham maddeleri ithalatına ödenen tutarın 2020'de gerileyebileceği ve 2020'nin enerji ithalat faturasınının 30 milyar dolar düzeyinde gerçekleşebileceği söylenebilir.

Bölüm 3: Arz Fazlasına Rağmen, Plansız Yatırımlara Devam Ediliyor

Elektrik sektöründe abartılı talep tahminleri ve plansız bir şekilde yapılan yatırımlarla, ihtiyacın çok üzerinde kurulu güç ve üretim kapasitesi tesis edilmiştir. Türkiye'nin 2018'den bu yana elektrik talebi kayda değer bir artış göstermemekte ve yıllık elektrik tüketimi 300 milyar kWh civarında gerçekleşmektedir. Türkiye elektrik kurulu gücü 93.244 MW'a ulaşmışken EPDK tarafından lisans verilmiş üretim tesisi yatırımları da devam etmektedir. Temmuz 2020 itibarıyla lisans verilmiş üretim tesislerinin yapım aşamasındaki toplam kurulu gücü, EÜAŞ mobil santralleri dahil 23.378,73 MW'dır. Bu projelerin kaynaklara/yakıtlara göre ayrımı incelendiğinde, mevcut dışa bağımlılık oranını azaltmayaacağı gibi yapılacak ithal kaynaklı santrallerin çoğu baz santraller olacağından dışa bağımlılığı artıracacağı öngörülmektedir. Plansız ve arz talep dengesi gözetilmeden yatırımcıların kâr hırslarına göre yapılmı süren bu santraller, ileride elektrik sektörünü bugünkünden daha büyük sorunlarla karşı karşıya bırakacaktır. Hiçbir plana ve bilimsel talep tahmin programına dayanmadan, gelecekte talebin karşılanmayacağı senaryosu ile yıllardan beri elektrik üretim tesis yatırımları teşvik edilerek halkın vergileri, bazı yatırımcılara ek gelir olarak yönlendirilmektedir. Bu israf, *Türkiye elektrik kurulu gücünü şuradan şuraya yükselttik, şu kadar kat arttırdık* diye siyasi propaganda aleti olarak kullanılmaktadır. Yıllarca elektrik ihtiyacı olduğu, elektrik üretim tesisi yapılmaz ise elektriksiz kalınacağı safsataları ile bu konuda şartlanmış olan halk ile ne yazık ki bir takım aydın kesim, halkın vergilerininin bir kısım yatırımcılara peşkeş çekilmesinin gönüllü destekleyicileri olmuşlardır.

Bölüm 4: Geniş Halk Kesimlerinin Enerji Harcamaları Artıyor

Toplam istihdamın yüzde 34,64'ünün sosyal güvenlik sistemi dışında sigortasız ve yüzde 60'ından fazlasının asgari ücretin altında ücretle çalıştığı günümüz Türkiye'sinde, art arda gelen zamlarla aileler her ay tutarı daha fazla artan enerji, su vd. faturalarını ödemekte zorlanmakta ve ödeyemedikleri için elektriği, gazı ve suyu kesilen konut sayısı milyonlarla ifade edilmektedir. Ekim 2020 itibarıyla, hane halkı aylık ortalama elektrik ve doğal gaz harcamaları toplamı, asgari ücretin İstanbul'da 15,10'u ve Ankara'da yüzde 16,30'u kadar olmuştur. Ocak 2019-Ekim 2020 döneminde TÜİK'in resmi enflasyon artışı yüzde 21,5 olurken, konutlarda elektrik fiyatları yüzde 39,7; doğal gaz fiyatları yüzde 34,7-39,7 oranlarında artmıştır.

Bölüm 5: Şirketlerin Yükümlülükleri Tarifeler Yoluyla Tüketicilere Yansıtılıyor, Tüketicilerin Elektrik Faturaları Kabarıırken Karartılıyor

Dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi için gerekçe olarak öne sürülen kayıp/kaçak oranlarının düşeceği iddiasını doğrulayacak sonuçlar alınamamış ve oranlarda düşüş olmamış; buna karşın sorumluluğunu yerine getirmeyen dağıtım şirketlerine herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Kayıp/kaçak oranlarının kabul edilebilir seviyeye düşürülmesi dağıtım şirketlerinin sorumluluğu altındadır. Bu yükümlülüklerini yerine getirmeyen şirketlerin kaçak kullanılan elektriğin bedellerini abone faturalarına ekleyerek faturaları yükseltmelerine göz yumulmaktadır. Daha önceki yıllarda elektrik faturalarını oluşturan bileşenlerin her biri, tüketici faturalarında ayrı ayrı kalemler olarak yer almakta ve sorgulanabilir durumda iken 2015 yıl sonu ve ardından Ağustos 2019'da yapılan düzenlemelerle tek kalemlik "torba fatura" dönemine geçilmiş ve tüketicilerin bilgilensmeleri tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Öte yandan EÜAŞ Toptan Satış Fiyatlarına 2019 yılında yapılan zamlar tüketici tarifelerine yansıtılırken 2020 yılı içinde pandemi sürecinin de yer aldığı dönemlerde özel şirketler lehine yapılan indirimler ise tüketicilere yansıtılmamış, aksine şirketlere kaynak aktarmanın yolu olarak kullanılmıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin lisanslı üretimlerden YEKDEM mekanizmasına dahil edilenler ile mevzuat gereği bu mekanizma içinde yer alan lisanssız üretimlerden oluşan YEKDEM maliyetleri *Son kaynak tedarik tarifesi ve Düzenlemeye tabi tarifeler* yoluyla elektrik abonelerine yansıtılmaktadır.

Bölüm 6: Şirketlere Yapılan İlave Ödemeleri Tüketiciler Karşıyor

Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğe ABD doları bazında ve yerli kömürden elektrik üreten santrallerin üretimlerinin bir bölümüne TL bazında (dönemsel olarak güncellenen) sabit fiyat ile alım garantisi verilmesi; bazı elektrik üreticilerinin piyasa ortalama satış fiyatından daha yüksek fiyatlarla elektrik satmalarını sağlamak; ayrıca bazı santrallara üretimden bağımsız olarak Kapasite Mekanizması adı altında ödeme yapılmaktadır. Bazı varsayımlarla, bu ilave ödemelerin 2018, 2019 yılları ve Ocak-Eylül 2020 dönemi toplamının yaklaşık 59 milyar TL olduğu söylenebilir. Şirketlere yapılan ödemeler tüketici faturalarına yansıtılmakta veya kamu zararı oluşturarak genel bütçe üzerinden yine halkın sırtına yüklenmektedir.

Bölüm 7: “Yenilenebilir Enerji” Adı Altında Yapılan Talana Örnek, Karadeniz HES’leri

2010 yılında uygulamaya konulan YEKDEM mekanizması sonrasında, bütün Türkiye’de, Doğu Karadeniz’de olduğu gibi akarsular üzerine HES yapma furyası hızlanarak devam etmiştir. Doğu Karadeniz’in bağrına sokulan ilk hançer olan sahil yolunun ardından ikinci hançer doğa ve toplum düşmanı (kâr hırsı ile tekniğe ve ahlaka aykırı olarak inşa edilen) HES’ler olmuştur. Bugün bunlara ilaveten yörenin insanlarına, doğasına, yeşilliklerine, yaylalarına düşman olanların, yaylaların çirkin beton yapılar ve araçlar tarafından işgal edilmesi için yapmak istedikleri yol projeleri ile ormanları, bahçeleri, bağları Kazdağları’nda yaptıkları gibi yok eden insan ve doğa düşmanı maden projeleri var. Ama Karadeniz’in dağlarında, yaylalarında, Cerattepe’deki gibi, Ünye’deki gibi madenlere direnenler; “yaylalar bizimdir, yaşasın hayat” diyenler de var.

Bölüm 8: Çevreyi Kirleten Santraller Kapatıldı mı?

Özelleştirmeler nedeniyle yapılan yasal düzenlemelerle bir kısmı halen kamuda, bir kısmı ise özelleştirilmiş olan yerli kömür yakıtlı santralin 31.12.2019 tarihine kadar çevre mevzuatına aykırı biçimde çalışmalarına olanak tanınmıştır. Süreyi uzatan yasanın Cumhurbaşkanınca veto edilmesiyle bu santrallerin 31.12.2019’dan sonra çalıştırılmalarının yasal dayanağı ortadan kalkmıştır. Ancak “veto”ya rağmen, bu santrallerden bir kısmına, yürürlükteki mevzuatın gerekliliklerini yerine getirmemiş olmalarına rağmen, hemen yılbaşında çalışma izni veya geçici faaliyet izni verilmiştir. Çok geçmeden Haziran başında, kapatılan santrallerin önemli bir kısmının da (geçici faaliyet belgesi ile) üretime başlamasına izin verilmiştir. Tüm bu santrallerde **yasal sınır değerleri** sağlayacak yatırımların tamamlanıp tamamlanmadığı ve eğer tamamlanmamış ise çalıştırılmalarına hangi yasal dayanak ile devam edildiği yönünde, kamuoyuna herhangi bir bilgi verilmemiştir. Yerel ve ulusal basındaki haberler teknik olarak yorumlandığında, yatırımların tamamlanmadığı ve geçici önlemlerin yeterli olmadığı kanaatine varılmaktadır. Esasen diğer (yeni) termik santrallerin de mevzuatın tüm gereklerini yerine getirip getirmediikleri belirsizdir. Konunun topluma anlatıldığı gibi sadece bir “filtre” ile sınırlı olmadığı, bugüne kadar yapılan ve yapılmak istenilen şeyin, bu tesisleri, çevre mevzuatında yer alan ve çevreye verilen zararları azaltıcı ve sınırlayıcı yükümlülüklerin tümünden (salım sınırları, katı, sıvı ve gaz atıklar, ölçme izleme ve cezai hükümler gibi) muaf tutma gayreti olduğu açıktır.

Bölüm 9: Karadeniz’de TPAO’nun Doğal Gaz Keşfi Üzerine

Ülkemizde fosil yakıtların gerek birincil enerji arzındaki başat payının, gerekse elektrik üretimindeki yüksek oranlarının azaltılması gereği açıktır. Yenilenebilir enerji yatırımlarıyla elektrik üretiminde doğal gaz santrallerinin payının yüzde 20’nin altında tutulması sağlanabilir. Ancak, 2019 verileri esas alındığında, ülkemizde doğalgaz toplam tüketiminde konut ve işyerinin payı 42 ve sanayide payı yüzde 27’dir. Söz konusu 40 milyar m³’ten fazla gazın tamamını yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ikame etme imkânı olmadığı için; denizlerde gaz aramaları, keşifleri ve bulunan gazın üretimi önemlidir.

Geçtiğimiz Ağustos aylarında keşfedildiği bildirilen ve Ekim ayında miktarının 405 milyar m³ olduğu açıklanan gaz kaynağının, ülke ihtiyacını ne oranda karşılayabileceğini söyleyebilmek için, birçok araştırmanın daha yapılarak bulunduğu sahanın (ya da sahaların) jeolojik, jeofizik ve jeokimyasal dokusunun ve yapısının net biçimde belirlenmesi gereklidir. Yapılan ve yapılacak geniş kapsamlı ve

ayrıntılı çalışmaların bulgularının, işletmeye uygun nitelik ve nicelikte bir gaz rezervini doğrulaması halinde; gazın tüketime sunulması için kapsamlı ve nitelikli çalışmalar gerektiren, uzun zaman alacak çok yüksek bedelli yatırımlara ihtiyaç vardır. Yapılacak bu çalışmalarda hem ülkenin teknik işgücünün kapasitesini ve yeteneklerini geliştirmek, hem de yerel sanayi alt yapısından azami ölçüde yararlanmak, sınai üretimi zenginleştirmek ve geliştirmek, böylece istihdamı, yurt içi üretimi ve katma değeri artırmak, ürün ve hizmet ithalatını azaltmak ve ithalat faturasını düşürmek mümkündür. Bu ancak güçlü bir kamu yapısı eliyle yapılabilir. Bu nedenle TPAO ve BOTAŞ hemen Varlık Fonu kapsamından çıkarılmalıdır. Bu kuruluşların hisselerini yabancı şirketlere devretme niyet ve girişimlerinden derhal vazgeçilmelidir. Kurumsal yapıları dikey bütünleşik olarak güçlendirilmelidir. Gerek yeni yapılacak sondaj faaliyetlerinde, gerekse kurulacak platformların çalışmalarında, deniz altı boru hattı yapımında ihtiyaç duyulan ve uluslararası şirketlerden temin edilecek bir dizi teknik hizmet ile malzeme ve ekipmanın, süreç içinde kısmen de olsa yerleşmesini, yurt içinden teminini öngören bir program uygulanmalıdır.

Bölüm 10: Madencilik, Doğal Gaz, Elektrikle İlgili Yasa Değişikliği Yurttaşların Enerji Gereksinimlerinin Karşılmasına Yönelik Bir Tek Madde Bile İçermektedir

Çok sayıda AKP milletvekilinin imzasıyla TBM'ye sunulan ve üç hafta içinde görüşmeleri sonuçlanan, "Elektrik Piyasası Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" 46 maddeden oluşuyordu. Maden Kanunu, Kamu İhale Kanunu, Doğal Gaz Piyasası Kanunu, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun, Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu ve Elektrik Piyasası Kanunu'nda değişiklikler öngören, 5 Ekim 2020'de TBMM'ye sunulan ve 25.11.2020 tarihinde TBMM Genel Kurulunda benimsenen yasada; aylardır sayıları katlanarak artan işsizlerin, çok düşük ve kısıtlı ücretlerle, sağlıksız koşullarda, Covid 19'a yakalanarak, hastalıktan ölme pahasına çalışmaya zorlanan emekçilerin, ölüm-kalım savaşı veren küçük üreticilerin, yaşam alanları daraltılan emeklilerin sorunları yok sayılmıştır. Yasa az sayıdaki yatırımcılara yeni avantajlar getirmekte, vergi yüklerini azaltmakta, atık lastikten ve çok büyük barajlı hidroelektrik santrallardan elektrik üretiminin YEKDEM'de yer almasının devam etmesini sağlamaktadır. Doğal ve toplumsal çevreyi tahrip eden bazı yatırımlarda ve tüketicilerin elektrik faturalarının kabarmasında büyük katkısı olan YEKDEM'in yanlış uygulamalarla ve yüksek fiyatlarla devam etmesinin önünü açmaktadır.

Elektrik Piyasası Kanunu, ilk yürürlüğe girdiği 2001 yılından bu yana sürekli değiştirilmiş ve adeta yamalı bohça olmuştur. Türkiye'de ihtiyacın çok üzerinde bir elektrik üretim kapasitesi bulunmaktadır. Bu nedenle yeni yatırımlar toplum çıkarlarını öngören kamusal bir planlama dahilinde yapılmalıdır. Yeni yatırım yapılmasına izin vermek ve çeşitli yöntemlerle desteklemek yerine, var olan üretim tesislerinden verimli bir şekilde elektrik üretilmeli, üretim tesislerinde, iletim ve dağıtım hatlarında iyileştirmeler yapılmalıdır. Esasen, öncelikle, enerjinin tasarruflu ve verimli kullanılmasını sağlayacak politikalar oluşturulmalı, bu yönde önlemler alınmalıdır.

Bölüm 11: Sinop NGS Hayali Bir Projedir

Sinop NGS yatırımı için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından verilen "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı"nın hukuka ve kamu yararına aykırı olduğundan iptali istemiyle TMMOB tara-

findan ve ayrıca Sinop ve Ayancık Belediyeleri, Sinoplu yurttaşlar, yerel dernek ve kuruluşlar, TTB, KESK, TMMOB'ye bağlı Elektrik Mühendisleri Odası, Jeoloji Mühendisleri Odası, Metalurji ve Malzeme Mühendisleri Odası, Şehir Plancıları Odası tarafından dava açılmıştır.

ÇED Raporu artık geçerli olmayan bir anlaşmayı referans almaktadır. ETKB, 2019-2023 Strateji Belgesi'nde Sinop NGS için, Akkuyu NGS'den farklı bir hükümetlerarası anlaşma ile yeni bir yatırımcı ortak belirleneceği belirtilmektedir. Bu ortak belli olduğunda santral reaktör tipi, kapasitesi, yakıtı, atık bertarafı vb. hususlar yeniden belirlenecektir. Ayrıca atık yakıtın 60 yıl boyunca proje sahasında nasıl biriktirileceği, sonrasında nasıl imha edileceği ve maliyeti ÇED Raporu'nda dikkate alınmamış, santral maliyeti içerisinde hesaba katılmamış ve ülkeye neye mal olacağı açıklanmamıştır. ÇED Raporu'nda soğutma suyu denizden alınacak ve 7 derece artı sıcaklıkla denize deşarj edilecektir denilmektedir. Artan bu 7 derecenin deniz yaşamına etkisi ve deşarj edilen soğutma suyu içerisindeki kimyasallar ve etkileri ÇED Raporu'nda açıklanmamıştır. Sinop'a yönelik acil durum eylem planı, tahliye çalışması yoktur.

Bu durumda hazırlanan, yukarıda belirtilen ve benzeri eksiklikleri olmasına rağmen uygun bulunan ÇED Raporu'nun hiç bir hükmü yoktur. Ülkemizin dışa bağımlılığını artıracak, yüksek maliyetli, atık ve risk sorunu çözülmemiş Sinop NGS yapılmamalıdır. Sahil yolu, küçük HES'ler, madenler, yaylaları biçen yoldan sonra; Karadeniz'in bağrına batacak yeni bir hançer olacak Sinop NGS projesinden vazgeçilmelidir.

Bölüm 12: Sonuç Yerine

Dünyayı saran son korona virüs salgınının yıkıcı etkileriyle daha da derinleşen krizin, mevcut kapitalist ve neoliberal politikalarla aşılamayacağı açıktır. Sorunları aşmak ve krizden mümkün olan en çabuk şekilde ve en az hasarla çıkabilmek için; yurttaşların ve toplumun vazgeçilmez gereksinimlerinin karşılanmasında kamu mülkiyeti, kamusal hizmet ve toplumsal yarar esaslarını temel alan bir planlama ve toplumsal kalkınma perspektifi ile kamucu, toplumcu bir programın uygulanması zorunludur. Şimdi, uzun yıllardır izlenen ve artık tıkandığı, başarısız olduğu ayan beyan ortada olan yanlış özelleştirme piyasalaştırma esaslı politikalara son demenin, enerji, sağlık, eğitim vb. kamu hizmetlerinin, kamu kuruluşları eliyle, kamusal planlama anlayışı ile verilmesine dayalı programları, politikaları, kurumsallaşmayı ve işleyişi tasarlamının ve uygulamanın zamanıdır.

2. ENERJİDE NE DURUMDAYIZ?

2.1 Birincil Enerji Tüketimi

Petrol, doğal gaz ve kömür tekellerinin çok etkin olduğu günümüz dünyasında, birincil enerji tüketiminde 2019’da yüzde 84 oranında olan fosil yakıtlara yüksek bağımlılık, izlenen politikalarda radikal değişiklikler olmadığı sürece, kısa ve orta dönemde kayda değer bir azalma göstermeyecektir.

Günümüz dünyasında, bir yandan kaynaklar fütursuzca (toplumsal yaşam gereklilerinin çok üzerinde) tüketilirken, diğer yandan hâlâ 3 milyar insanın evinde ellerini yıkayacağı bir lavabosu, 2,7 milyar insanın yemek pişirmek için düzenli bir mutfağı bulunmamakta; 1 milyar kadar insan erişemediği için elektrikten yararlanamamakta, yüz milyonlarca insan da yemek pişirmek için çer-çöp ile bitkisel ve hayvansal atıkların yakıldığı ilkel ocakları kullanmaktadır. Bu gerçekliğin yanı sıra bir kısmı gelişmiş ülkelerde olmak üzere milyarlarca insan, alım güçlerinin yetersizliği nedeniyle enerjide mevcut imkânlarla ulaşmakta zorluk çekmektedir.

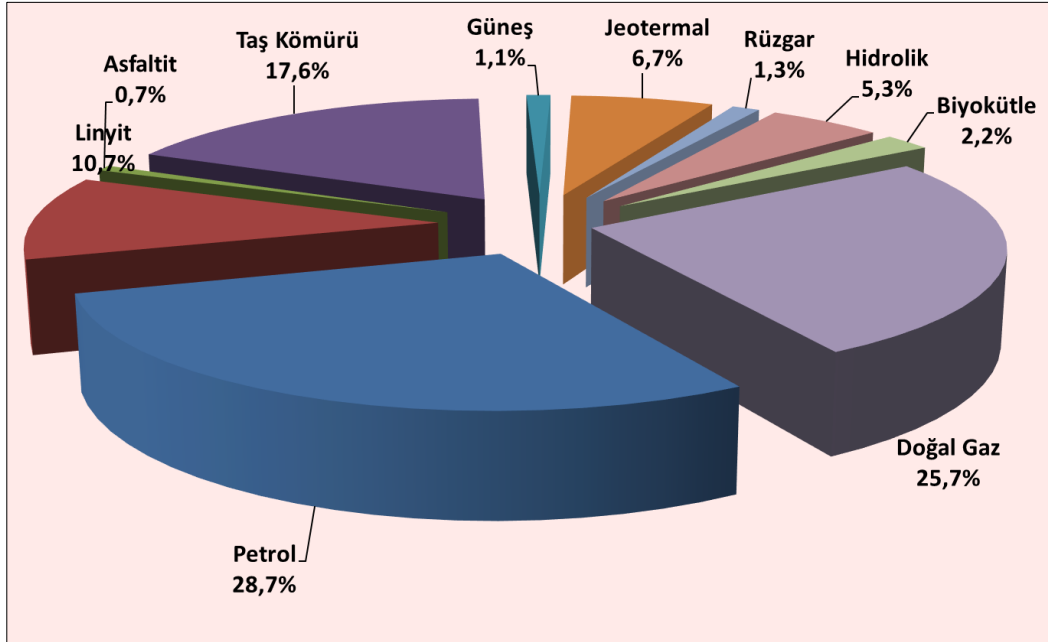
Bu tabloyu değiştirmek için, enerji sektörünü özel tekellerin salt kâr egemenliğinden çıkarıp kamusal bir düzleme aktarma ve yenilenebilir kaynaklara dayalı, düşük karbon emisyonlu bir ekonomiye yönelerek, enerjide demokratik bir denetimi/programı gerçekleştirme ihtiyacı vardır.

Ülkemizde, ETKB 2019 Genel Enerji Denge Tablosu verilerine göre, 144,39 MTEP olan birincil enerji arzı, 2018’e göre yüzde yarım artmıştır. Tablo 2.1 ve Şekil 2.1’de birincil enerji arzının kaynaklarına göre miktar ve oranları yer almaktadır. Enerji arzı içinde birinci sırada yüzde 29,03’le kömür (linyit, asfaltit, taş kömürü) gelmekte, onu yüzde 28,70’le petrol ve yüzde 25,70’le doğal gaz izlemektedir. Üç fosil yakıt enerji arzının yüzde 83,43’ünü sağlarken, biyokütle dahil yenilenebilir kaynakların payı yüzde 16,57’de kalmaktadır.

Tablo 2.1 Türkiye Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Dağılımı, 2019 (MilyonTEP, %)

	Milyon TEP	Pay (%)
Petrol	41,454	28.7
Linyit	15,453	10.7
Asfaltit	1,022	0.7
Taş Kömürü	25,445	17.6
Güneş	1,622	1.1
Jeotermal	9,651	6.7
Rüzgar	1,869	1.3
Hidrolik	7,639	5.3
Biyokütle	3,157	2.2
Doğal Gaz	37,128	25.7
Fosil	120,502	83.50
Yenilenebilir	23,938	16.50
Toplam	144,390	100.0

Şekil 2.1 Türkiye Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Dağılımı, 2019 (%)

Tablo 2.2 de görüleceği üzere, bugünkü iktidarın işbaşında olduğu 2002-2020 döneminde, birincil enerji talebi yüzde 87,3, enerji girdileri ithalatı yüzde 101,9 oranında artarken, yerli enerji arzı yüzde 83,7 oranında artmıştır. Yerli arz artış oranı, 2019'da 2018' göre yüzde 13 gibi yüksek bir oranda artış göstermiş olmakla birlikte, 2002-2019 döneminde, yerli arzdaki artış oranı, talep ve ithalattaki artışın gerisinde kalmıştır

Tablo 2.2 Türkiye'nin Genel Enerji Dengesi, 1990 – 2019

	1990	2002	2018	2019	Değişim 1990-2019 %	Değişim 2002- 2019 %
Toplam Enerji Talebi (Milyon TEP)	52,7	77,1	143,7	144,4	↑175	↑ 87,3
Toplam Yerli Üretim (Milyon TEP)	25,5	24,4	39,7	44,8	↑78,5	↑ 83,6
Toplam Enerji İthalatı (Milyon TEP)	30,7	57,2	115,8	115,5	↑276,2	↑ 102,4
Yerli Üretimin Talebi Karşılama Oranı	% 47,9	% 31,7	% 27,6	%31	↑%35,3	↓ %2,2

2028 ve 2019'da birincil enerji arzı içinde yerli kaynakların miktarları Tablo 2.3'de verilmiştir. 2019'da yerli arzda en fazla pay yüzde 34,8 ile linyite, yüzde 21,5 ile jeotermale ve yüzde 13'le hidro-

elektrik enerjiye aittir. Arz artışının hangi kaynaklardan geldiğine bakıldığında, artışın yüzde 48,3'ünün hidroelektrikteki, yüzde 25,4'ünün jeotermal enerjideki, yüzde 9'unun ise linyitteki üretim artışından geldiğini görebiliriz. Artışın nerede ise yarısının 2019'da, su gelirin yüksek olmasından ötürü üretimi artan hidroelektrik üretimden kaynaklandığı ve bunun sürekli olmayacağı hususu gözlerden kaçmamalıdır.

Tablo 2.3 Yerli Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Dağılımı, 2019

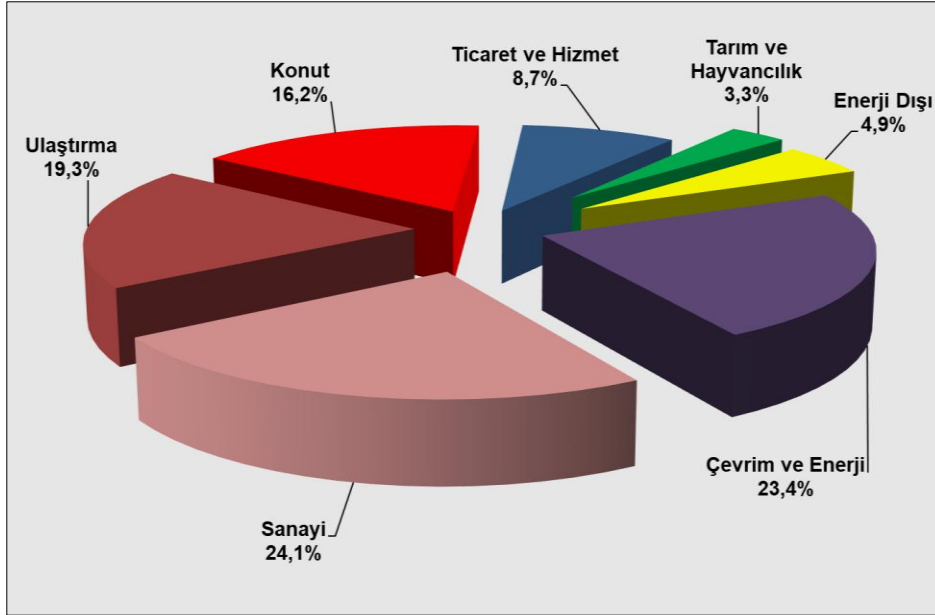
YERLİ ENERJİ ARZI	2018	2019	Yıllık Artış (Bin TEP)	Artış Oranı (%)
Taş Kömürü	655	718	63	9,6
Linyit	15.122	15.609	487	3,2
Asfaltit	770	1.022	252	32,7
Ham Petrol	2.994	3.135	142	4,7
Doğalgaz	359	398	39	10,9
Biyoenerji ve Atık	3.014	3.157	144	4,8
Yakacak Odun	971	1.046	74	7,7
Atıklar	1.883	1.937	53	2,8
Bioyakit	159	175	16	10,0
Hidrolik	5.155	7.639	2.484	48,2
Rüzgar	1.716	1.869	153	8,9
Jeotermal	8.343	9.651	1.308	15,7
Güneş	1.547	1.622	75	4,8
TOPLAM	39.675	44.821	5.146	13,0

	Toplam Enerji Arzı (Bin TEP)	Yerli Kaynak (Bin TEP)	Yerli Payı (%)
2018	143.665,9	39.674,9	27,6
2019	144.390,4	44.821,1	31,0
Yıllık Artış (Bin TEP)	724	5.146	
Artış Oranı (%)	0,5	13,0	

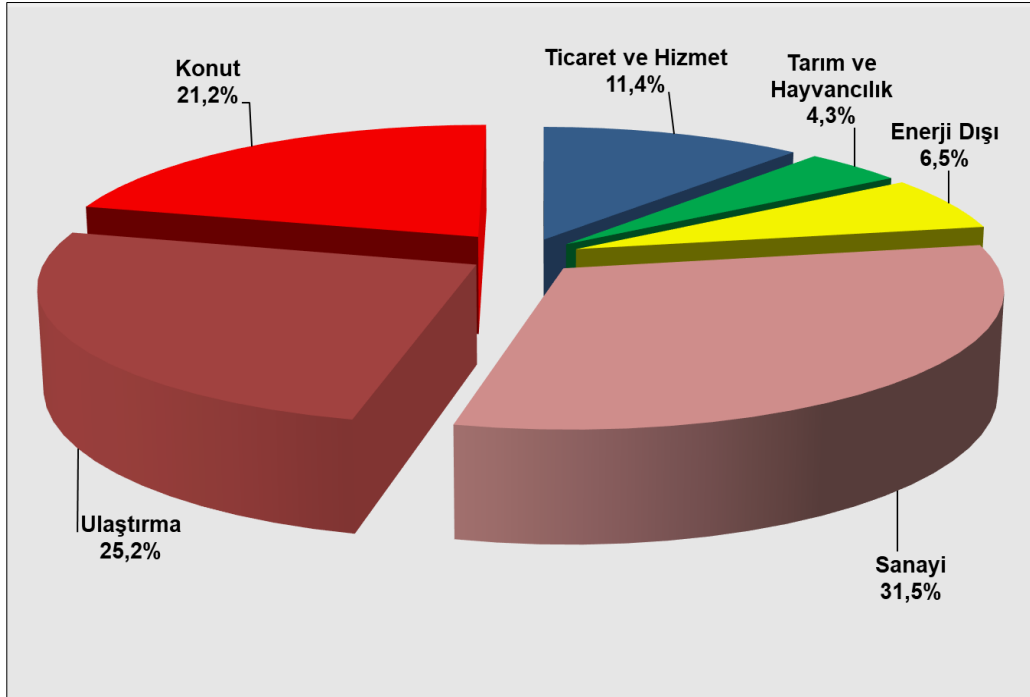
Enerji ham maddeleri ithalatı; rekor kırarak 60 milyar dolara ulaştığı 2012'yi izleyen yıllarda biraz duraksamış, petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki düşmenin etkisiyle 2016 yılında 27,2 milyar dolara kadar gerilemiş ise de, 2017 yılında yeniden artmaya başlamış ve 2019 yılında 41,6 milyar dolar olarak gerçekleşmişti. Gerek koronavirüs salgını nedeni ile talep artışının olmaması, gerekse petrol fiyatlarındaki düşüş, enerji ham maddeleri ithalatına ödenen tutarın 2020'de gerileyebileceğine işaret etmektedir. Nitekim Anadolu Ajansı'nın 04.11.2020 tarihli haberine göre enerji ham maddeleri ithalat tutarı 2020'nin Ocak-Eylül döneminde, geçen senenin aynı dönemine göre yüzde 31,5 azalmış ve 21,5 milyar dolar olmuştur. Bu durumda, 2020'nin enerji ithalat faturasının 30 milyar dolar düzeyinde gerçekleşebileceği söylenebilir. Ülkemizin enerji maddeleri ithalatında yüzde 35,6 payla birinci sırada yer alan Rusya Federasyonu toplam enerji arzının yüzde 25,6'sını sağlamaktadır.

Birincil enerjinin kullanım alanları Şekil 2.2. ve 2.3 'de verilmiştir. Burada dikkat çekmek istediğimiz husus toplam enerjinin beşte birinin ulaşım sektöründe kullanılıyor olmasıdır. Türkiye'nin birincil enerji arzında yüzde 28,70'lik payı olan ve tüketimin yüzde doksanından fazlası ithalatla karşılanan ve

her sene ithalatına 25 milyar dolardan fazla para ödediğimiz petrolün; üçte ikisinin ulaşım sektöründe kullanıldığı ve enerjide dışa bağımlılığın en önemli nedenlerinden birinin karayollarındaki milyonlarca aracın yakıt tüketimi olduğu da, akıllardan çıkarılmamalıdır.

Şekil 2.2 Sektörlere Göre Birincil Enerji Nihai Tüketimi, 2019 (Çevrim Sektörü Dahil)

Şekil 2.3 Sektörlere Göre Birincil Enerji Nihai Tüketimi, 2019 (Çevrim Sektörü Hariç)

2.2 Elektrik Üretimi ve Tüketimi

Abartılı talep tahminleri ve plansız bir şekilde yapılan yatırımlarla, ihtiyacın çok üzerinde kurulu güç ve üretim kapasitesi tesis edilmiştir. Türkiye'nin 2018'den bu yana elektrik talebi kayda değer bir artış göstermemekte ve yıllık elektrik tüketimi 300 milyar kWh civarında gerçekleşmektedir. Bu yıl ve önümüzdeki yılda da, talebin bu düzeylerde olacağı söylenebilir. 2020 yılı Mart ayında başlayıp halen devam eden koronavirüs salgını; tüm yaşamı etkilediği gibi elektrik tüketimini de olumsuz etkilemiştir. Bu yılın ilk sekiz ayında elektrik tüketimi bir önceki yıla göre yüzde 2,1 oranında azalmıştır. Bu salgının ne kadar süreceğini ve hayatı nasıl etkileyeceğini doğru tahmin etmek çok güçtür. Ancak uzun sayılacak bir süre daha olumsuz etkilerinin süreceği beklenmelidir. Bu nedenle, elektrik sektörü yatırımlarında da, talep artışındaki duraksamanın dikkate alınması gerekir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez'in twitter hesabından yaptığı ve 09.09.2020 tarihinde çeşitli yayın organlarında yayımlanan açıklamalarına göre, bu yıl içinde en yüksek günlük üretime 04.09.2020 tarihinde 1.007.331.000 kWh ile, en yüksek saatlik üretime de aynı gün saat 14.00'te 49.556.000 kWh ile ulaşılmıştır. Bu rakam, 2020'de 49.556 MW puant değere karşılık gelmektedir. 2020 Ekim 1 sonu itibarıyla Türkiye kurulu gücü 93.918,8 MW'dır. Yani, 44.362,8 MW ani yedek güç mevcuttur. Bu rakam bize, bugüne kadar Türkiye'deki en yüksek tepe ihtiyaç gücü olan 2020 yılı tepe gücü 49.556 MW'ın yüzde 89,5'i kadar yedek güç olduğunu göstermektedir. Fazla gücün kurulu güce oranı da yüzde 47,2'dir Bu oranlar çok yüksektir. Kurulu gücün puant güçten makul miktarda fazla olması normaldir, ancak yüzde 89,5 oranında fazla oluşu, arz kapasitesinin fazlalığının altını çizmektedir.

2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'na göre, ülkemizdeki santrallerin kurulu gücü ile 2018'de 450 TWh, 2019'da 467 TWh elektrik üretebilmek mümkündür. Yatırım sürecinde olan lisanslı projelerden Akkuyu NGS dışındakilerin toplam kurulu gücü 18.553,7 MW olup, bu gücün önümüzdeki yıllarda devreye alınacağını kabul ettiğimizde; önümüzdeki yıllarda toplam kurulu güç 111.437,9 MW'a ulaşacaktır.

2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda yer alan "94.760 MW kurulu güç ile 466.662 GWh elektrik üretilir bilgisi" referans aldığımızda, mevcut ve devreye girecek lisanslı projelerin 111.437,9 MW'a varacak olan toplam kurulu gücünün, azami verimle kullanılması ve üretililecek elektriğin tüm sektörlerde daha verimli bir şekilde değerlendirilmesi halinde; ETKB'nin, 2030 yılı için 452-515, 2035 yılı için 511-608, 2039 yılı için 556-680 TWh olarak tahmin ettiği elektrik tüketiminin önemli ölçüde karşılanabileceği söylenebilir.

Kuşkusuz mevcut linyit santrallerinin bir bölümü, rezervlerin tükenmesi ve ekonomik ömürlerinin sona ermesi, emisyon sınırlarına uymama vb. nedenler ile; yine en eski doğal gaz santralleri de verim düşüklüğü nedeni ile devre dışı kalabilir. Bu nedenle kurulu güç stokunun da dikkatle incelenmesi ve üretim kapasitesinin nasıl ve ne kadar artabileceğinin belirlenmesi gerekir

İthal kömür santralleri hariç önlisans almış ve önlisans değerlendirme aşamasında olan projeler ile YEKA RES 2 ihalesi kapsamında bağlantı tahsis hakkı kazanmış ancak henüz önlisans başvurusu yapılmamış olan toplam 1.000 MW kurulu gücündeki rüzgâr santrallerinin de lisans alıp yatırıma geçeceği dikkate alındığında, toplam kurulu gücü 123.000 MW'ı geçecek olan proje stokunun, ETKB'nin bizce yüksek ve abartılı olan talep öngörülerini karşılama potansiyeli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2.4 Mevcut, Yatırım ve Lisans Alma Süreçlerindeki Projelerin Kurulu Güçleri ve Toplam Proje Stoku

Tanım	Kurulu Güç (MW)
2020 Temmuz Sonu İtibarıyla Mevcut Tesisler	92.884,2
Yapım Aşamasındaki Projeler (Akkuyu NGS Hariç)	18.553,7
2020 Temmuz İtibarıyla Mevcut Tesisler + Yatırım Sürecinde Olan Projeler (Akkuyu NGS Hariç)	111.437,9
2020 Temmuz İtibarıyla Önlisans Almış Projeler (2.340 MW İthal Kömür Santrali Hariç)	9.596,6
2020 Ocak İtibarıyla Önlisans Değerlendirme Aşamasında Olan Projeler (350 MW İthal Kömür hariç)	1.281,6
YEKA İhalesinden Beklenen Projeler	1.000,0
2020 Ocak İtibarıyla Toplam Proje Stoku	123.316,1
Türkiye Ulusal Yenilenebilir Eylem Planında (2014) 2023 Hedefi	125.000
ETKB 2019-2023 Strateji Planında (2020) 2023 Hedefi	105.300

Bugün için elektrikte bir arz eksikliği yoktur. Ancak sürekli zamlanarak artan elektrik ve doğal gaz fiyatları, sayıları milyonlarla ölçülen doğal gaz ve elektrik faturalarını ödeyemeyen yurttaşlar, kamu kaynaklarından özel elektrik üretim ve dağıtım şirketlerine aktarılan milyarlarca TL, bankalara kredi borçlarını ödemeyen ve ödeyemeyen enerji şirketleri, ülkenin enerjide dışa bağımlılığını artıracak ve çevresel felaketlere neden olabilecek nükleer santral projeleri ve bütün bu gelişmeler karşısında tek görevinin, özel şirketlerin çıkarlarını savunmak ve geliştirmek olduğuna inanan ve toplum lehine tek bir adım atmayan bir enerji yönetimi vardır.

Türkiye gibi, her yedi-sekiz senede bir ciddi ekonomik krizle karşı karşıya kalan kırılgan bir ekonomide; yeterli hesap yapmadan elektrik fiyatlarının hep yüksek kalacağına, TL'nin yabancı paralar karşısında hiç değer yitirmeyeceğine inanan yatırımcılar; kredi isteyen yatırımcının yatırım yapacağı santralle ilgili bilgi, denetim ve yönetim kapasitesini araştırmaya, yatırımın fizibilitesini incelemeye ihtiyaç duymadan “biz teminatları sağlam alalım gerisini boş ver” deyip kredi veren bankalar; planlama disiplini yok sayarak, ihtiyaç olup olmadığına, dışa bağımlılığı artırıp artırmadığına bakmadan bütün yatırım başvurularına lisans veren EPDK; elektrik talebinin yüksek oranlarla duraklamaksızın sürekli artacağını varsayan ve sürece toplum yararına müdahil olmak gibi bir fikri, akli olmayan ve görev ve işlevini yalnızca özel şirketler lehine kararlar alma ve uygulamalara yönelme olarak algılayan enerji yönetimi; yani bu kesimlerin istisnasız hepsi, kaynak israfından ve ihtiyacın çok üzerinde atıl kapasite yaratılmasından ortak ve zincirleme olarak sorumludur.

Mevcut kurulu güce ek olarak, fiziki yatırım aşamasında olanlar ve yatırım öncesi süreçte olan projeler de eklendiğinde 120.000 MW'ı aşan bu fazla kapasite karşısında; verimsiz, çevreyi koruyucu yatırımları yapmayan, yakacak kömürü bile olmayan özelleştirilmiş yaşlı linyit santrallerinden başlayarak verimsiz doğal gaz santralleri ve rekabet gücü olmayan santrallerin üretimlerini durdurmaları veya kapanmaları şartı olmalıdır.

3. 2020 YILI OCAK-EKİM AYLARI ELEKTRİK ENERJİSİNDE DURUM¹

2020 yılı başında ortaya çıkan Covid-19 salgınından tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşam belirgin şekilde etkilendi. Haziran ve Temmuz aylarında Türkiye’de salgının etkilerinin azaldığı savı ile normalleşme adı altında salgının önlenmesi için alınan önlemler gevşetildi, özellikle ekonomik faaliyetler için alınan önlemlerin tamamı kaldırıldı. Ancak Ağustos ayından itibaren salgın tekrar etkisini arttırdı ve salgının ikinci dalgasının başladığı açıklandı. Salgının ikinci dalgası halen artarak sürmektedir. Salgının açıklandığı Mart 2020 tarihinden sonra Nisan ve Mayıs aylarında salgından önemli oranda etkilenerek düşen elektrik üretimi Haziran ve Temmuz aylarında önceki yıl verilerine yaklaşım gösterdi, Ağustos ile Eylül aylarında ise 2019 yılı aylık üretim değerlerinin üstünde bir artış gösterdi. Ekim ayında da bu artış sürdü.

2020 yılı içerisinde elektrik alanındaki gelişmeler, Covid-19 salgınının elektrik sistemine olası etkileri ve ülkemiz elektrik sektörünün güncel durumuna yakından bakabilmek için yılın ilk on ayı ile 2019’un genel elektrik verileri karşılaştırılarak aşağıda incelenmektedir. İncelemede elektrik sisteminin verilerine farklı açılardan bakılarak ilgili konularda doğrudan bilgi verilmeye çalışılmıştır. Ancak özellikle elektrik tüketiminin hangi sektörlerde olduğuna ilişkin veriler 2020 Temmuz ayı için açıklandığından bu konudaki değerlendirme Temmuz ayı itibarı ile gerçekleştirilebilmiştir (*Bakınız: Sonnot-1ⁱ*).

3.1 Kurulu Güç

Şekil 3.1’de yer alan TEİAŞ Yük Tevzi Dairesi verilerinden görüleceği üzere 31 Ekim 2020 tarihi itibarı ile Türkiye’nin elektrik kurulu gücü 93.244 MW’dır. 2019 yılı sonunda toplam 91.352 MW² olan kurulu güç ile 31 Ekim 2020 tarihindeki kurulu güç arasındaki fark 1.892 MW olmuştur 2019 yılı sonu ile 2020 Ekim ayı sonu arasındaki kurulu güç farkı incelendiğinde, 452 MW gücünde doğalgaz, fueloil ve linyit santrallerinin devamlı olarak devreden çıkarıldığı, bu dönemde 30 MW gücünde yeni doğalgaz santrali ile 87 MW gücünde atık ısı ve biyokütle santrali olmak üzere toplam 117 MW termik kaynaklı tesisin devreye alındığı görülecektir. Bunun yanı sıra 1.211 MW’ı barajlı hidroelektrik santral olmak üzere toplam 2.227 MW gücünde yenilenebilir kaynaklı tesis devreye alınmıştır. Burada dikkat çeken bir husus; 2020 yılında devreye alınan 2.344 MW gücündeki yeni tesislerin 117 MW’ının, doğal gaz, biyokütle ve atık ısı gibi termik kaynaklara, 2.227 MW’lık bölümünün ise tamamen yenilenebilir kaynaklara dayanan tesisler olmasıdır. 2019 ile 2020 yılları karşılaştırıldığında, Türkiye’nin toplam kurulu gücünden 357 MW termik kaynak azalmış ve 2.227 MW yenilenebilir kaynak artmıştır. Bu durum yenilenebilir enerji kaynaklarına verilen önemin artarak devam ettiğini göstermektedir.

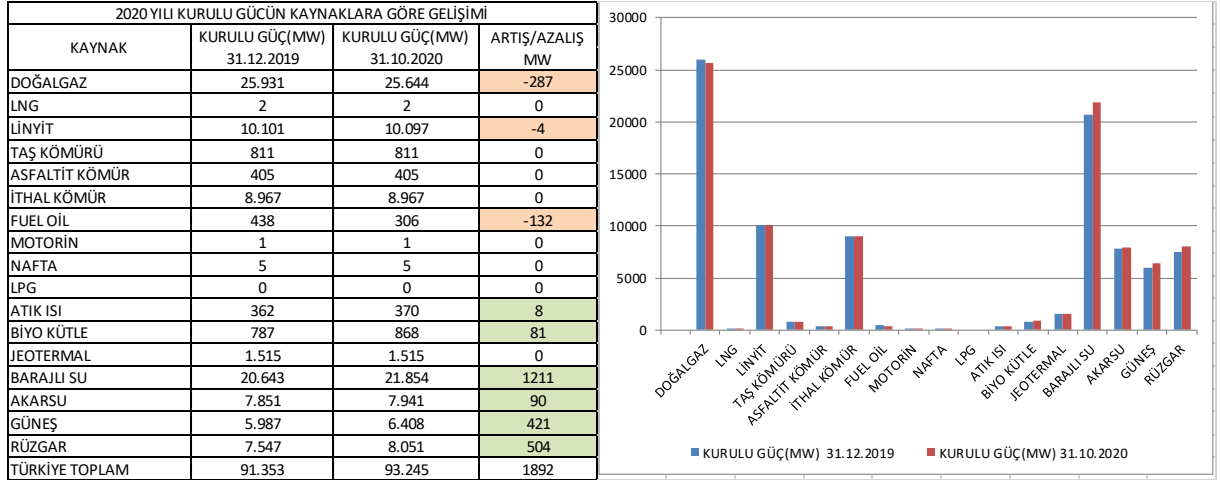
---

¹ Elektrik mühendisi Nedim Bülent DAMAR’ın “toplumsalbakis.net” sitesindeki yazısının bazı bölümlerinden kısaltılarak derlenmiştir.

² TEİAŞ 2019 Elektrik İstatistiklerinde 2019 sonu kurulu güç 91.267 MW olarak verilmektedir. Bu yazıda TEİAŞ Yük Tevzi Dairesi verileri (daha önce yayımlandıkları için) esas alınmıştır.

Bugünün verileri Türkiye kurulu güç gelişimini, toplam güç ile yıllara göre rakamsal ve oransal artışları ile karşılaştırıldığında 2020 yılı kurulu gücündeki artışın son aylarda devreye alınan üretim tesislerinin eklenmesi ile geçmiş yıl artış değerlerine yaklaşım gösterdiği görülmektedir. Ancak son yılların realitesi olan bazı doğal gaz ve petrol kaynaklı üretim tesislerinin işletilmesine son verilmesi ve Türkiye elektrik üretim kurulu gücünün aşırı derecede artması sonucu 2020 yılı kurulu güç artışı geçmiş yıl artış ortalamalarının altında seyretmektedir. 2009 yılından beri yılda 3.000-5.000 MW arasında artan elektrik üretim tesisleri kurulu gücünün bu yılın ilk on ayındaki artışı olan 1.892 MW'lık güç, 1.206 MW gücünde yapımına uzun yıllar önce başlanmış barajlı hidroelektrik santraller ile küçük güçlü yenilenebilir kaynak üretim tesislerinden oluşmaktadır.

Bu durum yaklaşık 40 yıldır hiçbir planlama yapılmadan özel sektöre en fazla kâr elde edeceği alan olarak sunulan elektrik enerjisi sektöründe yatırımların azalması ve bazı santrallerin üretimlerine son verilmesi bu sektörde gerçekçi planlama yapılmasının zorunluluğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. 2009 yılında başlayan artış ivmesi, 2017 yılından itibaren görünür bir düşüşe geçmiştir.

Şekil 3.1 2019-2020 Yılları Elektrik Kurulu Gücü Kaynaklara Göre Gelişimi

(Kaynak: TEİAŞ-Yük Tevzi Bilgi Sistemi)

Nitekim son bir iki yıldır bankalar ile elektrik üretim tesisi yatırımcıları arasındaki sorunlar bu plansız ve abartılı kâr hayalleri ile kurulan tesislerin yatırımcılarını da rahatsız etmeye başlamıştır. Önce banka yöneticilerinin kamuya yaptığı açıklamalar sonucu gün yüzüne çıkan bu plansız yatırım düzeni, daha sonra büyük güçlü santral yatırımcısı bir iki şirket yetkilisi tarafından dile getirilmiştir. Son günlerde gazetelerde yer alan haberler ise kurumsal yatırımcı ortak kuruluşlardan ikisi tarafından bu gerçek dile getirilerek doğrulanmıştır (*Bakınız: Sonnot-2ⁱⁱ*).

Türkiye elektrik sisteminde puant (tepe) güç kullanımı, en yüksek 2017 yılında 47.660 MW olarak gerçekleşmiştir (lisansız tesisler hariç). Sonraki yıllarda bu sayıya ulaşılamamış, 2020 yılında da Eylül sonuna kadar 43.000 ile 45.500 MW aralığında oluşmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi Ekim sonu itibarı ile Türkiye kurulu gücü 93.244 MW'dır. Yani 45.584 MW ani yedek güç mevcuttur. Bu ise bugüne kadarki en yüksek tepe ihtiyaç gücü olan 2017 yılı tepe gücü 47.660 MW'ın % 96'sı seviyesindedir. Bu oran çok yüksektir.

Devreye girmesi, kaynağı tükendiği/azaldığı için ya da teknik olarak proje gücüne ulaşması mümkün olmayan, sürekli arızalı, finansal zorlukları nedeni ile yakıt satın alma sıkıntısı kronikleşmiş üretim tesisleri ayrı bir şekilde sınıflandırılarak mevcut kurulu güç tarifinden ayrılmalı ve kurulu güç verisi gerçekçi bir seviyeye getirilmelidir. 93.244MW'lık kurulu güç rakamı varken günlük emre amade listeleri açıklayarak sürekli olarak mevcut kapasitenin % 30-40 arasındaki bir kapasiteyi üretemez olarak göstermek, Türkiye kurulu gücü ile gerekli yedek kapasite ihtiyacı için gerçekçi bir değerlendirme yapmayı güçleştirmektedir. Bu ise yukarıda bahsedilen plansız yatırımlar için zemin hazırlamaktadır.

Türkiye elektrik kurulu gücü 93.244 MW'a ulaşmışken EPDK tarafından lisans verilmiş üretim tesisi yatırımları da devam etmektedir. EPDK tarafından yılda iki kez Ocak ve Temmuz aylarında lisans verilen üretim tesislerinin proje ilerleme raporu yayımlanmaktadır. Bu yıl Eylül başında yayımlanan Temmuz 2020 ayı raporuna göre, yapımına başlanarak gerçekleştirme oranları farklı seviyelerdeki lisans verilmiş üretim tesislerinin yapım aşamasındaki toplam kurulu gücü 23.378,73 MW'dır. Kaynaklarına göre bu projelerin ayrımı şu şekildedir:

- Hidroelektrik santraller : 3.326,68 MW

- Diğer yenilenebilir kaynaklar : 3.845,99 MW

Güneş	: 189,664 MW
Jeotermal	: 220,350 MW
Rüzgâr	: 2.991,194 MW
Biyokütle	: 444,786 MW
- Fosil yakıtlı santraller	: 11.406,06 MW
Doğalgaz	: 3.345,366 MW
Fuel oil	: 9,20 MW
Motorin	: 25,00 MW
İthal kömür	: 4.525,50 MW
Taş kömürü	: 85,00 MW
Asfaltit	: 135,00 MW
Linyit	: 3.281,00 MW

- Nükleer santraller : 4.800 MW

Toplam : 23.378,73 MW

Görüldüğü üzere yapılmakta olan lisanslı santrallerin % 33,82'si doğal gaz ve ithal kömür gibi ithal kaynaklardan; % 20,53'ü nükleer santral (Akkuyu NGS) için uranyum ithalinden olmak üzere toplam % 54,35'i yurt dışından temin edilecek yakıtlar ile işletilecek santrallerden oluşmaktadır. Bu durum, mevcut dışa bağımlılık oranını azaltmayacağı gibi yapılacak ithal kaynaklı santrallerin çoğu baz santraller olacağından dışa bağımlılığı artıracaktır. Plansız ve arz talep dengesi fazla gözetilmeden

“bırakınız yapsınlar” felsefesiyle ve yatırımcıların kâr hırslarına göre yapımı süren bu santraller, ileride elektrik sektörünü bugünkünden daha büyük sorunlarla karşı karşıya bırakacaktır. Sürekli olarak yerli ve milli politika izlediğini açıklayanlar enerji sektöründe plan program yapmayarak kendi verdikleri izinler ile dışa bağımlılığı artırmaktadırlar. Lafta dışa bağımlılığı azaltma uğraşı içerisinde görünerek yakıtı yurt dışından gelecek olan nükleer santral bile “yerli” gösterme gayreti içerisinde olan yöneticilerin, kendi verdikleri izinler ile dışa bağımlılığı artırdıkları bu tabloda açıkça görülmektedir. Gerçekleşen tepe güce yakın bir yedek kapasitesi bulunan Türkiye, bu gibi ve özellikle ithal kaynaklara dayalı yatırımlarda planlı davranarak kıt kaynaklarını gereksiz yatırımlara harcamamalıdır. Bunun tek çözümü ise kâr hırslarının olmayacağı elektrik temin hizmetinin kamu hizmeti anlayışı ile ele alınmasından geçmektedir.

Yapılmakta olan üretim tesisleri içerisinde yer alan Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) ile Eylül ayında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından ÇED uygun raporu verilen Sinop Güç Nükleer Santralının, Türkiye elektrik kurulu güç yapısı içerisinde büyük sorunlara neden olacağı bugünden görülmektedir. Her iki santral, yap işlet usulü ile uluslararası yasa hükmünde anlaşmalarla yapılmaya çalışılmaktadır. Akkuyu NGS'nin yarı üretimine 15 yıl boyunca, Sinop NGS'nin ise tüm üretimine 20 yıl boyunca alım garantileri verilmektedir. Her iki santralın da sahipleri yabancı ülke şirketleri olacak ve alım garantisi verilen elektrik, ABD Doları karşılığı ile satın alınacaktır. Fiyat son yılların piyasa ortalamasının ve Avrupa toptan elektrik fiyatlarının 2,5 katından fazladır. Ayrıca bir büyük kaza durumunda nükleer santrallerin sebep olacağı hasarın telafisi olanaksızdır.

Toplam 9.240 MW ile bugünkü Türkiye toplam gücünün yaklaşık % 10 oranında bir büyüklüğe sahip olacak bu nükleer santrallerin, Türkiye'deki kurulu güç dengesine yapacağı etki ile elektrik fiyatları, nükleer santral yapım ve işleticisi şirketlerin kâr etmesi uğruna yükselecek ve yurttaşlar zarar göreceklerdir.

Uzun yıllardır Türkiye'de kaynakların kıt olduğu ve gelecekte elektrik talebinin karşılanamayacağı savları ile önce doğalgaz ve ithal kömür santrallerinin yapımı devlet tarafından teşvik edilmiştir. Daha sonra hiçbir şirketin genel ticari koşullar içerisinde yapmaya istekli olmadığı nükleer santrallerin, devlet eliyle ve uluslararası anlaşmalar yoluyla garanti altına alınıp çok yüksek fiyatlar verilerek adeta zorla yapımı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucu olarak da bugünkü kurulu güç fazlalığı ve yapılan gereksiz yatırımlar ve şirketlerin varlıklarını koruyabilmeleri için halkın vergilerinden şirketlere aktarılan enerji üretim teşvikleri türetilmiştir.

Mevcut elektrik piyasası yasasının başlıca amacı, çevreye zarar vermeyen ucuz maliyetli elektrik üretmektir. Ancak uygulamalar bunun tam tersi olarak gerçekleşmekte ve kömür yakıtlı santraller ile nükleer santrallara ilave teşvikler ve yüksek fiyatlı alım garantileri verilerek elektriğin ucuzlaması engellenmekte ve çevre zararı riskleri artırılmaktadır.

Hiçbir plana ve bilimsel talep tahmin programına dayanmadan, gelecekte talebin karşılanamayacağı senaryosu ile yıllardan beri elektrik üretim tesis yatırımları teşvik edilerek halkın vergileri, bazı yatırımcılara ek gelir olarak yönlendirilmektedir. Bu israf ise Türkiye elektrik kurulu gücünü şuradan şuraya yükselttik, şu kadar kat arttırdık diye siyasi propaganda aleti olarak kullanılmaktadır. Yıllarca elektrik ihtiyacı olduğu, elektrik üretim tesisi yapılmaz ise elektriksiz kalınacağı safsataları ile bu konuda şartlanmış olan halk ile ne yazık ki bir takım aydın kesim, halkın vergilerinin bir kısmı yatırımcılara peşkeş çekilmesinin gönüllü destekleyicileri olmuşlardır.

Gelecekte elektrik sektörünün krize girmesinin, elektrik fiyatlarının artmasının ve halkın vergilerinin bir kısım kişilere peşkeş çekilmesinin önlenmesi için elektrik temin hizmetinin kamu hizmeti anlayışı içerisinde planlı bir yapıya dönüştürülmesi zorunludur.

3.2 Üretim

2020 Ocak-Ekim aylarını kapsayan on ayda elektrik üretimi, Tablo 3.1’de görüldüğü üzere lisansız tesislerden yapılan üretim hariç 240.140 GWh olmuştur. Bu yılın on ayında üretilen toplam elektrik enerjisi, 2019 yılının ilk on ayı üretimi olan 242.637 GWh’den 2.497 GWh daha azdır. Bu fark 2020 yılının ilk on ayında elektrik üretiminin 2019 yılı üretiminden % 1,03 oranında düşük olduğunu göstermektedir.

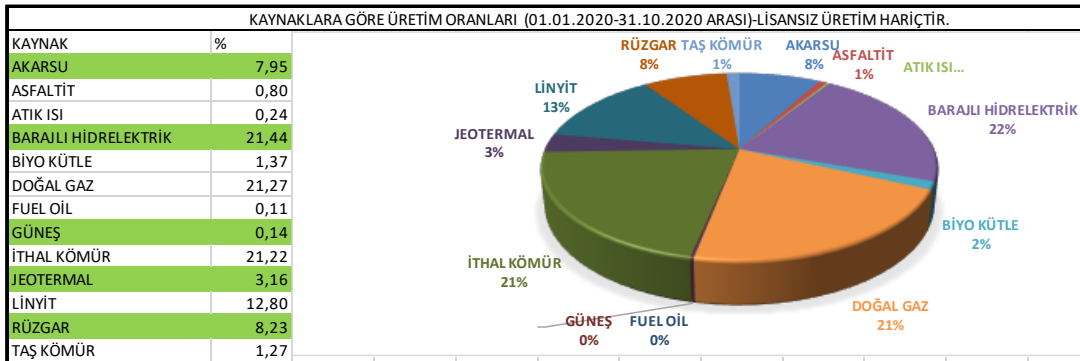
Tablo 3.1 2020 Ocak-Ekim (dâhil) Dönemi Lisansız Üretim Hariç Elektrik Üretim Tablosu (Üretimler GWh olarak verilmiş olup KWh’den tama iblağ edilmiştir)

2020 OCAK-EKİM DÖNEMİ ÜRETİM TABLOSU (LİSANSIZ ÜRETİM HARIÇTİR)											GWh	
	Ocak 20	Şubat 20	Mart 20	Nisan 20	Mayıs 20	Haziran 20	Temmuz 20	Ağustos 20	Eylül 20	Ekim 20	TOPLAM(GWh)	%
AKARSU	1.213	1.894	3.183	3.157	3.566	2.131	1.431	1.114	772	642	19.103	7,95
ASFALTİT	212	213	215	109	132	161	224	224	232	188	1.910	0,80
ATIK ISI	54	51	48	52	60	48	62	65	66	69	575	0,24
BARAJLI HİDRELEKTRİK	4.253	5.248	6.419	5.950	5.426	4.569	5.461	5.567	4.784	3.816	51.493	21,44
BİYO KÜTLE	314	299	337	323	332	320	339	335	341	358	3.298	1,37
DOĞAL GAZ	7.354	4.754	2.407	1.474	1.650	3.532	6.479	7.267	8.016	8.136	51.069	21,27
FUEL OİL	28	26	25	23	25	24	28	28	27	27	261	0,11
GÜNEŞ	16	17	25	32	38	38	40	44	49	45	344	0,14
İTHAL KÖMÜR	6.264	5.439	4.838	2.639	3.251	5.413	6.004	6.092	5.804	5.202	50.946	21,22
JEOTERMAL	844	773	839	794	775	726	682	693	700	773	7.599	3,16
LİNYİT	3.143	2.977	2.948	2.406	2.575	3.631	3.375	3.145	3.045	3.482	30.727	12,80
RÜZGAR	2.376	2.233	2.137	1.977	1.522	1.264	2.629	2.426	2.081	1.118	19.763	8,23
TAŞ KÖMÜR	203	189	202	193	199	382	450	403	397	434	3.052	1,27
TOPLAM	26.274	24.113	23.623	19.129	19.551	22.239	27.204	27.403	26.314	24.290	240.140	100,00

Kaynak: TEİAŞ YTBS

3.3 Üretimin Kaynaklara Dağılımı

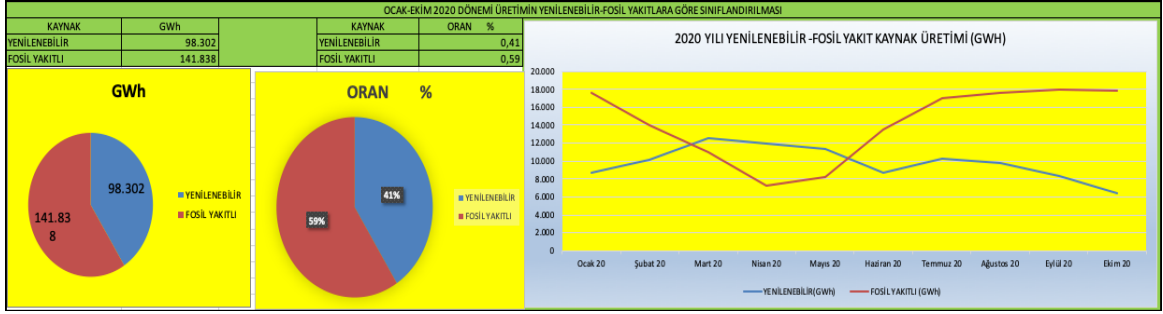
Kaynaklara göre on aylık üretim oranları ise aşağıdaki tablo-grafikte (Şekil 3.2) yer almaktadır.

Şekil 3.2 2020 Ocak Ekim Dönemi Kaynaklara Göre Üretim Oranları (Kaynak: TEİAŞ YTBS)

Şekil 3.2’deki tablo-grafikten görüleceği üzere, bu dönem hidroelektrik, toplam elektrik üretimindeki % 29,39 payı ile geçen ayın oranının gerisinde kalmasına rağmen en fazla kullanılan kaynak olmayı sürdürmektedir. Doğalgaz ve ithal kömürden elektrik üretimi sırasıyla % 21,27 ve % 21,22 oranları ile geçen aya ve 2019 yılı oranlarına göre yükselme göstermiştir. Linyitten yapılan üretim ise geçen yılki % 15,50 oranına karşılık on aylık bu dönemde % 12,80 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2020 yılının ilk aylarında linyitten elektrik üretiminin düşmesinde baca gazı arıtma tesislerini kurmadıkları için üretimleri durdurulan santraller etkili olmuştur. Haziran ayı başında bu santrallara yeniden üretim izni verilmiştir. Bu nedenle önümüzdeki aylarda linyitten elektrik üretiminde artış olacağı düşünülebilir.

Bir başka ayırım olarak bu dönemde üretilen yenilenebilir kaynaklı ile fosil yakıt kaynaklı elektrik enerjisinin miktar ve oranları aşağıdaki tablo-grafikte (Şekil 3.3) verilmiştir.

Şekil 3.3 2020 Ocak-Ekim Dönemi Elektrik Üretimini Yenilenebilir-Fosil Yakıt Kaynak Ayrımı

Bu tablo-grafikte (Şekil 3.3) görüldüğü üzere yenilenebilir kaynak ile fosil yakıtlı kaynak arasındaki makas geçen aya göre açılmış ve Ekim ayında yüksek oranlı fosil yakıt kullanımı sonucu Türkiye’de fosil yakıttan üretilen elektriğin toplam içerisindeki payı % 59 seviyesine yükselerek önceki aya göre % 2 oranında artış göstermiştir. Fosil yakıttan elektrik üretimindeki artış, Nisan ayından beri düzenli olarak devam etmektedir. Şekil 3.3’te verilen grafiğin incelenmesinden de görüleceği üzere Nisan ayında dip yapan fosil yakıt kaynaklarından yapılan elektrik üretimi daha sonra hızla artarak Ekim ayında yenilenebilir kaynakların 2,14 katına ulaşmıştır. Fosil yakıtlı kaynakların büyük bir yüzdesinin ithal edildiği göz önüne alınır ise elektrik üretimindeki bu tutumun ülke ekonomisi yararına olmadığı açıkça görülecektir.

Dünyada iklim değişikliğinin gözle görünür hale geldiği günümüzde, ülkemizdeki sera gazı salımlarının % 70’den fazlasına neden olan kömür kaynaklı elektrik üretim tesislerinin elektrik üretimindeki payının bu derece yüksek olmasının ilerideki yıllarda ülkemizin iklim değişikliğini önleme çabalarına büyük sekte vuracağı açıktır. Çocuklarımızı daha yaşanabilir bir dünya bırakmakla yükümlü olduğumuz unutulmadan ve fosil kaynaklı yakıtların çok büyük oranda yurt dışından temin edildiği gerçeğini de göz ardı etmeden fosil yakıt kaynaklı elektrik üretimine bir an önce kısıtlamaların getirilmesi ve yenilenebilir kaynak kullanımının artırılması gerekmektedir. Dünyada elektrik üretiminde kömürden elektrik üretiminin sıfırlanması konusunda ülkeler hızla kararlar almaktadırlar. Avrupa’daki birçok ülke 2040-2050 yıllarına kadar bu amaca uyulması yönünde yasalar çıkarmıştır. En son Japon hükümeti de 2050 yılına kadar kömürden elektrik üretimini sonlandırma kararı almıştır. Kömürden

elektrik üretimi çok yüksek boyutlarda olan Çin de bu yıl aldığı kararlar ile kömürden elektrik üretimini kısıtlamış ve birçok kömür santrali projesini durdurmuştur.

Dünyadaki ülkelerin bu kararlarına karşılık Türkiye’de elektrik üretiminde kömürün payının bu derece artıyor olması ve strateji belgelerine “ülkemizde mevcut tüm kömür kaynaklarının elektrik üretiminde kullanılması” ilkelerinin konulması anlaşılabilir değildir. Gelecek kuşaklara daha yaşanabilir bir dünya bırakılması sorumluluğu, ülkemiz yöneticilerinin de sırtındadır ve bu görev mutlaka yerine getirilmeli, bu yönde adımlar atılmalıdır.

3.4 Tüketim

2020 yılının ilk dokuz ayında toplam talep (toplam elektrik tüketimi) Tablo 3.2’de görüleceği üzere 227.230,6 GWh olmuştur. 2020 yılı ilk iki ayında artan talep Mart ayında 2019 Mart ayı ile eşitlenmiş ancak Nisan ayında önemli oranda (% 15) düşmüştür. Talepteki azalma Mayıs ayında da % 15,5 olmuştur. Ancak daha sonraki aylarda talep artışa geçmiş, Ağustos ayında talep 2019 yılı aynı ayına göre % 3,95 Eylül ayında ise % 7,7 oranında artış göstermiştir. 2020 yılı ilk dokuz ayında toplam elektrik talebi, 2019 yılına göre % 0,88 oranında düşmüştür. Covid-19 salgın döneminin bugüne kadarki bölümünde görülen bu azalış salgının elektrik tüketiminde fazla etkisinin olmadığını göstermektedir. 2020 yılı ilk dokuz ayı toplamında lisanslı elektrik üretiminde görülen azalış, tüketimdeki düşüş ile paralellik göstermektedir.

Tüketimin bir bölümünü karşılayan lisansız üretim 2020 Ocak Eylül (dâhil) döneminde toplam Türkiye tüketiminin % 4’ü seviyesinde olmuştur. 2020 yılının ilk sekiz ayında yükseliş gösteren lisansız üretim/tüketim, Eylül ayında görece bir düşüş yaşamıştır. Yapılan lisansız üretimin yalnızca % 2,75’i fosil yakıtlı olup % 97,25’i yenilenebilir kaynaklardan elde edilmektedir

2020 yılının ilk dokuz ayında elektrik tüketiminde görülen bu durum elektrik kullanımının bir önceki yıla göre hemen hemen aynı oranda sürdüğünü yaklaşık % 1 oranındaki azalışın doğrudan Covid-19 salgını ile ilgili olduğuna işaret etmektedir. Eylül ayında lisanslı elektrik üretimi ile toplam talep arasındaki farkın (1.160,7 MWh) lisansız elektrik üretimi ile önemli oranda karşılanmış olduğu görülmektedir.

Covid-19 salgınının elektrik talebi açısından etkisinin düşük olduğu görülmektedir ancak salgın halen devam etmektedir ve bu nedenle etkisinin ne derece olacağı ilerleyen aylarda daha net olarak görülebilecektir.

Tablo 3.2 2020 Yılı Ocak-Eylül (dâhil) Dönemi Elektrik Üretim –Tüketim Bilgileri

TÜRKİYE BRÜT ELEKTRİK ÜRETİMİNİN BİRİNCİL ENERJİ KAYNAKLARINA GÖRE AYLIK DAĞILIMI													
MONTHLY DISTRIBUTION OF TURKEY'S GROSS ELECTRICITY GENERATION BY PRIMARY ENERGY RESOURCES													
2020													
	Birim (Unit): GWh												
	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK	TOPLAM
	JANUARY	FEBRUARY	MARCH	APRIL	MAY	JUNE	JULY	AUGUST	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER	TOTAL
Taşkömürü + İthal Kömür+Asfaltit Hard Coal + Imported Coal	6.653,4	5.817,1	5.229,4	2.916,6	3.556,7	5.922,2	6.641,2	6.683,9	6.398,3				49.818,9
Linyit Lignite	3.174,1	3.006,1	2.976,8	2.429,6	2.600,2	3.666,6	3.408,4	3.176,0	3.075,3				27.513,0
Sıvı Yakıtlar Liquid Fuels	27,7	25,5	25,3	23,1	25,2	24,3	28,1	28,4	26,9				234,7
Doğal Gaz +Lng Natural Gas +Lng	7.474,4	4.859,2	2.494,9	1.535,8	1.718,4	3.632,5	6.628,5	7.398,7	8.144,4				43.886,7
Yenilenebilir + Atık Renew and Wastes	425,5	405,3	445,3	435,7	453,227	426,376	466,283	463,3	470,1				3.991,0
TERMİK THERMAL	17.755,1	14.113,3	11.171,8	7.340,8	8.353,7	13.671,9	17.172,4	17.750,3	18.115,0				125.444,3
HİDROLİK HYDRO	5.487,8	7.168,8	9.633,6	9.137,1	9.019,2	6.723,1	6.919,5	6.709,4	5.578,9				66.377,3
JEOTERMAL + RÜZGAR+GÜNEŞ GEOTHERMAL + WIND +SOLAR	3.834,2	3.646,9	3.898,0	3.863,5	3.519,5	3.229,7	4.684,8	4.472,5	3.946,6				35.095,8
BRÜT ÜRETİM GROSS GENERATION	27.077,1	24.929,0	24.703,4	20.341,4	20.892,3	23.624,7	28.776,7	28.932,3	27.640,5				226.917,4
DIŞ ALIM IMPORTS	126,8	284,2	307,2	163,8	210,7	343,7	172,0	106,0	52,8				1.767,1
DIŞ SATIM EXPORTS	227,5	184,3	190,9	163,2	120,7	56,2	139,5	152,9	218,6				1.453,8
BRÜT TALEP GROSS DEMAND	26.976,4	25.028,9	24.819,6	20.341,9	20.982,3	23.912,1	28.809,3	28.885,3	27.474,7				227.230,6

Not:Gecmiş ay rakamları TEİAŞ tarafından revize edilmiştir.

*2020 yılına ilişkin miktarlar kesinleşmemiş geçici verilerdir.

Kaynak: TEİAŞ

Tüketimin ve tüketici türleri arasındaki dağılımın incelenmesi, gerek ülke içerisinde elektriğin kullanım alanlarının anlaşılması, gerekse Covid-19 salgınının elektrik tüketimindeki etkisinin görülebilmesi için önemli olmaktadır.

2019 yılında faturalanan tüketimin tüketici türü bazında tüketici elektrik kullanım miktarları ile beraber aşağıdaki Tablo 3.3'de gösterilmiştir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere;

- Sanayi sektörü yaklaşık % 41,14 pay ile Türkiye’de en çok elektrik kullanan kesimdir ve kullandığı elektriğin % 76,7'sini serbest tüketici olarak tüketmiştir. (Sanayi sektörü % 77,16 ile serbest tüketiciler içinde en büyük paya sahiptir.)
- 2019 yılı brüt üretim değeri TEİAŞ verilerine göre 303.897,6 GWh’dir. İthalat ve ihracat dikkate alındığında brüt talep 303.320,4 GWh olmaktadır. EPDK 2019 Yılı Elektrik Sektör Raporuna göre, bunun, 229.597,91 GWh’i faturalandırılmıştır. Geri kalan 74.299,69 GWh enerji; kendi tesislerinde

kullandıkları elektrik, teknik ve teknik olmayan (kaçak) kayıplar ve üretim tesisi iç ihtiyaçları olarak faturalandırılmaya tabii tutulmamıştır.

- Ticarethane sektörü olarak tanımlanan sanayi dışındaki tesisler (AVM'ler, mağazalar, ofisler, dükânlar vs.) elektrik kullanımında ikinci büyük sektör durumundadır.

Tablo 3.3 2019 Yılı Tüketimin Tüketici Türü Bazında Dağılımı

Tüketici Türü	Tüketim Miktarı (MWh)					
	Abone	Oran (%)	Serbest Tüketici	Oran (%)	Toplam	Oran (%)
Sanayi	22.006.655,22	16,22	72.456.043,56	77,16	94.462.698,78	41,14
Ticaretane	44.486.226,14	32,79	20.664.163,12	22,00	65.150.389,26	28,38
Mesken	56.219.053,60	41,43	170.721,62	0,18	56.389.775,22	24,56
Tarımsal Sulama	7.949.887,45	5,86	603.479,99	0,64	8.553.367,43	3,72
Aydınlatma	5.026.773,26	3,70	14.909,70	0,02	5.041.682,96	2,20
Genel Toplam	135.688.595,67	100,00	93.909.317,98	100,00	229.597.913,65	100,00

Kaynak: EPDK 2019 Yılı Elektrik Sektör Raporu

2020 yılı Mart ayı ile başlayan Covid-19 salgın döneminde elektrik tüketiminin tüketici türlerine göre değişimini, Eylül sonu itibarı ile veriler yayımlanmadığı için ancak Temmuz 2020 sonu itibarı ile incelemek mümkün olmaktadır.

EPDK Elektrik Piyasası Aylık Sektör Raporlarına göre Ocak-Temmuz 2020 döneminde faturalanan elektrik tüketimi bir önceki yılın aynı dönemine göre toplamda yaklaşık yüzde 3 azalmıştır (Tablo 3.4). Tüketim ticarethane sektöründe önemli oranda düşmüş, sanayi sektöründe aynı kalmış, meskenlerde bir miktar artmış, tarımsal sulamada (geçen seneye göre daha az yağış olması nedeniyle) önemli oranda artmıştır. Buradan Covid 19 salgınının en çok ticarethaneleri etkilediği, bu sektörün elektrik tüketimindeki düşüşün Covid-19 nedeniyle birçok işyerinin kapatılması, çalışma sürelerinin azaltılması veya müşteri azlığı nedeniyle iş yapamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Meskenlerdeki elektrik tüketiminin de evde kalma, evden çalışma gibi nedenlerle bir miktar arttığı görülmektedir.

Tablo 3.4 Faturalanan Elektrik Tüketiminin Tüketici Türü Bazında Dağılımının Dönemler Arası Karşılaştırılması (MWh-%)

Tüketici Türü	2019		2020		Değişim (%)
	Ocak-Temmuz		Ocak-Temmuz		
	Miktar	Pay(%)	Miktar	Pay(%)	
Aydınlatma	2.783.232,00	2,105	2.882.180,31	2,246	3,56
Mesken	33.096.683,07	25,028	34.588.655,34	26,949	4,51
Sanayi	54.152.422,50	40,951	54.186.333,39	42,218	0,06
Tarımsal Sulama	4.155.740,93	3,143	4.752.805,21	3,703	14,37
Ticarethane	38.050.167,82	28,774	31.937.608,44	24,884	-16,06
Genel Toplam	132.238.246,35	100	128.347.582,69	100	-2,94

Kaynak: EPDK Elektrik Piyasası Aylık Sektör Raporları Ocak-Temmuz 2020

ⁱ Sonnot-1: Eldeki mevcut bilgiler COVID-19 salgını nedeni ile elektrik tüketimi ile ilgili somut sonuçlar ortaya koymak için tam anlamı ile yeterli değildir. Salgının etkileri devam etmektedir. TEİAŞ henüz Ekim ayı talebini (ülke tüketimi) yayımlamamıştır. Tüketim, lisanslı santraller üretimi+lisanssız santraller üretimi+ithalat-ihracattan oluşmaktadır. TEİAŞ bu hesaplamaları sayaç rakamları ile kontrol ederek aylık talebi (aylık ülke tüketimini) açıklamaktadır. Bu incelemenin yapıldığı gün itibarı ile Ekim ayına ilişkin lisanssız üretim, ithalat ve ihracat rakamları TEİAŞ tarafından açıklanmış değildir. Dolayısı ile sağlıklı bir rakam vermek mümkün olmamaktadır. Ülkemizde lisanssız üretim önemli bir miktara ulaşmış durumdadır. Bu nedenle TEİAŞ tarafından Ekim ayı için yayımlanacak tüketim rakamlarını görmeden genelleme yapılması pek gerçekçi olamayacaktır. Bunun yanında kullanılan verilerin bir kısmı geçici değerler olup daha sonra düzeltmeler yapılabilmektedir. Bu nedenle verilerdeki küçük düzeltme farkları olabileceği dikkate alınmalıdır.

ⁱⁱ Sonnot-2: Cumhuriyet Gazetesi, 03 Ağustos 2020 Pazartesi, Şehriban Kırac'ın Ali Karaduman ile söyleşisinden; "HES ve doğalgaz kombine santrallerinde iyi araştırma yapılmadığı için kayıp yüksek. YENADER Başkan Yardımcısı ve Gürış Holding Enerji Grup CEO'su Ali Karaduman "Fizibilitesi yanlış olan santralin kârlılığı olmaz. En az 100 HES'e baktım, hepsinde öngörüler hatalı. Santrallerin bir kısmı sökülüp başka ülkelere gönderiliyor." Söyleşinin tamamı:

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/hes-ve-dogalgaz-kombine-santrallerinde-iyi-arastirma-yapilmadigi-icin-kayip-yuksek-bircogu-satisa-cikti-1755656>

4. ELEKTRİK VE DOĞAL GAZ FİYATLARINDAKİ ARTIŞLAR VE ETKİLERİ

2018 yılı içinde yapılan zamlarla elektrik fiyatları, 2017 yılı sonuna göre konutlarda yüzde 45, diğer tüketici grupları için yüzde 71-72 oranlarında artmıştı. 2018 yılsonu doğal gaz fiyatları da 2017 sonuna göre konutlarda yüzde 25-37, küçük sanayi kuruluşlarında yüzde 29,5, büyük sanayi kuruluşlarında yüzde 100; elektrik üretimi için yakıt olarak doğal gaz kullanan santrallarda da yüzde 146 oranında artmıştı. İktidar, 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimler öncesinde, yurttaşlara hoş görünmek için elektrik fiyatlarında yüzde 10 ve doğal gaz fiyatlarında yüzde 8,8-10 oranında bir indirim yapmıştı.

Fiyatların indirildiği 2019 yılı Ocak ayı ile 2020 yılı Ekim ayında geçerli olan elektrik ve doğal gaz fiyatları karşılaştırmalı olarak Tablo 4.1 ve 4.2’de gösterilmektedir.

Tablo 4.1 Abone Gruplarına Göre 2019 Ocak-2020 Ekim Dönemi Elektrik Fiyatları

ABONE GRUBU	2019 OCAK-MART DÖNEMİ (TL/kWh)	2020 EKİM-ARALIK DÖNEMİ (TL/kWh)	ARTIŞ ORANI (%)
MESKEN (AG)	0,5375	0,7511	39,7
TİCARETHANE (AG)	0,7148	0,9988	
SANAYİ (AG)	0,5956	0,8322	
SANAYİ (OG)	0,5372	0,7506	
TARIMSAL SULAMA (AG)	0,6300	0,8803	

NOT: Fiyatlara fon ve vergiler dahildir.

Tablo 4.2 Tüketici Gruplarına Göre 2019 Ocak-2020 Ekim Döneminde BOTAŞ’ın Doğal Gaz Satış Fiyatları

TÜKETİCİ GRUBU	2019 OCAK-MART DÖNEMİ (TL/Sm ³)	2020 EKİM-ARALIK DÖNEMİ (TL/Sm ³)	ARTIŞ ORANI (%)
SERBEST OLMAYAN TÜKETİCİ	0,890014	1,251652	40,6
1. KADEME AZAMI (300.000 Sm ³ . ELEKTRİK ÜRETİMİ HARİÇ)	0,890014	1,251652	40,6
2. KADEME (300.000 Sm ³ DEN FAZLA. ELEKTRİK ÜRETİMİ HARİÇ)	1,351527	1,400000	3,6
1. VE 2. KADEME ELEKTRİK ÜRETİMİ	1,550000	1,400000	-9,7

Not: Bu rakamlara ÖTV ve KDV dahil değildir.

BOTAŞ'ın gaz satış fiyatları Ocak 2019-Ekim 2020 döneminde konut aboneleri ve küçük ticari/sınai işletmeler için yüzde 40,6 oranında artarken, büyük sanayi kuruluşları için artış yüzde 3,6 oranında olmuş, yüksek fiyatlar nedeniyle azalan elektrik üretimi amaçlı gaz tüketimini desteklemek için bu gruba yüzde 9,7 oranında indirim uygulanmıştır.

BOTAŞ'ın tüm tüketici gruplarına uyguladığı satış fiyatları, uzun vadeli anlaşmalarla Rusya Federasyonu, İran ve Azerbaycan'dan boru hatları ile ithal edilen gazın ithal fiyatının altındadır. Kaba bir hesaplama, ithal fiyatı 250 USD/1000 m³ olduğu kabul edildiğinde 1 m³ gaz 2,05 TL'ye, 190 USD/1000 m³ olduğu kabul edildiğinde ise 1,50 TL'ye gelmektedir. Bu rakamlar, gaz satış fiyatlarında yapılmış olan tüm fiyat artışlarına karşın, halen doğal gazda sübvansiyonun sürdüğünü göstermektedir.

Sorun, BOTAŞ'ın boru hatları ile gaz alım sözleşmelerindeki alım fiyatlarının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. BOTAŞ, bunu dengelemek için son yıllarda daha ucuza temin edebildiği spot LNG alımlarına ağırlık vermiştir.

Toplam istihdamın yüzde 34,64'ünün sosyal güvenlik sistemi dışında sigortasız ve yüzde 60'ından fazlasının asgari ücretin altında ücretle çalıştığı günümüz Türkiye'sinde, art arda gelen zamlarla aileler her ay tutarı daha fazla artan enerji, su vd. faturalarını ödemekte zorlanmakta ve ödeyemedikleri için elektriği, gazı ve suyu kesilen konut sayısı milyonlarla ifade edilmektedir.

Ekim 2020 itibarıyla, hane halkı aylık ortalama elektrik ve doğal gaz harcamaları toplamı, asgari ücretin İstanbul'da 15,10'u ve Ankara'da yüzde 16,30'u kadar olmuştur. Ocak 2019-Ekim 2020 döneminde TÜİK'in resmi enflasyon artışı yüzde 21,5 olurken, konutlarda elektrik fiyatları yüzde 39,7, doğal gaz fiyatları yüzde 34,7-39,7 oranlarında artmıştır. Bu veriler ve İstanbul ve Ankara'da konut abonelelerinin Ekim 2020 fiyatları ile aylık ortalama elektrik, gaz ve su bedellerinin toplamı ve bu toplamın asgari ücretli bir işçinin ücreti içindeki payı Tablo 4.3, 4.4 ve 4.5'te görülmektedir.

Tablo 4.3 2019 Ocak-2020 Ekim Arasında Bazı Göstergelerdeki Artışlar

Gösterge	2019 Ocak-Ekim2020 Ekim Dönemi Artışı (%)
TÜİK Enflasyon	22,4
Konut Elektrik Fiyatı	39,7
İstanbul Doğal Gaz Fiyatı	34,7
Ankara Doğal Gaz Fiyatı	39,7

Tablo 4.4 İstanbul’da Hane Halkı Aylık Ortalama Elektrik, Doğal Gaz ve Su Harcamaları (Ekim 2020 Fiyatlarıyla)

Harcama Türü	Aylık Tüketim	Birim Fiyat	Tutarı (TL)
Elektrik	230 kWh	0,7511 TL/ kWh	172,75
Doğal Gaz	76 m ³	1,829 TL/m ³	139,00
Su	10 m ³	5,508 TL/m ³ (Bazı istisnalar var)	55,08
Toplam			366,83

Aylık harcamaların, 2.435,07 TL olan asgari ücrete oranı yüzde 15,1’dir.

Tablo 4.5 Ankara’da Hane Halkı Aylık Ortalama Elektrik, Doğal Gaz ve Su Harcamaları (Ekim 2020 Fiyatlarıyla)

Harcama Türü	Aylık Tüketim	Birim Fiyat	Tutarı (TL)
Elektrik	230 kWh	0,7511 TL/ kWh	172,75
Doğal Gaz	89 m ³	1,855TL/m ³	165,10
Su	10 m ³	5,87 TL/m ³	58,70
Toplam			396,55

Aylık harcamaların, 2.435,07 TL olan asgari ücrete oranı yüzde 16,3’üdür.

2020 yılı Mart ayından bu yana bütün dünyayı etkileyen Covid 19 salgını kontrol altına alınamamıştır. Türkiye’de okullar ve birçok ticari işyeri kapatılmış, ülke içi ve dışı yolcu taşımacılığı kısıtlanmış, 0-20 arası ve 65 üstü yaş gruplarının sokağa çıkmaları uzun süreler yasaklanmış, ülke çapında süreli sokağa çıkma yasakları uygulanmıştır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ekonomi küçülmeye başlamıştır. Çok sayıda emekçi işini kaybetmiş, çok sayıda emekçi de kısa çalışma uygulama ve ödemesini kabul etmeye zorlanmıştır. İktidar bu dönemde de sermaye kesimlerine kamu kaynaklarından yapılan transferleri çeşitli yöntem ve uygulamalarla artırmıştır. Yoksul kesimlere yönelik tek destek sosyal yardımlardan yararlanan ailelere verilen ek 1.000 TL olmuştur.

Prof. Dr. Ebru Voyvoda ve Prof. Dr. Erinç Yeldan’ın Mayıs 2020 tarihli Salgının Türkiye Ekonomisi üzerine etkilerini konu alan çalışmalarında “*Model sonuçları salgının ekonomik maliyetlerini gayri safi yurtiçi hasıladan %26,7 ve toplam işgücü istihdamında da %22,8’lik bir kayıp olarak vermektedir. İşsizlik oranında beklenen artış, %14 düzeyinden, %33’e yükselmekte, işsiz sayısının da 4,7 milyon*

kişiden, 11,7 milyona artması beklenmektedir. İstihdamdaki bu gerilemeye koşut olarak hane halkı harcanabilir gelirlerinin de 2019'a görece olarak %46 düşeceği tahmin edilmektedir” denilmektedir.

DİSK Araştırma Merkezinin (DİSK-AR) Ekim 2020 tarihli İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu'na göre 2019 Temmuz-2020 Temmuz döneminde;

- İstihdam 1.254.000 kişi azalmış,
- İstihdam oranı yüzde 46,4'den yüzde 43,5'e gerilemiş,
- İşsiz sayısı 10,4 milyona ulaşmış,
- İşsizlik oranı yüzde 29,1'e çıkmıştır.

İktidarın, bir küçük azınlık varlık içinde yüzerken, bunu göz ardı ederek, kredi kartlarının borçlarını, kiralarnı, elektrik, doğal gaz, su, telefon, internet faturalarnı ödeyemeyen, açlıkla, yoklukla boğuşan milyonlara sabır ve tevekkül önermesi, aymazlıktır.

Koronavirüs salgını nedeniyle, daha önce de işsiz olup şimdi iş bulma umudunu tümüyle yitirenler, salgın nedeniyle işyerlerinin daralma, küçülme ve kapanması nedeniyle işten çıkarılanlar, asgari ücretin yarısına bile varmayan düşük ücretlerle çaresiz çalışanlar, kapanan/kapatılan çok sayıda küçük işyerinin sahibi ile sayıları on milyonu geçen işsiz yurttaşlar, küçük üreticiler, düşük emekli maaşları ile yaşamlarını sürdürmeye yeterli olmayan emekliler, bütün bu kesimler; elektrik, doğal gaz, su, telefon, internet faturalarnı ödeyemeyecek, elektrik ve gazlarının kesilmesi ile enerji yoksulları arasına katılacaktır.

Bu sorunu aşmak için;

- İşsizlik Sigortası Fonu'nun kaynakları şirket patronları için değil, emekçiler için kullanılmalı ve işe gidemeyen, işten çıkarılan, iş bulamayanlara kamusal maddi destek sağlanmalı;
- Özel şirketlere aktarılan kamu kaynakları enerji yoksullarına ayrılmalı, işten atılan, işyeri kapanan, iş bulamayan, elektrik, su, doğal gaz, telefon, internet faturalarnı ödeyemeyen yurttaşlara karşılıksız maddi destek sağlanmalıdır.

5. ELEKTRİK FİYAT ARTIŞLARININ TARİFE DÜZENLEMELERİNDEN KAYNAKLANAN NEDENLERİ¹

Elektrik fiyatları artışlarının nedenleri içinde, toplam elektrik üretimi içindeki payları yarıya yakın olan ve bedelleri döviz ile ödenen ithal kömür ve doğal gazın maliyetlerinin, döviz kurlarındaki artışlardan dolayı artmasının payı yüksektir. Ancak fiyat artışlarının diğer nedenleri de vardır. Bu nedenlerden birisi olan elektrik tarifelerinde tüketici aleyhine yapılan düzenlemeler bu çalışma kapsamında ele alınmıştır.

5.1 Kayıp Kaçak Oranı Hedeflerinin Tutturulamaması ve Bedelin Tüm Tüketici Faturalarına Yansıtılması

Elektrik enerjisi tarifelerinde önemli bir paya sahip olan kayıplar iki başlık altında toplanmaktadır. Bunlar sırasıyla teknik kayıplar ve teknik olmayan kayıplar olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımlama ile de kayıp ve kaçak olarak ifade edilmektedir.

Kayıp/kaçak tüketimin azaltılması, dağıtım özelleştirmelerinin amaçları arasında da yer almış ve bu yönde gerekli mevzuat düzenlemeleri EPDK tarafından yapılarak, her bir dağıtım bölgesi için yıllar itibarıyla Hedef Kayıp Oranları (HKO) belirlenmiştir.

Teknik kayıpların asgari seviyeye düşürülmesi; dağıtım şebekelerinin işletilmesi sürecinde teçhizatın tekniğine uygun periyodik bakımlarının (ve varsa kısmi onarımlarının) ve yeni (yenileme, genişleme ve kapasite artırma gibi akım taşıma kapasitelerini artıran) yatırımların zamanında yapılması ile mümkündür. Bu yönde yapılan tüm harcamalar tüketici tarifelerine yansıtılmaktadır. Bu nedenle, dağıtım şirketlerinin bu konuda her türlü tedbirleri alarak kaynak israfı ve arz güvenliği sıkıntısı yaratmadan gerekli yatırımları zamanında ve tekniğine uygun bir şekilde yapmaları, yapılan yatırımların da amaca uygunluğu, yeterli olup-olmadığı vb. ölçütlerle kamu yönetimi tarafından sağlıklı bir denetimden geçirilmesi göz ardı edilemeyecek zorunluluklardır.

Teknik olmayan kayıplar (kaçak tüketim) ise, kullanıma sunulduğu halde tahakkuk işlemi yapılamayan veya bir başka ifade ile faturalandırılmayan elektrik tüketimlerini içermektedir. Bu husus genellikle;

- Yasa dışı elektrik tüketimi (kaçak elektrik kullanımı amaçlı sayaçlara müdahale etmek ve/veya yasadışı bağlantı kurarak enerji hırsızlığı yapmak),
  - Ölçümleme, faturalandırma ve veri işleme hataları
- gibi eylemler sonunda ortaya çıkmaktadır.

---

¹ Bu bölüm, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Üyesi Olgun Sakarya'nın çalışmalarından ve yazılarından derlenmiştir

Ölçümleme, faturalandırma ve veri işleme hataları, dağıtım ve/veya tedarik şirketlerinin yönetsel zafiyetlerinden kaynaklanan ve bütünüyle ilgili şirketin sorumlu olduğu idari hatalardır. Elektrik hırsızlığının önlenmesi için dağıtım şirketinin, sahada gerekli fiziki denetimleri tam olarak yerine getirmesi ve tüketimlerin sağlıklı ölçümüne yönelik yatırımları zamanında ve eksiksiz yapması ile mümkündür.

Tablo 5.1 Yıllara Göre Elektrik Enerjisinin Üretim, Tüketim ve Kayıpları

YILLAR	BRÜT ÜRETİM (GWh)	İÇ İHTİYAÇ		NET ÜRETİM (GWh)	DIŞ ALIM (GWh)	DIŞ SATIM (GWh)	ŞEBEKEYE VERİLEN (GWh)	ŞEBEKE KAYBI				NET TÜKETİM (GWh)
		GWh	%					İLETİM		DAĞITIM		
								GWh	%	GWh	%	
2000	124.920,7	6.224,0	4,98	118.696,7	3.791,3	437,3	122.050,7	3.181,8	2,98	19.141,5	21,60	99.727,4
2001	122.724,7	6.472,6	5,27	116.252,1	4.579,4	432,8	120.398,7	3.374,4	3,23	18.608,7	21,40	98.415,7
2002	129.399,5	5.672,7	4,38	123.726,8	3.588,2	435,1	126.879,9	3.440,7	3,26	19.630,2	20,90	103.809,0
2003	140.580,5	5.332,2	3,79	135.248,3	1.158,1	587,6	135.818,8	3.330,7	2,95	20.410,2	19,93	112.078,0
2004	150.698,3	5.632,6	3,74	145.065,7	463,5	1144,3	144.384,9	3.422,8	2,84	19.820,2	18,58	121.141,9
2005	161.956,2	6.487,1	4,01	155.469,1	635,9	1798,1	154.306,9	3.695,3	2,85	20.348,7	17,80	130.262,9
2006	176.299,8	6.756,7	3,83	169.543,1	573,2	2235,7	167.880,6	5.564,7	3,77	19.061,4	15,08	143.254,5
2007	191.558,1	8.218,4	4,29	183.339,7	864,3	2422,2	181.781,8	4.523,0	2,68	21.941,8	14,82	155.317,0
2008	198.418,0	8.656,1	4,36	189.761,9	789,4	1122,2	189.429,1	4.388,4	2,48	23.093,1	14,30	161.947,6
2009	194.812,9	8.193,6	4,21	186.619,3	812,0	1545,8	185.885,5	3.973,4	2,26	25.018,0	15,59	156.894,1
2010	211.207,7	8.161,6	3,86	203.046,1	1.143,8	1917,6	202.272,4	5.690,5	2,99	24.531,3	15,68	172.050,6
2011	229.395,1	11.837,4	5,16	217.557,7	4.555,8	3644,6	218.468,9	4.189,3	1,99	28.180,1	18,01	186.099,6
2012	239.496,8	11.789,5	4,92	227.707,3	5.826,7	2953,6	230.580,4	6.024,7	2,70	29.632,3	18,03	194.923,3
2013	240.153,9	11.177,0	4,65	228.976,9	7.429,4	1226,7	235.179,6	5.639,4	2,51	31.495,0	17,91	198.045,1
2014	251.962,8	12.513,9	4,97	239.448,8	7.953,3	2696,0	244.706,2	6.271,2	2,67	31.059,9	17,19	207.375,1
2015	261.783,3	11.883,8	4,54	249.899,5	7.135,5	3194,5	253.840,6	5.338,1	2,21	31.190,2	16,67	217.312,3
2016	274.407,7	12.471,0	4,54	261.936,8	6.330,3	1451,7	266.815,4	6.271,2	2,25	30.004,1	15,58	230.540,1
2017	297.277,5	13.020,0	4,38	284.257,5	2.728,3	3303,7	283.682,1	5.503,3	2,08	29.156,2	14,51	249.022,6
2018	304.801,9	14.299,7	4,69	290.502,2	2.476,9	3111,9	289.867,2	5.120,3	1,93	26.514,7	13,01	258.232,2

Dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi için gerekçe olarak öne sürülen kayıp/kaçak oranlarının düşeceği iddiasını doğrulayacak sonuçlar alınamamış ve oranlarda düşüş olmamış; buna karşın sorumluluğunu yerine getirmeyen dağıtım şirketlerine herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Tersine, bu konuda bazı şirketler ödüllendirilmiş ve 31.12.2015 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “*Dağıtım Sistemindeki Kayıpların Azaltılmasına Dair Tedbirler Yönetmeliği*” ile bu şirketler **Yüksek Kayıplı Şirketler** olarak tanımlanarak ayrıcalıklı bir statüye kavuşturulmuştur.

Yapılan düzenleme ile bazı dağıtım şirketlerine ayrıcalık tanındığı gibi, dağıtım bölgelerinin özelleştirilmesi ihalelerinin yarışma şartlarını da bozan bir durum ortaya çıkmıştır. Dağıtımdaki kayıp/kaçak tüketimi, özelleştirmelerin amaçları doğrultusunda beklenen oranlara düşürülemediği olması, özelleştirmenin temel gerekçesinin de yalan olduğunu ortaya koymuştur.

Gerek kayıpların (teknik) gerekse kaçak (teknik olmayan kayıplardan kaynaklı) tüketimin (yaklaşık yüzde 7-8 gibi) kabul edilebilir seviyeye düşürülmesi dağıtım şirketlerinin sorumluluğu altındadır. Bu yükümlülüklerini yerine getirmeyen şirketlerin kaçak kullanılan elektriğin bedellerini abone faturalarına ekleyerek faturaları yükseltmeleri ve kendi yükümlülüklerinin bedelini faturasını ödeyen abonelelere yüklemelerinin yarattığı adaletsizlik de göz önüne alınarak kayıp kaçak tüketimlerden (ve sayaç okuma) kaynaklı maliyetlerin tüketici faturalarına yansıtılmasına son verilmelidir.

5.2 Tarife Bileşenlerinin Tanım, İçerik ve Tutarlarındaki Sorunlar

2015 yılı sonuna kadar elektrik faturalarını oluşturan bileşenlerin her biri, tüketici faturalarında ayrı ayrı kalemler olarak yer almakta ve tüketici hangi hizmete ne kadar ödeme yaptığını görebilir ve sorulabilir durumdaydı. Faturalarda yer alan kayıp/kaçak bedeli ile başlayan, devamında sayaç okuma ve diğer hizmet bedellerine yönelik şikâyetlerin artması ve söz konusu bedellerin iadesi için yargı yoluna başvuran tüketici sayısının artması üzerine, EPDK dönemsel olarak açıkladığı onaylı tarife tablolarında ve fatura bildirimlerinde bu bedelleri gizleme yoluna gitmiş ve 2015 yılında yaptığı mevzuat düzenlemesiyle;

Perakende enerji bedeli ile perakende hizmet bedelinden oluşan iki bileşenin toplamını **ENERJİ BEDELİ** adı altında,

Dağıtım sistemi kullanım bedeli, iletim sistemi kullanım bedeli, kayıp/kaçak bedeli ve sayaç okuma bedelinden oluşan dört bileşenin toplamını da **DAĞITIM BEDELİ** adı altında faturalara yansıtıma başlanmıştır.

Tüketicinin elektrik enerjisi kullanımında hangi hizmet için ne kadar bedel ödediği bilgisine sahip olmasını önleyen ve toplum çıkarlarına aykırı bu uygulama, 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun "Amaç" başlıklı 1. maddesinde yer alan "*şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması*" ifadesi ile de çelişmektedir.

Bu hatalı uygulama, 6052 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun hükümlerine dayanılarak çıkarılan ve 24.01.2015 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan "*Abonelik Sözleşmeleri Yönetmeliği*"nin "*Ödeme bildirimi*" başlıklı 19. maddesinin "*f) Vergi türlerini de içeren yasal yükümlülükler dahil olmak üzere tüketicinin ödeyeceği toplam bedeli oluşturan her bir unsurun açık ve anlaşılır ifadesi*" hükmünü de ihlal etmektedir ve tüketici haklarına aykırıdır.

Ancak, yurttaşların haklarının ihlalinde bu kadarı ile de yetinilmemiş, 2019 yılı Ağustos ayından itibaren ENERJİ ve DAĞITIM BEDELLERİ de tek kalem haline getirilerek tüketicilerin faturaları üzerindeki bilgilenmelerini tamamen ortadan kaldıracak şekilde TORBA FATURA dönemine geçilmiştir. Uygulama halen bu haliyle devam etmektedir.

Vatandaş, kullandığı elektrik enerjisinin bedelini oluşturan ve 2015 yılı sonuna kadar faturasında görebildiği tüm hizmetler için ödeme yapmakta ancak bugün hangi hizmete ne kadar bedel ödediğini görememektedir. Özellikle kayıp/kaçak için tüketiciden tahsil edilen bedeli vatandaşın dikkatinden kaçırmak için sürdürülen uygulama, şeffaflıktan uzak, yurttaşların değil şirketlerin haklarını koruyan bir içerik taşımaktadır. Uygulamanın sonlandırılması ve 6446 sayılı Kanun'un Amaç maddesinde yer alan şeffaflık ilkesi ile 6052 sayılı Kanun'a uygun düzenlemenin ivedilikle hayata geçirilmesi gerekmektedir.

5.3 Toptan Satış Fiyatlarının Sürekli Düşürülmesine Karşın Tüketicie Yansımaması

Elektrik Üretim AŞ (EÜAŞ), elektrik dağıtım şirketlerine Genel Aydınlatma ve dağıtım bölgesindeki kayıplar (teknik kayıp ve kaçak tüketimler) için toptan elektrik enerjisi satışı yapmaktadır.

Görevli tedarik şirketleri de elektrik tüketicilerine sattıkları elektrik enerjisinin bir bölümünü yine EÜAŞ'tan temin etmektedirler.

TEDAŞ tarafından yayımlanmış en son “Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri–2018” verilerine göre 2018 yılında Türkiye genelinde;

Dağıtım Sistemine Giren Enerji	=	203.864.491.000 kWh
Dağıtım Sisteminde Tahakkuk Eden Enerji	=	177.349.779.000 kWh
Kayıp ve Kaçak Miktarı	=	26.514.712.000 kWh'dir.

EÜAŞ tarafından yayımlanmış Faaliyet Rapor'una göre 2018 yılında;

- Dağıtım şirketlerine: **36.499.328.000 kWh**
- Görevli tedarik şirketlerine: **66.571.702.000 kWh** olmak üzere **toplam 103.071.030.000 kWh** elektrik enerjisi satışı gerçekleşmiştir.

EÜAŞ tarafından yayımlanmış olan Faaliyet Rapor'una göre 2019 yılında ise;

- Dağıtım şirketlerine: **34.689.241.000 kWh**
- Görevli tedarik şirketlerine: **58.126.437.000 kWh** olmak üzere toplam **92.815.678.000 kWh** olarak elektrik enerjisi satış işlemi gerçekleşmiştir.

2019 yılı Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri henüz yayımlanmamış ve dağıtım sistemine giren enerji miktarı bilinmemekle birlikte tüketimin 2018 yılı verilerine yakın bir seviyede gerçekleşmesi söz konusudur.

Yukarıdaki veriler göz önüne alındığında 2018 ve 2019 yıllarında dağıtım sistemine giren enerjinin neredeyse yarısı kamu üretim şirketi olan EÜAŞ tarafından karşılanmıştır.

2019 yılında görevli tedarik şirketlerinin satışa sunduğu elektrik enerjisinin yaklaşık üçte birini (yaklaşık 60 milyar kWh) karşılayan EÜAŞ'ın, 2020 yılında da benzer miktarda satış yapacağı öngörülmektedir.

EÜAŞ'ın görevli tedarik şirketlerine yapmış olduğu elektrik enerjisinin Toptan Satış Fiyatları, dönemler itibarıyla aşağıda yer almaktadır.

1 Ekim-31 Aralık 2018 dönemi→**17,3610** kr/kWh (RG: 31.07.2018 – 30495 2.Mükerrer)

1 Ocak-31 Mart 2019 dönemi→**12,6335** kr/kWh (RG: 29.12.2018 – 30640)

1 Nisan-30 Haziran 2019 dönemi→**17,2700** kr/kWh (RG: 01.04.2019 – 30732)

1 Temmuz-30 Eylül 2019 dönemi→**20,5159** kr/kWh (RG: 29.06.2019 – 30816)

1 Ekim-31 Aralık 2019 dönemi→ **34,8654** kr/kWh (RG: 01.10.2019 – 30905)

1 Ocak-31 Mart 2020 dönemi→ **27,5683** kr/kWh (RG: 28.12.2019 – 30992)

1 Nisan-30 Haziran 2020 dönemi→ **22,8311** kr/kWh (RG: 31.03.2020 – 31085)

1 Temmuz-30 Eylül 2020 dönemi→ **13,2000** kr/kWh (RG: 01.07.2020 – 31172)

1 Ekim-31 Aralık 2020 dönemi→**15,4894** kr/kWh (RG: 01.10.2020 – 31261)

2019 yılı Mart ve Haziran ayında yapılan yerel yönetim seçimlerini kapsayan dönemler dışındaki (2019 yılının 3 üncü ve 4 üncü çeyreğini kapsayan) dönemlerde elektrik tarifelerine yapılan zamlarda EÜAŞ Toptan Satış Fiyatlarındaki artışlar en önemli gerekçe olarak gösterilmiş ve EPDK 01.10.2019 tarihinde de bu yönde bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır.²

EÜAŞ Toptan Satış Fiyatlarına; 2019 yılında yapılan zamlar tüketici tarifelerine yansıtılmış, 2020 yılı içinde pandemi sürecinin de yer aldığı dönemlerde yapılan indirimler tüketicilere yansıtılmamış, aksine şirketlere kaynak aktarmanın yolu olarak kullanılmıştır.

EÜAŞ'ın, görevli tedarik şirketlerine 2020 yılında da 2019 yılına yakın seviyede ve tahminen 60 milyar kWh satış yapacağı varsayımından hareketle 2020 yılı EÜAŞ Toptan Satış Fiyatlarında 2019 yılı sonuna göre yapılan indirimler göz önüne alınarak yapılan hesaplamalarda;

- 2020 yılının ilk çeyreğinde yaklaşık 1,09 milyar TL,
- 2020 yılının ikinci çeyreğinde yaklaşık 1,81 milyar TL,
- 2020 yılının üçüncü çeyreğinde yaklaşık 3,25 milyar TL ve
- 2020 yılının dördüncü çeyreğinde yaklaşık 2,91 milyar TL

olmak üzere toplam **9,06 milyar TL'nin** görevli tedarik şirketlerine kaynak olarak aktarıldığı düşünülmektedir.

EÜAŞ'ın toptan satış fiyatlarında yapmış olduğu zamlar maliyet bazlı fiyatlandırma mekanizması usul ve esasları çerçevesinde ZAM olarak tüketicilere yüklenmektedir. Yapılan indirimler görevli tedarik ve dağıtım şirketlerine altın tepsiler içinde sunulurken, tüketiciler yok sayılmaktadır.

5.4 Yekdem Maliyetlerinin Tarifelere Yansımaları

Yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin lisanslı üretimlerden YEKDEM mekanizmasına dahil edilenler ile mevzuat gereği bu mekanizma içinde yer alan lisanssız üretimlerden oluşan YEKDEM maliyetleri;

- *Son kaynak tedarik tarifesi,*
- *Düzenlemeye tabi tarifeler yoluyla,*

elektrik abonelerine yansıtılmaktadır.

Demek ki, YEKDEM maliyetleri;

1. Son kaynak tedarik tarifesine (SKTT) tabi (yıllık tüketimi 7 milyon kWh ve üstünde olan) tüketiciler;

² <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/17/basin-odasi>

2. Düzenlemeye tabi tarifelerin kapsamındaki tüm aboneler (Dağıtım sisteminden beslenen mesken, ticarethane, sanayi, tarımsal sulama ve aydınlatma amaçlı tüketiciler ile iletim sisteminden beslenen yıllık tüketimi 7 milyon kWh'in altında olan tüketiciler)

olmak üzere iki ana grup tarafından ödenmektedir.

SKTT bilindiği üzere, serbest tüketici niteliğini haiz olduğu hâlde elektrik enerjisini ikili anlaşmalar ile temin etmeyen yüksek tüketimli (yıllık tüketimi 7 milyon kWh ve üstünde olan) tüketicilere uygulanmaktadır.

Yüksek tüketimli tüketiciler, elektrik enerjisini serbest piyasa koşullarında ikili anlaşmalar yoluyla temin etmeleri durumunda SKTT'den muaf tutulmakta, dolayısıyla SKTT'yi oluşturan bileşenlerden olan YEKDEM ek maliyetinden de etkilenmemektedirler. Böylece YEKDEM maliyetleri, yüksek tüketimli tüketicileri serbest piyasaya yönlendirmek ve elektrik enerjisini serbest piyasa koşullarında ikili anlaşmalar yoluyla temin etmelerini sağlamak için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Bugün genel olarak tüm kamu yönetiminde, özel olarak enerji yönetiminde şeffaflık ve bilgilere erişebilirlik olmadığı için, her yıl YEKDEM'de oluşan maliyetlerin ne kadarının SKTT'ye tabi yüksek tüketimli tüketiciler, ne kadarının ise düzenlemeye tabi tarifelerin kapsamındaki tüm aboneler tarafından ödendiğini bilmiyoruz.

Bu süreçte yüksek tüketimli grup içinde yer alan tüketicilerin (teorik olarak) tümü ihtiyaçları olan elektrik enerjisini serbest piyasa koşullarında ikili anlaşmalar yoluyla temin etmeleri halinde; piyasada oluşan YEKDEM maliyetlerinin bütünü ile hangi tüketicilerin üzerine kalacağı/yıkılacağı sorusu gündeme gelmektedir. Konunun hassas noktası da burasıdır. Bu tür soruların yanıtı da; "Perakende Enerji Satış Fiyatlarının Düzenlenmesi Hakkında Tebliğ" kapsamına giren düzenlemeye tabi tarife hesaplanmalarının içinde yer almaktadır.

Tebliğe göre; perakende enerji satış fiyatı, enerji tedarik maliyetinin, öngörülen enerji satış miktarına bölünmesiyle elde edilmektedir. Enerji tedarik maliyeti içinde, YEKDEM mekanizması içinde oluşan ve görevli tedarik şirketlerine yansıtılan maliyetler de yer almaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere, yüksek tüketimli tüketicilerin tümü (teorik olarak) ihtiyaç duydukları elektrik enerjisi miktarını serbest piyasa koşulları içinde ikili anlaşmalar ile temin ettiklerinde, YEKDEM mekanizmasında oluşan maliyetlerin tamamı düzenlemeye tabi tarifeler üzerinden tüm tüketicilere yansıtılacaktır. **Bu ise YEKDEM maliyetlerinin mesken, küçük ticarethane, küçük sanayi ve tarımsal sulama gibi abonelerin, geniş halk kesimlerinin, tümünün sırtına yüklenmesi demektir.**

6. ELEKTRİK ÜRETİM ŞİRKETLERİNE İLAVE ÖDEMELER YAPILIYOR, ELEKTRİK FİYATLARI ARTIYOR

Ocak 2018 – Eylül 2020 Döneminde Elektrik Üretim Şirketlerine Yapılan (Piyasa Ortalama Satış Fiyatının Üzerinde) İlave Ödemeler

Ülkemizde başlangıcı 1980'lere dayanan elektrik enerjisi sektörünün özelleştirilmesi / piyasalaştırılması sürecinde Yap İşlet, Yap-İşlet-Devret, İşletme Hakkı Devri, Varlık Satışı gibi özelleştirme modelleri uygulanmış ve özel firmaların serbest üretici olarak yeni elektrik santralleri yapmaları teşvik edilmiştir. Öte yandan kamu kurumlarının yeni üretim yatırımları yapmalarının önüne geçilmiştir. Bu dönemde özel elektrik üretim ve dağıtım şirketlerine sağlanan destekler; doğrudan transferler, maliyet sübvansiyonları, vergi muafiyetleri, satış fiyatı ve yatırım desteklerinin yanı sıra, arazi ve şebeke bağlantısı gibi kıt kaynaklara erişim konusunda sağlanan imtiyaz ve öncelikler, kamu varlıklarının tahsisi gibi çeşitli biçimlerde olmuştur.

Mayıs 2020'de yayımlanan TMMOB Makina Mühendisleri Odası Türkiye'nin Enerji Görünümü 2020 Oda Raporu'nda, son yıllarda elektrik üretim şirketlerine işletme aşamasında verilen hesaplanabilir destekler, 2019 yılsonu itibarıyla, ele alınmıştır.¹ Oda Raporunda belirtildiği gibi; yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğe ABD doları bazında ve yerli kömürden elektrik üreten santrallerin üretimlerinin bir bölümüne TL bazında (dönemsel olarak güncellenen) sabit fiyat ile alım garantisi verilmekte; bazı elektrik üreticilerinin piyasa ortalama satış fiyatından (EPIAŞ dönemsel ortalama Piyasa Takas Fiyatı) daha yüksek fiyatlarla elektrik satmalarını sağlamakta; ayrıca bazı santrallara üretimden bağımsız olarak Kapasite Mekanizması adı altında ödeme yapılmaktadır. İlave ödemeler tüketici faturalarına yansıtılmakta veya kamu zararı oluşturarak genel bütçe üzerinden yine halkın sırtına yüklenmektedir. Bu çalışmamızda anılan bu ilave ödemelerin 1 Ocak 2018-30 Eylül 2020 dönemindeki güncel miktarları incelenmiş ve şirket grupları bazında detaylandırılmıştır.²

6.1. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması (YEKDEM) Kapsamındaki Ödemeler

Elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının etkin ve yaygın olarak kullanılmasını sağlamak amacıyla oluşturulan YEKDEM aracılığıyla, yenilenebilir enerji kaynağı kullanan santrallara 10 sene boyunca ve kullanılan kaynağa bağlı olarak ABD doları bazında özel fiyat tarifesi üzerinden elektrik alım garantisi sağlanmıştır. Lisanslı yatırımlarda, yerli aksam kullanılması halinde 5 sene boyunca ilaveten yerli katkı payı ödenmektedir. Türkiye'de 2011 yılında 171 GWh olan yenilenebilir enerji

¹ Türkiye'nin Enerji Görünümü 2020 Oda Raporu (<https://www.mmo.org.tr/kitaplar/turkiyenin-enerji-gorunumu-2020>) Bölüm 16.2 Özel Elektrik Üretim Şirketlerine Sağlanan "Özel ve Güzel" Destekler

² Söz konusu Oda Raporunda, bu çalışmada dile getirilen ilave ödemelerin yanı sıra doğal gaz yakıtlı santrallere maliyetinin altında bedel ile gaz satışı, çevre izni teşviki ve çevre mevzuatına uyum tarihinin ötelenmesi şeklindeki destekler de ele alınmıştır.

kaynaklarından elektrik üretimi, YEKDEM'in başat etkisi ve bu sektördeki teknolojilerin gelişmesi ile sonraki yıllarda hızla artmıştır. YEKDEM kapsamında elektrik üretimi 2015 yılında 17.610, 2016'da 42.808, 2017'de 48.923, 2018'de 62.505 ve 2019'da 78.677 GWh'a ulaşmıştır. Ocak-Eylül 2020 döneminde ise bu kapsamdaki üretim 62.196 GWh olmuştur.

Başlangıçta kamuoyunda büyük destek gören YEKDEM, bir yanda elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynakları payının artmasını sağlamış ancak diğer yanda yanlış uygulamalarla, yenilenebilir kaynağa dayalı olsa da bazı çevreye zararlı yatırımların (özellikle bazı HES ve JES'ler) önünü açmış, ayrıca çok büyük enerji tesislerinin desteklenmesinin de etkisiyle elektrik fiyatlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle bazı barajlı (rezervuarlı) büyük HES'lerin uluslararası ikili anlaşmalardan yararlanılarak veya herhangi bir güç sınırlaması olmadan sadece rezervuar alanları kıstas alınarak YEKDEM'den faydalandırılmaları kabul edilemez bir uygulamadır.

2021 yılı için yapılan başvurularda toplam 2.681,4 MW kurulu güç ve 11,4 milyar kWh üretim kapasitesi olan yeni santraller ön listeye eklenmiştir. 2020 yılı sonunda toplam 21.877,2 MW kurulu güç ve lisans kaydında 82,5 milyar kWh üretim kapasitesi YEKDEM sisteminde iken; 10 yıl süresini tamamlayan 374,0 MW kurulu güç ve 1,7 milyar kWh üretim kapasitesi olan santraller sistemden çıkmaktadır. 2021 yılı için YEKDEM sisteminden yararlanmak üzere başvuruda bulunan toplam kurulu güç 24.184,6 MW ve lisansa kayıtlı 92,2 milyar kWh üretim kapasitesi **Ön Listede** yer almıştır. Ön liste EPDK tarafından değerlendirilmekte olup, **Nihai Liste** önümüzdeki günlerde ilan edilecektir. Başvurusu yapılan santrallerin ve 50 MW'tan büyük santrallerin kaynak türlerine göre dağılımı ile en büyük ilk 10 hidroelektrik santral EK 1'de verilmiştir. Ön listede yer alan 908 santraldan 117'sinin kurulu gücü 50 MW'tan büyüktür. Sayıca yaklaşık yüzde 13 olan bu santrallerin toplam kurulu gücü; başvuruda bulunan santrallerin toplam kurulu gücünün yüzde 53,3'üdür. EK 1'deki ikinci tablodan açıkça görüldüğü gibi; YEKDEM sisteminden küçük yatırımcılardan çok, büyük sermaye yararlanmaktadır. Yüksek kapasiteli tesislerin sahibi büyük şirketler, yüksek miktarlardaki alım garantili üretimlerini; ABD doları bazında yüksek fiyatlarla satarak büyük gelirler elde ederken geniş halk yığınlarının elektrik faturaları kabarmaktadır.

YEKDEM kapsamında 2018 ile 2019 yıllarında ve Ocak-Eylül 2020 döneminde gerçekleşen toplam ödeme ve EPIAŞ verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanan ortalama piyasa satış fiyatının (PTF) üzerindeki yaklaşık ödeme tutarları Tablo 6.1'de verilmiştir. 2012 başından 2019 sonuna kadar toplam fazla ödeme yaklaşık 44,04 milyar TL olmuş, Eylül 2020 sonunda ise yaklaşık 63,68 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 6.1 Ocak 2018 – Eylül 2020 Döneminde YEKDEM Kapsamında Gerçekleşen Toplam Ödemeler ve Piyasa Ortalama Satış Fiyatının Üzerindeki Ödemeler

YIL	ÜRETİM (GWh)	TOPLAM ÖDENEN (MİLYON TL)	PİYASA ORTALAMA SATIŞ FİYATININ ÜZERİNDEKİ ÖDEME (MİLYON TL) (*)
2018	62.505,40	26.171	11.692
2019	78.676,60	38.037	17.556
1 Ocak – 30 Eylül 2020	62.195,52	36.477	19.641
TOPLAM	203.377,52	100.685	48.889

(*) Bazı varsayımlarla tarafımızdan hesaplanmıştır. ³

Santrallerin yıllık üretim bilgilerine EPIAŞ web sayfasından ve YEKDEM kapsamındaki her bir santralin elektrik satış birim fiyatına (ABD doları cinsinden) EPDK tarafından yayımlanan Nihai YEK Listesi'nden ulaşılabilmektedir. Bu bilgilerle santral bazında hesaplanan ödemeler, şirket grupları bazında birleştirilerek 1 Ocak 2018–30 Eylül 2020 dönemi ödemelerinin toplamları (büyükten başlayarak, ilk 24 şirket grubu) dizilmiş olarak Tablo 6.2'de verilmiştir. Bu şirket gruplarına ait 135 santralin söz konusu dönemdeki elektrik üretimleri için tarafımızdan hesaplanan ödeme, YEKDEM kapsamındaki lisanslı 820 santral için hesaplanan ödemenin yaklaşık % 38'idir.

³ EPIAŞ verilerine göre 2018 yılında Piyasa Takas Fiyatı (PTF) aritmetik ortalaması 231,64 TL/MWh olmuştur. Aynı dönemde YEKDEM kapsamında yaklaşık 62.505.400 MWh üretim için 26.171.450,587 TL ödenmiştir. Bu miktardaki üretimin PTF ile hesaplanan (piyasa tutarı) 14.478.758.037 TL olup, aradaki fark yaklaşık ilave ödeme olarak değerlendirilmiştir. 2019 yılı için PTF 260,32 TL/MWh ve Ocak-Eylül 2020 dönemi için 270,70 TL/MWh (EPIAŞ verileri) üzerinden aynı şekilde yapılan hesaplama esas alınmıştır.

Tablo 6.2 Ocak 2018–Eylül 2020 arasında YEKDEM Kapsamında Gerçekleşen Ödemelerin İlk 24 Şirket Grubuna Göre Dağılımı

		2020 Yılı Santral Sayısı	2018+2019+Ocak-Eylül 2020				
			ÜRETİM MWh (*)	YEKDEM Üretimindeki Payı (%)	HESAPLANAN ÖDEME \$ (**)	YEKDEM Ödemelerindeki Payı (%)	HESAPLANAN ÖDEME TL (***)
	GENEL TOPLAM	820	203.377.515,27		17.526.639.064		100.685.141.514
1	Sabancı (Enerjisa)	15	12.134.694,11	6,0	885.832.670	5,1	5.099.904.036
2	Güriş	17	8.777.232,44	4,3	814.364.609	4,6	4.649.170.454
3	Zorlu	6	6.319.366,83	3,1	644.264.519	3,7	3.638.157.646
4	Cengiz - Özaltın	2	6.895.369,31	3,4	503.361.960	2,9	2.912.771.514
5	Sanko	11	4.958.583,07	2,4	396.250.046	2,3	2.303.960.595
6	Bereket Enerji	8	5.166.805,63	2,5	379.943.827	2,2	2.199.789.859
7	Bilgin Enerji	7	5.241.974,93	2,6	382.664.170	2,2	2.183.502.590
8	Limak	5	4.355.002,47	2,1	326.506.884	1,9	1.882.792.145
9	Çelikler	7	2.397.485,99	1,2	249.789.287	1,4	1.419.600.840
10	Polat Enerji	2	3.051.376,56	1,5	222.750.489	1,3	1.275.696.748
11	Türkerler	9	2.488.475,93	1,2	218.763.868	1,2	1.249.441.519
12	Akenerji	8	2.704.294,92	1,3	197.413.529	1,1	1.126.104.239
13	EÜAŞ	5	2.448.446,78	1,2	178.736.615	1,0	1.010.222.266
14	Doğuş Enerji	1	2.348.982,86	1,2	171.475.749	1,0	970.560.166
15	Limak - Bilgin Enerji	2	2.155.274,85	1,1	157.335.064	0,9	898.918.587
16	İçtaş	5	2.113.600,26	1,0	154.292.819	0,9	879.225.601
17	Borusan	4	1.630.926,21	0,8	126.886.059	0,7	720.913.777
18	Doğan Enerji	2	1.435.167,33	0,7	104.767.215	0,6	596.312.661
19	Gülsan	5	1.414.661,11	0,7	103.270.261	0,6	591.060.171
20	Kolin	1	1.425.523,37	0,7	104.063.206	0,6	578.847.907
21	Energo Pro	3	1.372.172,68	0,7	100.168.606	0,6	571.264.924
22	Boydak	8	1.269.100,15	0,6	94.905.566	0,5	541.627.115
23	Doğuş - Anadolu - Doğan	1	835.115,63	0,4	60.963.441	0,3	346.540.979
24	Kolin - Kalyon	1	804.070,27	0,4	58.697.130	0,3	335.130.926
	İlk 24 üreticinin ve ortaklıklarının toplamı	135	83.743.703,69	41,2	6.637.467.587	37,9	37.981.517.263

(*) EPIAŞ Şeffaflık Platformu verilerine göre

(**) 2018 Yılı YEKDEM Toplam Ödemesi 26,171 milyar TL olarak verilmektedir. Yıllık ortalama kur 4,8388TL olarak alınarak \$'a çevrilmiştir.

2019 Yılı YEKDEM Toplam Ödemesi 38,037 milyar TL olarak verilmektedir. Yıllık ortalama kur 5,6814 TL olarak alınarak \$'a çevrilmiştir.

1 Ocak - 30 Eylül 2020 YEKDEM Toplam Ödemesi 36,447 milyar TL olarak verilmektedir. Yıllık ortalama kur 6,7263 TL olarak alınarak \$'a çevrilmiştir.

Ortalama kur için kaynak: <https://www.muhasebenews.com/ortalama-doviz-kuru-programi/> (Erişim tarihi: 27.10.2020)

(****) Şirket gruplarına \$ bazında ödemeler yukarıdaki kurlarından TL'ye çevrilmiştir.

6.2 Kapasite Mekanizması

Elektrik Piyasası Kapasite Mekanizması Yönetmeliği 20 Ocak 2018 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış ve daha bir senesi dolmadan 10 Kasım 2018 ve 9 Ocak 2019’da yayımlanan değişiklik yönetmelikleriyle, yararlanma kriterleri ve ödeme sistemi esastan değiştirilmiştir.

“Kapasite mekanizması” bazı ülkelerde arz eksikliği riski olduğu durumlarda uygulanmaktadır. Ülkemizde de kapasite mekanizmasının ilk gündeme geldiği 2006-2007 yıllarında amaç, hızla artan talep karşısında arz güvenliğinin sağlanmasıydı. Şimdi ise, yapılan plansız yatırımların ardından arz fazlalığı ortamında, özel şirketlere ek destek sağlamanın yöntemlerinden birisi olarak görülmektedir.

Yönetmelik’in 2018 yılında uygulanan ilk halindeki kriterlere göre; bu sisteme dâhil olabilecekler yerli kömür, doğal gaz ve yerli kömür yakması halinde ithal kömür santralleridir. Bütçe sınırları içindeki ödemede öncelik yerli linyit, taş kömürü ve asfaltit santrallerine verilmektedir. Kamu, YEKDEM, YİD, Yİ, İHD kapsamındaki santraller ile hidroelektrik, rüzgâr ve güneş santralleri kapsam dışındadır. Başvuruları kabul edilen özel sektör santrallerine, maliyetleri, piyasada oluşan fiyatın, kaynak çeşidine göre hesaplanan teorik birim maliyetin altında kalması (ve doğal olarak o santralin bu nedenle satış yapamaması veya zarar etmesi) halinde, üretim yapmadıkları (veya zararına satış yaptıkları) süre için bir bütçe sınırları içinde TEİAŞ tarafından ilave ödeme yapılması imkânı getirmektedir. Kapasite mekanizması kapsamında 2018 yılında bütçeye uygun olarak 1.407.116.257 TL ödeme yapılmıştır.

Yönetmelik’te 2019 yılında yapılan değişiklikle, başlangıçta kapsam dışı olan hidroelektrik santraller kapsam içine alınmış; diğer bazı kriterler de firmaların lehine esnetilmiştir. Ödeme parametreleri de değiştirilerek; sisteme kayıtlı santraller için piyasa takas fiyatından ve süreden bağımsız olarak, kaynak tipine göre aylık bütçeden faydalanma oranı saptanması, santralin kurulu gücünün o kaynak tipinin toplam kurulu gücü oranına göre ödeme yapılması benimsenmiştir. Kapasite Mekanizması Bütçesi 2019 yılı için 2.000.000.000 TL, Ocak-Eylül 2020 dönemi için 1.590.555.834 TL olarak ilan edilmiştir. Ödemeler bütçe çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. TEİAŞ aylık duyurularından yararlanılarak, Ocak 2018–Eylül 2020 döneminde Kapasite Mekanizması kapsamında yapılan ödemelerin şirket gruplarına göre dağılımı (ilk 10 şirket) Tablo 6.3’te, TEİAŞ tarafından 2021 yılında bu mekanizmadan yararlanacağı ilan edilen santrallerin listesi EK 2’de verilmiştir.

Tablo 6.3. Elektrik Piyasası Kapasite Mekanizması Ödemelerinin Şirket Gruplarına Göre Dağılımı (1 Ocak 2018–30 Eylül 2020)

	ŞİRKETLER GRUBU	YARARLANAN SANTRAL TİPLERİ	2018+2019+Ocak-Eylül 2020 ÖDENEN (TL)
1	KONYA ŞEKER	ÖZELLEŞTİRİLEN YERLİ KÖMÜR	528.994.501
2	SABANCI	YENİ YERLİ KÖMÜR + DOĞAL GAZ	521.824.053
3	LİMAK	ÖZELLEŞTİRİLEN YERLİ KÖMÜR + DOĞAL GAZ	511.198.808
4	ÇELİKLER	ÖZELLEŞTİRİLEN YERLİ KÖMÜR	434.236.603
5	BEREKET	ÖZELLEŞTİRİLEN YERLİ KÖMÜR	354.920.606
6	AKSA	YENİ YERLİ KÖMÜR + DOĞAL GAZ	304.278.677
7	İÇTAŞ	ÖZELLEŞTİRİLEN YERLİ KÖMÜR + HES	278.798.056
8	ÜNİT	DOĞAL GAZ + HES	208.162.956
9	CENGİZ	DOĞAL GAZ + HES	204.853.040
10	ACWA A.Ş.	DOĞAL GAZ	194.921.308
11	DİĞER ŞİRKETLER	ÇEŞİTLİ	1.455.483.485
	GENEL TOPLAM		4.997.672.091

6.3 Yerli Kömür Yakıtlı Santrallardan Piyasa Takas Fiyatının Üzerinde Bedel ile Elektrik Alımı

EÜAŞ'ın kömür santrallerinin özelleştirilmesiyle santralleri satın alan özel şirketler ve 2014-2016 arasında yeni yerli kömür santralleri kuran özel yatırımcıların istemiyle, yerli kömür kaynaklarından elektrik üretim maliyetlerinin piyasada oluşan elektrik satış bedellerinden fazla olduğu gerekçesiyle, 4 Ağustos 2016 tarih ve 2016/9096 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla bu santrallerin üretimlerinin belirlenecek bir kısmının, TETAŞ (artık EÜAŞ) tarafından piyasa fiyatından daha yüksek bedel ile (piyasa fiyat dalgalanmalarından bağımsız olarak, daha önce saptanmış olan sabit birim fiyat üzerinden) alınmasını temin edecek düzenlemeler yapılmıştır.

TETAŞ yerli kömür santrallerinden Eylül-Aralık 2016'da 6 milyar kWh elektrik enerjisini 185 TL/MWh birim fiyatıyla satın almıştır. Bu uygulamaya 2017 yılında aynı birim fiyat ile devam edilmiş ve TETAŞ 18 milyar kWh enerji satın almıştır. Santraller bunun dışındaki üretimlerini elektrik piyasasında satmaya devam etmişlerdir.

2018 ve daha sonrasına yönelik olarak ise, birim fiyatın her yıl tekrar belirlenmesi yerine enflasyona göre artış öngörülmüş, 2018 yılı birinci çeyrek dönemi için belirlenen birim fiyat 201,35 TL/MWh olarak saptanmış, 2018 yılı ikinci çeyrek döneminden itibaren 2024 yılı sonuna kadar her çeyrek dö-

nem için birim fiyatın ÜFE/TÜFE'ye göre artırılması kararlaştırılmış ve bu kapsamda alınacak enerji miktarı, santrallerin öngörülen üretimlerinin yarısı olarak belirlenmiştir.

EÜAŞ tarafından 2018 yılında yaklaşık 21 milyar kWh enerji satın alınmıştır. 2019 yılı için 11 yerli kömür ve 1 ithal kömür ile yerli kömürü karıştırarak yakan toplam 12 santraldan yaklaşık 24 milyar kWh, 2020 yılında yerli kömürlü santrallardan toplam yaklaşık 27 milyar kWh, ithal kömür ile yerli kömürü karıştırarak yakan santrallardan toplam 1 milyar kWh olmak üzere toplam yaklaşık 28 milyar kWh enerji alınması planlanmıştır.

2019 yılında ilk üç ay için ilan edilen fiyat 285 TL/MWh'tir. İzleyen dönemler için EÜAŞ'ın özel sektör firmalarına MWh başına ödeyeceği yerli kömürle üretilen elektrik fiyatının TÜFE, ÜFE ve dolar kuruna göre ayarlanacak bir formülle yeniden belirleneceği; şirketlere fiyatların 5–5,5 dolar-sent/kWh olacağı yönünde garanti verildiği; çoğu dolar cinsinden bankalara kredi geri ödemesi yapan şirketlerin bu ödemelerinde zorluk yaşamamaları için düzenleme yapıldığı haberleri basında yer almıştır. 2020 yılı fiyatları da aynı esaslara uygun olarak belirlenmiştir.

Bu düzenlemeden yararlanan santrallardan alınan elektrik miktarının santrallara göre dağılımı ve yapılan ödemeler kamuoyuna açıklanmamaktadır. Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da şeffaflık yoktur. Bu nedenle 2018 ile 2019 yıllarında ve Ocak–Eylül 2020 döneminde yerli kömürlü santrallara piyasa fiyatının üzerinde yapılan yaklaşık ödeme miktarı, tarafımızdan ancak bazı varsayımlarla⁴ hesaplanarak Tablo 6.4'te verilmiştir. İthal kömür ile yerli kömürü karıştırarak yakan santraller, haklarında varsayımda bulunulacak kadar dahi bilgiye ulaşılamadığı için, tabloya dahil edilmemiştir.

---

⁴ Varsayımlarımız ve hesaplama yöntemimiz: Sabit birim fiyat ile elektrik alımının, ilgili dönemde PTF'nin sabit alım fiyatından düşük olduğu saatlerde yapılacağı düşünülmüş ve bu saatlerdeki sabit alım fiyatı ile PTF arasındaki farkın aritmetik ortalaması, ortalama ilave ödeme birim fiyatı olarak nitelendirilmiştir. Bu birim fiyat ile ilgili dönemde sabit fiyat ile alınacağı ilan edilen elektrik miktarı çarpılarak, tahmini toplam ilave ödeme hesaplanmıştır. Yapılacağı ilan edilen yıllık alımların üçer aylık dönemlere eşit olarak bölündüğü varsayılmış, ilk üç ay için ilan edilen alım fiyatı esas alınmış, takip eden dönemler için alım fiyatı tarafımızdan % 50 TEFE, % 50 TÜFE artışı ile hesaplanmıştır. 2019 için ayrıca, hesaplanan bedelin ortalama olarak 5-5,5 dolar sent/kWh aralığında kalıp kalmadığı kontrol edilmiş, dönemsel kur ortalamalarına göre bu aralıkta olduğu gözlenmiştir. 2020 yılı için EÜAŞ tarafından ilan edilen % 25 TEFE, % 25 TÜFE, % 50 dolar artışını içeren formül esas alınmıştır. Hesaplanan toplam ödeme, 2019 yılı için (resmen açıklanmayan ancak) basında yer alan EÜAŞ'ın elektrik alım garantisi çerçevesinde elektrik satın alacağı santraller ve alınacak elektrik miktarına ilişkin haberlere göre; 2018 ve 2020 yılları için ise yerli kömürlü santrallerin üçer aylık dönemsel üretim miktarları ile orantılı olarak dağıtılmıştır. (2019 yılı için basın haberlerinden derlenen tablo EK 3 olarak verilmiştir.)

Tablo 6.4. Yerli Kömür Yakıtlı Santrallara Piyasa Fiyatının Üzerinde Yapılan Ödemelerin Şirketler Gruplarına Göre Dağılımı (1 Ocak 2018–30 Eylül 2020)

	ŞİRKETLER GRUBU	2018+2019+Ocak-Eylül 2020 TAHMİNİ İLAVE ÖDEME (TL)
1	İÇTAŞ - LİMAK	936.419.730
2	ÇELİKLER	746.903.904
3	KONYA ŞEKER	627.215.408
4	BEREKET	626.888.221
7	KOLİN	474.459.872
5	SABANCI	424.676.318
6	CİNER	302.257.164
8	AKSA	261.141.071
9	ODAŞ	198.984.068
10	POLAT	12.579.391
	GENEL TOPLAM	4.611.525.147

6.4. Elektrik Üretim Şirketlerine 2018 ile 2019 Yıllarında ve Ocak-Eylül 2020 Döneminde Yapılan Piyasa Dışı Ödemeler Toplamı

Yukarıda konu edilen iki çeşit piyasa fiyatının üzerinde ve bir çeşit üretime bağlı olmayan (tümü kısaca piyasa dışı olarak adlandırılabilir) ödemelerin 2018, 2019 yılları ve Ocak-Eylül 2020 dönemi toplamaları Tablo 6.5’te verilmiştir. Tablo 6.6’dan söz konusu uygulamalardan en çok büyük şirketlerin yararlandığı görülmektedir. Bu ödemeler Raporun bir önceki bölümünde dile getirildiği gibi tüketici faturalarına yansıtılmakta veya kamu zararı oluşturarak genel bütçe üzerinden yine halkın sırtına yüklenmektedir.

Tablo 6.5. Elektrik Üretim Şirketlerine 1 Ocak 2018–30 Eylül 2020 Döneminde Yapılan Piyasa Dışı Ödemelerin Toplamı

	2018 TUTARI (TL)	2019 TUTARI (TL)	1 Ocak - 30 Eylül 2020 TUTARI (TL)	TOPLAM (1 Ocak 2018 - 30 Eylül 2020) TUTAR (TL)
YEKDEM - YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARI DESTEKLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA PİYASA FİYATI ÜZERİNDE ÖDEME TUTARI (Bazı Varsayımlarla Tarafımızdan Hesaplanmıştır)	11.692.240.000	17.555.760.000	19.640.861.000	48.888.861.000
YERLİ KÖMÜR SANTRALLARINDAN SABİT FİYATLA ELEKTRİK ALIMI İÇİN İLAVE ÖDEME TUTARI (Bazı Varsayımlarla Tarafımızdan Hesaplanmıştır)	1.000.000.000	2.100.000.000	1.700.000.000	4.800.000.000
KAPASİTE MEKANİZMASI ÖDEMESİ (EPDK - TEİAŞ) (Aylık Ödemelerin Toplamı)	1.407.116.257	2.000.000.000	1.590.555.834	4.997.672.091
TOPLAM	14.099.356.257	21.655.760.000	22.931.416.834	58.686.533.091

Tablo 6.6. Elektrik Üretim Şirketlerine 1 Ocak 2018–30 Eylül 2020 Döneminde Yapılan Piyasa Dışı Ödemelerin İlk 20 Şirket Grubuna Göre Dağılımı

		YEKDEM - PİYASA FİYATININ ÜZERİNDE ÖDEME (HESAPLANAN)	SABİT FİYAT İLE ELEKTRİK ALIM GARANTİSİ KAPSAMINDA PİYASA FİYATININ ÜZERİNDE ÖDEME (HESAPLANAN)	KAPASİTE MEKANİZMASI ÖDEMESİ	TOPLAM
		(TL)	(TL)	(TL)	(TL)
1	Sabancı (Enerjisa)	2.003.951.521	424.676.318	521.824.053	2.910.237.806
2	Gürüş	2.421.771.080			2.421.771.080
3	Zorlu	2.042.026.710		229.300	2.042.256.010
4	Çelikler	811.781.336	746.903.904	434.236.603	1.980.037.282
5	Limak	945.101.888	468.209.865	511.198.808	1.857.037.700
6	Bereket Enerji	878.290.110	626.888.221	354.920.606	1.765.122.747
7	Konya Şeker		627.215.408	528.994.501	1.305.673.018
8	Bilgin Enerji	1.026.853.202		145.025.817	1.171.879.019
9	Sanko	1.047.483.276			1.047.483.276
10	İçtaş	342.274.022	468.209.865	278.798.056	1.021.809.083
11	Ciner		302.257.164	185.183.316	906.311.479
12	Cengiz	570.226.686		204.853.040	775.079.725
13	Kolin	286.696.563	474.459.872	164.517.030	707.171.559
14	Ak Enerji	439.428.922		190.250.781	629.679.703
15	Türkerler	618.291.222			618.291.222
16	Özaltın	598.645.449			598.645.449
17	Aksa		261.141.071	304.278.677	536.499.904
18	Polat Enerji	500.909.651			500.909.651
19	Doğuş Enerji	422.144.229		22.057.324	444.201.553
20	EÜAŞ	389.885.869			389.885.869
İlk 20 Şirket Toplamı		15.345.761.738	4.399.961.688	3.846.367.910	23.629.983.135
Diğer Şirketler Toplamı		33.543.099.262	400.038.312	1.151.304.181	35.056.549.956
GENEL TOPLAM		48.888.861.000	4.800.000.000	4.997.672.091	58.686.533.091

Limak-Bilgin Enerji, Kolin-Kalyon, Cengiz-Özaltın ve Doğan-Anadolu-Doğuş ortaklıklarında YEKDEM ödemeleri bu firmalara eşit olarak dağıtılmıştır.

İçtaş-Limak ortaklığında yerli kömürden üretilen elektrik için yapılan ilave ödeme bu iki firmaya eşit olarak dağıtılmıştır

Doğan-Ünit-Doğuş ve Kolin-Kalyon ortaklıklarında Kapasite Mekanizması ödemeleri bu firmalara eşit olarak dağıtılmıştır.

EK 1A: 2021 YILI İÇİN YEKDEM SİSTEMİNDEN YARARLANMAK ÜZERE BAŞVURUDA BULUNULAN SANTRALLARIN KAYNAK TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI

2021 YEKDEM (ÖN LİSTE)					
		SANTRAL SAYISI	YEKDEM'E ESAS KURULU GÜÇ (MW)	YEKDEM KURULU GÜÇ İÇİNDEKİ PAYI (%)	LİSANS DAĞILIM YILLIK ÜRETİM (KWh)
HİDROLİK	REZERVUARLI HES	63	7.576,6	31,3	22.918.157.000
	AKARSU HES	384	5.475,7	22,6	19.212.858.721
RÜZGAR	RÜZGAR	197	8.016,0	33,1	28.512.769.629
JEOTERMAL	JEOTERMAL	52	1.578,6	6,5	12.534.784.280
BİYOKÜTLE	ATIK	115	730,5	3,0	5.184.456.578
	ÇÖP	67	428,2	1,8	3.078.388.568
GÜNEŞ	GES FOTOVOLTAİK	30	379,0	1,6	778.641.750
TOPLAM		908	24.184,6	100,0	92.220.056.526

EK 1B: 2021 YILI İÇİN YEKDEM SİSTEMİNDEN YARARLANMAK ÜZERE BAŞVURUDA BULUNULAN 50 MW'TAN BÜYÜK SANTRALLARIN KAYNAK TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI

2021 YEKDEM (ÖN LİSTE) 50 MW'TAN BÜYÜK SANTRALLAR					
		SANTRAL SAYISI	YEKDEM'E ESAS KURULU GÜÇ (MW)	YEKDEM KURULU GÜÇ İÇİNDEKİ PAYI (%)	LİSANS DAĞILIM YILLIK ÜRETİM (KWh)
HİDROLİK	REZERVUARLI HES	39	6.981,7	28,9	21.153.298.000
	AKARSU HES	12	940,3	3,9	3.140.652.000
RÜZGAR	RÜZGAR	61	4.901,3	20,3	16.751.428.599
JEOTERMAL	JEOTERMAL	5	547,4	2,3	4.502.840.000
TOPLAM		117	13.370,7	55,3	45.548.218.599

EK 1C: 2021 YILI İÇİN YEKDEM SİSTEMİNDEN YARARLANMAK ÜZERE BAŞVURUDA BULUNULAN EN BÜYÜK İLK 10 HİDROELEKTRİK SANTRAL

	Tesis Adı	Kaynak Türü	Tesis Tipi	YEKDEM'e Esas Güç (MWe)	Lisansa Derç Edilen Yıllık Üretim Miktarı (kWh)	Şirketler Grubu
1	Yukarı Kaleköy Barajı ve HES	Hidroelektrik	Rezervuarlı	626,9	1.504.710.000	CENGİZ ÖZALTIN
2	Beyhan-1 Barajı ve HES	Hidroelektrik	Rezervuarlı	582,1	1.294.348.000	CENGİZ ÖZALTIN
3	Aşağı Kaleköy Barajı ve HES (*)	Hidroelektrik	Rezervuarlı	500,0	1.193.170.000	CENGİZ ÖZALTIN
4	Çetin Barajı ve HES (*)	Hidroelektrik	Rezervuarlı	420,1	1.174.740.000	LİMAK
5	Artvin Barajı ve HES	Hidroelektrik	Rezervuarlı	332,2	1.026.000.000	DOĞUŞ
6	Yedigöze HES	Hidroelektrik	Rezervuarlı	310,7	966.530.000	SANKO
7	Alpaslan II Barajı ve HES (*)	Hidroelektrik	Rezervuarlı	280,0	866.220.000	ENERGO-PRO
8	Göktaş HES	Hidroelektrik	Rezervuarlı	275,6	1.117.660.000	BEREKET
9	Alkumru Barajı ve HES	Hidroelektrik	Rezervuarlı	275,5	881.220.000	LİMAK
10	Arkun Barajı ve HES	Hidroelektrik	Rezervuarlı	244,8	780.080.000	SABANCI

(*) Devreye yeni alınmış olup listeye 2021 yılında dahil olmuştur

EK 2: 2021 YILI KAPASİTE MEKANİZMASINDAN YARARLANACAK SANTRALLARIN LİSTESİ

NO	Tüzel Kişilik Adı	Santral Adı	Kaynak Tipi	Yakıt Türü	Kurulu Güç (MW)
1	Cengiz Enerji Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Cengiz 610 MW DGKÇS	İthal	Doğalgaz	610
2	Bilgin Güç Santralleri Enerji Üretim A.Ş.	Bilgin Samsun DGKÇS	İthal	Doğalgaz	887
3	Yeni Elektrik Üretim A.Ş.	Yeni DGKÇS	İthal	Doğalgaz	865
4	Acwa Güç Elektrik İşletme ve Yönetim Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Acwa Power Kırıkkale DGKÇ	İthal	Doğalgaz	927
5	İç Anadolu Doğalgaz Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	İç Anadolu DGKÇS	İthal	Doğalgaz	840
6	Hamitabat Elektrik Üretim A.Ş.	Hamitabat DGKÇS	İthal	Doğalgaz	1.156
7	Enerjisa Enerji Üretim A.Ş.	Bandırma DGKÇS	İthal	Doğalgaz	936
8	Enerjisa Enerji Üretim A.Ş.	Bandırma II DGKÇS	İthal	Doğalgaz	607
9	AKSA Enerji Üretim A.Ş.	Antalya DGKÇ Santrali	İthal	Doğalgaz	1.025
10	RWE&TURCAS Güney Elektrik Üretim A.Ş.	Denizli DGKÇS	İthal	Doğalgaz	797
11	Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.	Erzin DGKÇS	İthal	Doğalgaz	904
NO	Tüzel Kişilik Adı	Santral Adı	Kaynak Tipi	Yakıt Türü	Kurulu Güç (MW)
15	AKSA Göynük Enerji Üretim A.Ş.	Bolu Göynük Enerji Santrali	Yerli	Kömür	270
4	Çan Kömür ve İnşaat A.Ş.	Çan-2 TES	Yerli	Kömür	330
13	ÇATES Elektrik üretim A.Ş.	Çatalağzı Termik Santrali	Yerli	Kömür	300
1	Çelikler Orhaneli Tunçbilek Elektrik Üretim A.Ş.	Tunçbilek TES	Yerli	Kömür	365
2	Çelikler Orhaneli Tunçbilek Elektrik Üretim A.Ş.	Orhaneli TES	Yerli	Kömür	210
3	Çelikler Seyitömer Elektrik Üretim A.Ş.	Seyitömer TES	Yerli	Kömür	600
12	Enerjisa Enerji Üretim A.Ş.	Tufanbeyli Termik Santrali	Yerli	Kömür	450
5	Hidro-Gen Enerji İthalat İhracat Dağıtım ve Ticaret A.Ş.	Soma Kolin TES	Yerli	Kömür	460
11	Kangal Termik Santrali Elektrik Üretim A.Ş.	Kangal Termik Santrali	Yerli	Kömür	457
6	Polat Elektrik Üretim İnşaat İthalat İhracat A.Ş.	Polat-1 Termik Santrali	Yerli	Kömür	51
10	Silopi Elektrik Üretim A.Ş.	Silopi Termik Santrali	Yerli	Kömür	405
9	Soma Termik Santral Elektrik Üretim A.Ş.	Soma B Termik Santrali	Yerli	Kömür	990
14	Yatağan Termik Enerji Üretim A.Ş.	Yatağan Termik Santrali	Yerli	Kömür	630
7	Yeniköy Kemerköy Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	Kemerköy Termik Santrali	Yerli	Kömür	630
8	Yeniköy Kemerköy Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	Yeniköy Termik Santrali	Yerli	Kömür	420
NO	Tüzel Kişilik Adı	Santral Adı	Kaynak Tipi	Yakıt Türü	Kurulu Güç (MW)
1	Delta Enerji Üretim ve Ticaret A.Ş.	Delta DGKÇS	İthal ve Yerli	Doğalgaz	61
2	Ales Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	Ales DGKÇS	İthal ve Yerli	Doğalgaz	63
3	Can Enerji Entegre Elektrik Üretim A.Ş.	Çorlu Kojenerasyon Santrali	İthal ve Yerli	Doğalgaz	56
4	Eren Enerji Elektrik üretim A.Ş.	ZETES	İthal ve Yerli	Kömür	2.790
5	İçdaş Çelik Enerji Tersane ve Ulaşım San.	İçdaş Karabiga Enerji Santrali	İthal ve Yerli	Kömür	405
6	İzdemir Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	İzdemir TES	İthal ve Yerli	Kömür	375
7	Çolakoğlu Metalurji A.Ş.	Çolakoğlu-2 Termik Santrali	İthal ve Yerli	Kömür	190
8	Atlas Enerji Üretim A.Ş.	Atlas TES	İthal ve Yerli	Kömür	1.200
9	Cenal Elektrik Üretim A.Ş.	Cenal TES	İthal ve Yerli	Kömür	1.320
10	İçdaş Elektrik Enerjisi Üretim ve Yatırım A.Ş.	İçdaş Bekirli Termik Santrali	İthal ve Yerli	Kömür	1.200
NO	Tüzel Kişilik Adı	Santral Adı	Kaynak Tipi	Yakıt Türü	Kurulu Güç (MW)
1	Eti Alüminyum A.Ş.	Oymapınar HES	Yerli	Hidrolik	540
2	Menzelet Kılavuzlu Elektrik Üretimi A.Ş.	Menzelet HES	Yerli	Hidrolik	124
3	Gül Enerji Elektrik Üretim Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Köklüce HES	Yerli	Hidrolik	90
4	Tkd Kuzey Enerji Üretim A.Ş.	Kürtün HES	Yerli	Hidrolik	85
5	Tkd Kuzey Enerji Üretim A.Ş.	Doğankent HES	Yerli	Hidrolik	75
6	Batçım Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	Kovada 2 HES	Yerli	Hidrolik	51
7	Aydem Yenilenebilir Enerji A.Ş.	Adıgüzel Barajı ve HES	Yerli	Hidrolik	62
8	Boyabat Elektrik Üretim Ve Ticaret A.Ş.	Boyabat Barajı Ve HES	Yerli	Hidrolik	513
9	İçtaş Yenilenebilir Enerji Üretim ve Ticaret A.Ş.	Kadınık 1 HES	Yerli	Hidrolik	70
10	İçtaş Yenilenebilir Enerji Üretim ve Ticaret A.Ş.	Kadınık 2 HES	Yerli	Hidrolik	56

Kaynak: <https://www.teias.gov.tr/tr-TR/haberler/2021-yili-kapasite-mekanizmasi-basvurularinin-degerlendirilmesi> (Erişim Tarihi 09.11.2020) NOT: Kurulu güç değerleri tarafımızdan eklenmiştir.

EK 3: 2019 YILINDA EÜAŞ'IN ELEKTRİK ALIM GARANTİSİ ÇERÇEVESİNDE ELEKTRİK SATIN ALACAĞI SANTRALLAR VE ALINACAK ELEKTRİK MİKTARI (MWh) (Basında Yer Alan Haberlerden Derlenmiştir)

	Tesis Adı	Şirket Grubu	Kurulu Güç	Alınacak Elektrik Miktarı
			(MW)	(MWh)
1	Bolu Göynük Enerji Santrali	AKSA	270	1.135.000,00
2	Çatalağzı TES	BEREKET	300	987.000,00
3	Yatağan TES	BEREKET	630	2.391.000,00
4	Silopi TES	CİNER	405	1.456.000,00
5	Orhaneli TES	ÇELİKLER	210	2.100.000,00
6	Seyitömer TES	ÇELİKLER	600	2.307.000,00
7	Tunçbilek TES	ÇELİKLER	365	
8	Kemerköy TES	İÇTAŞ-LİMAK	630	4.503.000,00
9	Yeniköy TES	İÇTAŞ-LİMAK	420	
10	Soma Kolin TES	KOLİN	460	3.594.000,00
11	Kangal TES	KONYA ŞEKER	457	1.605.000,00
12	Soma B TES	KONYA ŞEKER	990	
13	Çan-2 TES	ODAŞ	330	1.144.000,00
14	Tufanbeyli TES	SABANCI	450	1.811.000,00
15	ZETES (İthal Kömür Santrali)	EREN	2.790	285.000,00

NOT: Basında 2019 yılında ithal kömür ile yerli kömürü karıştırarak yakan ithal kömürlü santrallerden 865.000 MWh elektrik alınması planlandığı ve EÜAŞ'nin Eren Enerji'nin İthal Kömür yakıtlı Zonguldak Eren Termik Santrali (ZETES) ile 285.000 MWh'lık üretimi için ESA (Enerji Satış Anlaşmaları) imzalamış olduğu haberleri yer almıştır. Ancak, gerek geri kalan 600.000 MWh için ZETES veya başka santrallerle ESA imzalanıp imzalanmadığı, gerekse tüm santraller için yılsonu gerçekleştirmeler konusunda bilgiye rastlanmamıştır.

7. DOĞU KARADENİZ'İN BAĞRINDAKİ BİR HANÇER: KÜÇÜK HİDROELEKTRİK SANTRALLAR (HES'LER)

Yeşille mavinin buluştuğu doğa harikası Doğu Karadeniz'in bağrına batırılan ilk hançer, yerleşim yerlerinin denize erişimini, derelerin denize özgürce akmasını önleyen Karadeniz Sahil Yolu oldu. Yerleşim yerlerinin güneyinden geçecek bir güzergâh üzerinde yoğunlaşmak, böylece sahildeki köylerde, beldelerde, kentlerde yaşayanların denize kolayca ulaşmalarına imkân vermek mümkün iken ve doğru olan böyle yapmak iken, ANAP iktidarları döneminde (1983-1991) yüklenicilere özel birim fiyatlarla haksız kazançlar sağlayan ve karayolu yapım mühendisliği açısından da sorunlu ve yapım sürecinde de doğaya doğrudan ve dolaylı birçok olumsuz etkisi olan Sahil Yolu, bölge halkının ve derelerin önüne dikilen ve denize ulaşmalarını önleyen bir duvar, Doğu Karadeniz'in bağrına batırılan ilk hançer oldu.

Elektrik üretim tesislerinin yapım ve işletilmesinin özel sektöre bırakılması ve teşvik edilmesi ile başlayan Doğu Karadeniz'de HES yapma furyası, Bölgenin bağrına batırılan ikinci hançer oldu. Odamızın Mart 2010'da yayınladığı Türkiye'nin Enerji Görünümü Raporu'nda yer alan, HES'lere izin, yapım ve işletme aşamaları ile ilgili (on sene önce yaptığımız) aşağıdaki saptama ve değerlendirmeler, ne yazık ki bugün de geçerlidir:

“Havzaların hidrojeolojik özellikleri yeterli ölçekte belirlenmemiştir, bölgesel ve havza bazında bütüncül planlama yoktur, proje seçimlerinde (nehir-kanal tipi, tünelli vb.) havza özellikleri dikkate alınmamaktadır, çok sayıda ardışık projeye izin verilmekte, ÇED raporlarında projeler havza bazında yapılmadığı için kümülatif etkiler göz ardı edilmektedir.

Çevrede yaşayan insanların ve doğanın yaşam hakları hiçe sayılmakta, suya erişimleri önlenmekte; ormanlara, tarımsal arazilere, sit alanlarına zarar verilmekte; taşocakları, dinamit kullanımı, inşaat atıkları çevreye geriye dönüşü imkansız zararlar vermektedir.”

2010 yılında uygulamaya konulan YEKDEM mekanizması sonrasında, bütün Türkiye'de, Doğu Karadeniz'de olduğu gibi akarsular üzerine HES yapma furyası hızlanarak devam etmiştir. 2010 yılında akarsular üzerinde kurulu (barajlı olmayan) HES'lerin kurulu gücü toplamı 2.764,2 MW iken, bu toplam üç yıl içinde 2,2 kat artarak 2013'te 6.146,6 MW'a ulaşmıştır. 2020 Eylül sonu itibarıyla toplam kurulu güç olan 7.912,7 MW, on yıl içinde akarsu üzerine kurulu (lisanslı) HES'lerin üç katına yakın bir kurulu güce ulaştığını göstermektedir. YEKDEM'den yararlanan akarsu üzerindeki HES'lerin 2020 yılında toplam kurulu gücü 6.246,40 MW olup bu miktar tüm akarsulu HES'lerin 7.912,70 MW olan toplam kurulu gücünün yüzde seksenine yakındır.

2020 itibarıyla, YEKDEM'den ülke çapında yararlanan toplam santral sayısı 818, kurulu güçlerin toplamı 21.877,24 MW'dır. Hidroelektrik santrallardan 7,3 USD-cent /kWh, yani bugün yaklaşık 60 kuruş/kWh, gibi yüksek fiyatla alım yapılmaktadır. Bu “özel ve güzel” destekten yararlanan HES sayısı 461'dir. HES'ler, sayıca yüzde 56,4, kurulu güçte yüzde 56,9'luk paylarla YEKDEM'den en

çok yararlanan kesimdir. Akarsulu HES'lere gelince: Akarsular üzerine kurulu 405 adet HES, sayıca yüzde 49,5, kurulu güçte yüzde 28,1'lik paylarıyla YEKDEM'de ilk sırada yer almaktadır.

USD cinsinden garantili yüksek kazanç beklentileri, Bölge'de plansız, halkı, doğayı, bilimi yok sayan bir anlayışla çok sayıda HES'in kurulmasında etken olmuştur. Doğayı katlederek inşa edilen ve betonarme yapıları, tünelleri, cebri boruları ve enerji nakil hatlarıyla coğrafi yapıya geri dönülmez zararlar veren, esasen küçük/mikro ölçekli sayılacak kurulu güçlerdeki bu HES'lerin önemli bir kısmında, kurucularının fizibilite döneminde "hayal ettikleri" üretimi gerçekleştiremedikleri, ürettikleri elektriği çok yüksek birim fiyatla satmalarına rağmen yatırım maliyetlerini geri ödemekte zorlandıkları gözlenmektedir. Bu santraller doğayı katletmekle ve olası afetlere zemin hazırlamakla kalmamış, ekonomik olarak da ülkeye yararlı değil, zararlı olmuştur.

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu üyesi Mehmet Özdağ'ın yaptığı ve aşağıda sonuçları özetlenen bir çalışmada, Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki illerde bulunan HES'lerin sayıları ve toplam kurulu güçleri yer almaktadır.

Tablo 7.1 Orta ve Doğu Karadeniz İllerindeki Mevcut HES'ler

İLLER	KURULU HES SAYISI (ADET)	HES'LERİN KURULU GÜÇLERİ TOPLAMI (MW)	YEKDEM KAPSAMINDAKİ HES SAYISI (ADET)	YEKDEM KAPSAMINDAKİ HES'LERİN TOPLAM K. GÜÇLERİ (MW)	YEKDEM'DEN YARARLANAN HES'LERİN, HES'LERİN TOPLAM K. GÜÇLERİ İÇİNDEKİ PAYI (%)
SİNOP	4	46,950	4	46,950	100,00
SAMSUN	10	1.361,618	3	33,268	2,44
ORDU	18	478,686	18	478,686	100,00
ÇORUM	5	364,525	4	153,725	42,17
AMASYA	11	163,560	8	131,260	80,25
TOKAT	16	525,958	13	411,958	77,88
ORTA KARADENİZ TOPLAMI	64	2.941,297	50	1.255,847	42,70
GİRESUN	48	791,101	37	729,201	92,18
TRABZON	55	596,608	44	553,988	92,86
RİZE	17	358,205	15	333,265	93,04

ARTVİN	42	2,166,713	25	1.010,574	46,64
GÜMÜŞHANE	16	656,857	9	468,597	71,34
BAYBURT	4	25,704	2	25,308	98,46
DOĞU KARADENİZ TOPLAMI	182	4.595,185	132	3.120,933	67,92
ORTA VE DOĞU KARADENİZ TOPLAMI	246	7.536,482	182	4.376,780	41,41

Kaynak: Mehmet Özdağ (TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Üyesi) Çalışmaları

On yıl önce söylediklerimiz, yazdıklarımız maalesef halen geçerlidir. ÇED çalışmaları ve raporları, dün olduğu gibi bugün de, yatırımların çevresel ve toplumsal etkilerini değerlendirmek için değil, yasak savmak için yapılmaktadır.

ÇED'in amacı; herhangi bir bölgede yapılacak olan bir "faaliyetin" o çevreye etkisi sonucunda oluşabilecek her türlü olumsuzluklar ve olumlu katkıların toplamı ortaya konularak toplumsal bir karar verilmesi sürecini oluşturan çalışmaların bütünüdür. Burada yapılması gereken, yöre insanını karar sürecine katarak yaşamı korumak üzere önlemleri geliştirmektir. Ancak ülkemizde yüzlerce HES'in fizibilite çalışmasında 7 nolu "Çevreye Etkiler" bölümünün bir sayfayı geçmediğini, saha çalışmalarının çevreyi tanımak için bile yetersiz olan 3-6 ayda tamamlandığını göz önüne alırsak, ÇED uygulamalarında işin özünden çok uzak bir noktada kalındığı, olayın sadece bir yasak savmaktan ibaret olduğu görülmektedir.

Yargı kararlarını uygulamama, ya fiilen uygulamama ya da hukuk literatürümüze "arkadan dolanma" olarak geçen yöntemle gerçekleştirilmektedir. Bir ÇED işlemi mahkemece iptal edildiğinde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (önceki yıllarda mülga Çevre ve Orman Bakanlığı) ilgili işletmeci firmaya yargı kararını yerine getirmesi için yazı yazmaktadır. Bu defa, Bakanlık firmanın iptal edilen ÇED raporunda çok küçük değişikliklerle yaptığı başvuruyu kabul etmekte yeni bir ÇED Olumlu görüşü vererek yargı kararını işlevsizleştirmektedir.

Birçok HES projesi yurttaşların tüm itirazlarına karşın uygulanmaktadır. Yurttaşlar, yıllardır içtikleri, bağ ve bahçelerini suladıkları, hayvanlarına verdikleri sudan zorla koparılmakta, özgür akan dereler beton borular içine hapsedilerek, yurttaşların yanı sıra tüm doğadan koparılmaktadır.

Bugün, Orta ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki illerde mevcut 246 HES'e ek olarak 31 HES'in de inşaatı sürmektedir.

Tablo 7.2 Orta ve Doğu Karadeniz İllerindeki İnşaatı Süren HES'ler

İLLER	İNŞAATI SÜREN HES SAYISI (ADET)	İNŞAATI SÜREN HES'LERİN K. GÜÇLERİ TOPLAMI (MW)
SAMSUN	1	9,73
ORDU	4	69,12
TOKAT	1	7,05
ORTA KARADENİZ TOPLAMI	6	85,90
GİRESUN	7	18,89
TRABZON	4	50,86
RİZE	1	9,00
ARTVİN	8	133,85
GÜMÜŞHANE	4	43,96
BAYBURT	1	0,41
DOĞU KARADENİZ TOPLAMI	25	356,89
ORTA VE DOĞU KARADENİZ TOPLAMI	31	442,79

Karadeniz'in bağına sokulmaya çalışılan hançerlerin sonu ne yazık ki gelmedi, gelmiyor. Dün sahil yolu, sonra dün ve bugün doğa ve toplum düşmanı HES'ler var.

Bugün Karadeniz'e, yaşamı tehdit eden HES'lere ilaveten insanların, yeşilliklerine, yaylalarına düşman olanların, yaylaların çirkin beton yapılar ve araçlar tarafından işgal edilmesi için yapmak istedikleri yol projeleri ile ormanları, bahçeleri, bağları Kazdağları'nda yaptıkları gibi yok eden insan ve doğa düşmanı maden projeleri var.

Ama unutmasınlar: Karadeniz'in dağlarında, yaylalarında, Cerattepe'deki gibi, Ünye'deki gibi madenlere direnenler; "yaylalar bizimdir, yaşasın hayat" diyenler de var

BİZ DİYORUZ Kİ:

Ülkemizde yalnız bugünün değil, yakın gelecekteki elektrik talebini de rahatlıkla karşılayacak bir kurulu güç ve üretim kapasitesi mevcuttur. Enerjinin daha verimli kullanılması ile yaratılacak yeni bir kapasite ile arz fazlası daha da artacaktır.

Durum bu iken, ülkenin elektrik enerjisi ihtiyacını karşılamak için değil, firmaların yüksek kazanç beklentisi ile yüksek fiyatlı alım garantilerine odaklanan;

- İnsana ve çevreye düşman, götürüsü getirisinden çok fazla olan HES'lerden;
- Tesis yer seçimlerinde ve boru şebekelerinin kurulmasında bölge halkının yaşamını, tarımsal üretimini dikkate almayan, verimli tarım arazilerini işgal eden, jeotermal suların tekrar kaynağa geri basılmasında bilimsel ve teknik gerekleri yerine getirmeyen, hatta zararlı kimyasallar içeren suları kuyulara değil yüzeye ve akarsulara akıtmakta beis görmeyen yalnızca kâr odaklı jeotermal santrallardan;
- Çevreye zararlı yüksek salımları (emisyonları) olan atıkları yakan biyoyakıt santrallerinden,
- Kurulması planlanan yöredeki halkın istemediği tüm santral projelerinden vazgeçilmelidir.

Demokratik Enerji Programı önerimizde söylediğimiz gibi:

Geniş toplum kesimlerinin, güncel gerekler ve çağdaş yaşam koşullarına uygun enerji gereksinimlerinin eksiksiz karşılanmalı; ancak bu gerçekleştirilirken; doğal kaynakların hoyratça kullanımına ve iklim krizine yol açan, yoğun enerji tüketen düşük teknolojili sanayi tesisleri, toplumsal gereksinimlerden fazla/gereksiz meta üretimi, geceleri ıslıl parlayan kamu binaları ve AVM'ler, körüklenen özel araçla ulaşım vb. tüketim çılgınlığından uzak durulmalı; enerji talep tahminleri abartılardan arındırılarak gerçekçi olarak yapılmalı; çok sayıda yeni elektrik tesisi kurma yerine enerjiyi çok daha etkin, işlevsel, tutumlu ve verimli kullanan, sağlanacak tasarrufla yeni tesis ihtiyacını azaltan ve kurulacak tesisleri yenilenebilir kaynaklara ve yurt içinde üretilen ekipmanlara dayandıran düşük karbonlu, iklim krizine olumsuz etkileri asgari düzeyde olan bir politikalar manzumesine geçiş sağlanmalıdır.

8. ÇEVREYİ KİRLETTİĞİ İÇİN KAPATILAN LİNYİT YAKITLI SANTRALLAR TEKRAR DEVREDE! KAPATILMAYANLAR KİRLETMİYOR MUYDU?

Mayıs 2020’de yayımlanan TMMOB Makina Mühendisleri Odası Türkiye’nin Enerji Görünümü 2020 Oda Raporu’nda da belirttiğimiz gibi, ülkemizde 2019’un son aylarında kamuoyunun gündemine “filtresiz çalıştırılma” sürelerinin 2,5 yıl daha uzatılması girişimi olarak giren, bir kısmı halen kamuda, bir kısmı ise özelleştirilmiş olan toplam 13 adet kömür yakıtlı santralin çevre mevzuatına aykırı biçimde çalışmalarına olanak tanıyan yasal düzenleme, ilk kez 14.03.2013 tarih ve 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu’nun Geçici 8’inci maddesinde yer almıştır.

Çeşitli yasal süreçlerin ardından anılan santrallerin mevzuata uyumu için belirlenen son tarih 31.12.2019 olarak kesinleşmiş, bu tarihe yaklaşık 1 ay kala iktidar milletvekillerinin oylarıyla bir torba yasa kapsamında 30.06.2022’ye uzatılmak istenmiş, ancak çevreye duyarlı kesimlerin şiddetle karşı çıkmasının etkisiyle ilgili madde Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiştir. Böylelikle bu santrallerin 31.12.2019’dan sonra çalıştırılmalarının yasal dayanağı ortadan kalkmıştır. Ardından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ile Çevre ve Şehircilik Bakanı 01.01.2020 günü ortak basın toplantısı düzenleyerek, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 11 ve 15’inci maddeleri gereği söz konusu 13 santraldan 5’inin tamamen, 1’inin kısmi olarak kapatılması, diğer 7 santraldan 4’üne geçici faaliyet belgesi verilmesi, 3 santrale ise gerekli çevre izinlerinin verilmesi kararı alındığını duyurmuşlardır.¹ Geçici faaliyet belgelerinin 6 ay için geçerli olduğu, bu sürenin sonunda durumun yeniden değerlendirileceği belirtilmiştir.

Böylelikle 2000-2015 yılları arasında özelleştirilmiş olan Kemerköy ve Yeniköy Termik Santrallerine çevre izni; Yatağan, Orhaneli, Çayırhan Termik Santrallerine geçici faaliyet belgesi verilmesi suretiyle çalıştırılmalarına devam edilmelerinin önü açılmıştır. Soma B Termik Santrali kısmen kapatılmış, kış koşulları ve santraldan beslenen bölgesel ısıtma sistemi gerekçe gösterilerek (çevre mevzuatı askıya alınarak) 6 ünitesinden 2 tanesinin çalıştırılması sağlanmıştır. Kamu elindeki 18 Mart Çan Termik Santrali çevre izni, Afşin Elbistan B Termik Santrali geçici faaliyet belgesi ile üretime devam etmişlerdir. Basın toplantısının hemen ardından (15 Ocak 2020’de) tamamen kapatılan santrallardan Kangal Termik Santrali’nin baca gazı kükürt arıtma tesisine haiz olan 3. Ünitesinin çalıştırılmasına izin verilmiştir.

Bu sınıflandırmanın hangi ölçütlere göre yapıldığı, firmalardan hangi belgelerin alındığı bilinmemektedir. EÜAŞ 18 Mart Çan Termik Santrali dışındaki çevre izni veya geçici faaliyet belgesi verilen santrallarda baca gazı kükürt arıtma tesislerinin olduğu ancak bu tesislerin yeni sınır değerleri karşılamadığı (önceki yıllardaki EÜAŞ belgelerinden) bilinmektedir. Yeni sınır değerler açısından, toz filtrelerinin de durumu şüphelidir ve bazı santrallara azot arıtma sistemleri kurulması gerekmektedir.

¹ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cevre-ve-sehircilik-bakani-kurum-5-termik-santral-tamamen-kapatil-di/1689676>, son erişim tarihi: 11.11.2020.

Basından ve sahadan aldığımız bilgilere göre çalıştırılmalarına izin verilen santrallerin hiçbirisinde, izin verilen 01.01.2020 tarihinde, filtre ve baca gazı kükürt arıtma tesislerinin iyileştirilmesi-yenilenmesi ve gerekiyorsa azot arıtma sistemlerinin kurulması yönündeki çalışmalar tamamlanmamış, hatta bazılarında başlamamıştır. Buna rağmen, çalıştırılmasına izin verilen santrallerin (veya ünitelerin) yürürlükteki çevre mevzuatına uyumları ve 08 Haziran 2019'dan itibaren geçerli olan salım sınır değerlerinin içinde kalıp kalmadıkları konusunda, gerek söz konusu basın toplantısında, gerekse toplantı sonrasında, doyurucu bir açıklama yapılmamıştır. EÜAŞ 18 Mart Çan Termik Santrali'nde ise baca gazı kükürt arıtma tesisinin yapımı henüz devam etmekte iken, yatırım tamamlanmadan santrale çevre izni verilmiştir. Esasen, yürürlükteki mevzuata göre çalıştırılmaması gereken santraller çalıştırılmaya devam edilmiştir.

Haziran ayına gelindiğinde ise yılbaşındaki söylemlerin ve alındığı belirtilen önlemlerin tamamen göz boyama amaçlı olduğu daha da belirginleşmiştir. Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum, 08.06.2020 günü basında yer alan açıklamasında, kapatılan santrallarda yapılan incelemelere göre, işletmecilerin zorunlu olarak kurması gereken baca gazı filtrelerini, baca gazı arıtma ve sürekli emisyon (salım) ölçüm sistemlerini büyük ölçüde tamamladığını ve kalan kısmında ise çalışmaların devam ettiğini, yaklaşık 142 milyon lira tutarındaki çevresel yatırımların tamamlandığını belirtmiştir. Bakan, Haziran ayı itibarıyla, 1 Ocak 2020'de çalışmasına (bölgesel ısıtma sistemi nedeniyle) kısmen izin verilen Soma Termik Santrali'nin 6 ünitesinden 4'üne ve 15 Ocak'ta 1 ünitesinin çalıştırılmasına izin verilen Kangal Termik Santrali'nin kapalı olan 2 ünitesine; çalışması tamamen durdurulan Çatalağzı Termik Santrali'nin 2 ünitesine, Seyitömer Termik Santrali'nin 4 ünitesinden 2'sine, Tunçbilek Termik Santrali'nin 3 ünitesinden 2'sine ve Afşin A Termik Santrali'nin da 4 ünitesinden 2'sine bir yıl geçici çalışma ruhsatı verildiğini, bu ünitelerin mevzuata uygun hale getirildiğini kamuoyuna bildirmiştir.²

Bakan bu açıklamayı yaparken, çevre mevzuatının gereklerini tam olarak yerine getirip getirmediikleri hususu tartışmalı olmasına karşın Ocak 2020 başında, geçici faaliyet belgesi verilerek, 6 ay süre ile (Haziran 2020 sonuna kadar) çalıştırılmalarına izin verildiği ve bu sürenin sonunda yeniden değerlendirileceği açıklanan santrallarda (kamu bünyesindeki Afşin-Elbistan B Santrali ve kamuya dönen Çayırhan Termik Santrali ile özelleştirilmiş olan Yatağan, Orhaneli Santralleri ile Kangal Termik Santrali'nin 3. Ünitesi) toz filtrelerinin ve baca gazı kükürt arıtma tesislerinin iyileştirilmesi, azot oksit salımları için önlemler alınması yönünde çalışma olup olmadığı, varsa bunların tamamlanıp tamamlanmadıkları ve eğer tamamlanmamış ise çalıştırılmalarına hangi yasal dayanak ile devam edildiği yönünde herhangi bir bilgi vermemiştir.³

Haziran ayında geçici faaliyet belgesi verilen santrallarda yapıldığı belirtilen baca gazı kükürt arıtma tesisleri incelendiğinde, kurulan sistemin yatırım maliyeti daha düşük, ancak işletme giderleri fazla

---

² <https://www.enerjigunlugu.net/kapatilan-termik-santrallara-1-yil-calisma-ruhsati-verildi-37674h.htm>, son erişim tarihi: 11.11.2020

³ <https://www.mmo.org.tr/merkez/basin-aciklamasi/cevreyi-kirlettigi-icin-kapatilan-linyit-yakitli-santrallar-tekrar-devrede>

olan kuru soğurucu püskürtme (Duct Sorbent Injection) sistemi olduğu görülmektedir. Kükürt tutma verimi yüzde 50-80 arasında olan bu sistemin kullanılan kömürün özellikleri açısından amaca ne kadar uygun olduğu, uzun süreli çalışmada çevre mevzuatı sınır değerleri açısından yeterli olup olmayacağı ve işletme maliyeti nedeniyle sürekli devrede olup olmayacakları belirsizdir. Esasen Türkiye’deki diğer kömürlü santrallarda (asgari yüzde 95 kükürt tutma verimi hedeflenerek, yatırım maliyeti kuru soğurucu sisteminkinden 10-15 kat fazla olmasına rağmen) yaş yıkama sistemi kullanılmaktadır. Özellikle kükürt içeriği fazla olan yerli kömürlü santrallar için kireçtaşı ile yaş yıkama sistemi, kükürt arıtma verimi açısından gerekli, işletme maliyetleri açısından ise daha da uygundur. Öte yandan yaş yıkama tesisleri kül tutma filtrelerinin önüne değil, ardına yerleştirilmekte, böylelikle bir anlamda toz tutma görevi de görmektedir. Ancak 08.06.2020’de geçici faaliyet belgesi verilen ünitelere kurulan sistemlerde kazan çıkışındaki gaz kanalına kuru toz halindeki sönmüş kireç püskürtülmekte, sönmüş kireç parçacıklarının bir kısmı baca gazının içindeki kükürdün bir kısmı ile reaksiyona girmekte ve kükürt içeren katı parçacıklar oluşmaktadır. Bu katı parçacıklar, reaksiyona girmeyen toz kireç ve baca gazındaki kül parçacıkları santral kül tutma filtresi tarafından tutulmaktadır. Halbuki, santrallardaki toz filtrelerinin tasarımları şimdi eklenen “kuru soğurucu püskürtme” sisteminin yaratacağı ilave yük düşünülerek yapılmamıştır. Bizce, söz konusu santrallarda zaten problemli olan elektrofiltrelerin yükü artmış, yeterli kükürt arıtma sağlayacağı çok şüpheli olan bu sistem havaya salınan toz miktarının artmasına sebep olmuştur. Kurulan sistemlerin söz konusu santralların baca gazlarındaki toz, kükürt dioksit ve azot oksit salımlarının yürürlükteki mevzuatta belirtilen sınır değerler içerisinde tutulmasını sağladığı (santral sahiplerinin çok yönlü propagandalarına rağmen) çok şüphelidir. Zaten geçici faaliyet belgesi verilen santrallarda da kurulan kükürt arıtma sisteminin geçici olduğu, 1 yıl içinde yaş yıkama sistemine haiz tesislerin kurulacağı ileri sürülmektedir. Ancak bu tesislerin yapım süresinin 1 yıldan çok daha fazla olması, bu söylenenlerin de gerçekleri yansıtmadığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan tüm bu santralların katı-sıvı atıkların bertarafının çevre mevzuatına uygun olup olmadığı da şüpheli olmasına karşın basında çeşitli zamanlarda tersi yönde haberlere rastlanmaktadır.

Konunun topluma anlatıldığı gibi sadece bir “filtre” ile sınırlı olmadığı, bugüne kadar yapılan ve yapılmak istenilen şeyin, bu tesisleri, çevre mevzuatında yer alan çevreye verilen zararları azaltıcı ve sınırlayıcı yükümlülüklerin tümünden (salım sınırları, katı, sıvı ve gaz atıklar, ölçme izleme ve cezai hükümler gibi) muaf tutma gayreti olduğu açıktır. Bu durum, esasen söz konusu tesislere her açıdan “çevreyi kirletme hakkı” verilmesi anlamına gelmektedir.

Ayrıca, Türkiye’nin Enerji Görünümü 2020 Oda Raporu’nda detaylı olarak dile getirdiğimiz gibi, 2004-2019 yılları arasında özel sektör firmalarınca inşa edilen yerli kömürlü ve ithal kömürlü santralların da 08.06.2019’dan itibaren geçerli olan yeni salım değerlerine ve diğer çevre mevzuatına uyumlu olup olmadıkları açık değildir.⁴

⁴ Türkiye’nin Enerji Görünümü 2020 Oda Raporu (<https://www.mmo.org.tr/kitaplar/turkiyenin-enerji-gorunumu-2020>) Bölüm 8.2 Ülkemizdeki Kömür Yakıtlı Santrallar Çevre Mevzuatıyla Uyumlu mu?

Bu tür uygulamalar, başta yaşam hakkı, temiz bir doğal çevrede yaşam hakkı gibi temel insan haklarına; Türkiye'nin taraf olduğu, alınan ve uygulanan yanlış kararların da gerekçesi olan iç hukukun üzerinde ve bağlayıcı olan uluslararası sözleşmelere aykırıdır. Bu hatalı izin işlemlerinden, siyasi iktidar ve enerji yönetimi, siyasi ve hukuki olarak birincil düzeyde sorumlu olmakla birlikte, izin ve karar süreçlerinde usul ve kural dışı işlemleri öneren ve uygulayan tüm kadrolar da vicdani ve hukuki yönden sorumludur. İnsanların sağlıklı yaşam hakkını ihlal eden karar ve uygulamalardan sorumlu tüm kişi ve kuruluşlar, hukukun tüm kurumlarıyla işler olacağı koşullarda, alınan ve uygulanan tüm yanlış kararlarda hukuki sorumluluklarının yargıya taşınabileceğini de akıllarından çıkarmamalıdır.

Toplum sağlığının ve doğanın korunması açısından hayati öneme sahip olan bu konuda, yukarıda dile getirilen belirsizliklerin, şüphelerin ve aykırılıkların giderilmesi için, ilgili kurumlar tarafından yapılan denetimler açık ve şeffaf olmalı, bu denetimler TMMOB ve Odaları, Türk Tabipleri Birliği, halk sağlığı ile ilgili uzmanlık dernekleri, Temiz Hava Hakkı Platformu bileşenleri ve diğer çevre örgütleri temsilcilerinin katılımıyla yapılmalı; santrallerin izin belgeleri ve denetim raporları yurttaşların erişimine açık olmalı, tüm santral ve endüstriyel tesislerde salımlar ve atıklarla ilgili anlık ve toplu ölçüm ve izleme verileri ilgili santral ve tesislerin internet sitelerinde yayımlanmalı, şeffaflık ve erişilebilirlik tesis edilmelidir.

9. KARADENİZ'DE TPAO'NUN DOĞAL GAZ KEŞFİ ÜZERİNE

Bu çalışmada, konu aşağıdaki görüşlerimiz çerçevesinde ele alınmış ve tartışılmıştır.

- “TPAO'nun Karadeniz'de doğal gaz kaynağı bulması olumludur. Arama ve sondaj çalışmaları sürdürülmelidir.”
- “Bulduğu belirtilen kaynak, enerjide Türkiye'nin eksenini değiştiremez, enerji sorununu da çözemez.”
- “Piyasacı, sermaye yanlısı yönetimler denizlerde bulunacak yeni gaz ve petrol kaynaklarını, toplum yararına değerlendirmezler, değerlendiremezler.”

Tüm doğal kaynak ve servetleri, yalnızca kamucu anlayışla hareket eden emek eksenli yönetimler ve kadrolar ülke ve toplum yararı doğrultusunda değerlendirebilir. Enerjide eksen değişikliği ve enerji sorununun çözümü; enerjinin esas olarak yenilenebilir kaynaklara dayalı olarak teminini öngören ve katılımcı bir anlayış, kurgu ve işleyiş ile oluşturulacak ve toplum çıkarlarının korunması ve geliştirilmesini amaçlayan demokratik enerji programının, kamusal bir planlama anlayışı ile, kamucu, toplumsal yönetimler ve kadrolar eliyle hayata geçirilmesi ile gerçekleştirilebilir.

9.1 Ne Olmuştu?

Geçtiğimiz Ağustos ayının son haftası içinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı tarafından; Karadeniz'de, Karadeniz Ereğli ilçesinin yaklaşık 170 km kuzeyinde, Tuna Nehri Deltası açıklarında; ülkemizin münhasır ekonomik bölgesinin kuzey batı sınırlarına yakın kısmında yapılan ilk sondajda gaz keşfedildiği bildirilmişti. Bakanlık, sondajın devam ettiğini, ancak 2.115 metre su ve 1.415 metre kazı derinliği olmak üzere deniz yüzeyinin toplam 3.530 metre altında 320 milyar m³ doğal gaz rezervi keşfedildiği açıklamasını yapmıştı.

17.10.2020 tarihinde Fatih adlı sondaj gemisine giden Cumhurbaşkanı da, sondajın 4.775 metrede sonuçlandığını ve keşfedilen gaz miktarının 405 milyar m³ olduğunu açıklamıştı.

Algı yönetiminde deneyimli iktidar çevreleri ve onlara destek veren bazı uzmanlar(!), bu keşif ile Türkiye'nin doğal gazda dışa bağımlılığının sona ereceğini, doğal gaz ihracatçısı olacağını, enerji sorununun çözüleceğini, Sakarya adı verilen sahada Cumhuriyet'in 100. yılı olan 2023'te üretime geçileceğini ve Batı Karadeniz'de kurulacak gaz işleme ve şebekeye bağlantı tesislerine gaz akışının başlayacağını iddia etmektedir.

Keşiften yalnızca kendilerine başarı hikayesi yazmaya çalışanlar, yapılan sondaj çalışmalarının, TPAO çalışanlarının uzun yıllara yayılan yoğun araştırmalarına dayandığını göz ardı ederek emeğe saygı duymadıklarını gösteriyorlar. Güçlü yapısının bozulmasına, kara sondaj ekipmanlarını ve çalışmalarını TPIC'e (Turkish Petroleum International Company) devretmeye zorlanmasına ve emekliliğe teşvik etme, olmadı zorlama, iş akdi feshi ve işten ayrılmalar nedeniyle nitelikli kadrolarının kayda değer bir

bölümünü yitirmesine rağmen çalışmalarını sürdüren, enerji gibi bir kamu hizmetinin verilmesi için güçlü kamu kuruluşlarının zorunluluğunu bir kez daha hatırlatmaktadır.

9.2 Saptamalar ve Sorular

İktidar çevrelerinin ve onlara gül atan uzmanlıkları şüpheli bazı uzmanların(!) iddialarının aksine; sahanın üç yıl içinde devreye girmesi çok güç, nerede ise imkânsızdır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez Türkiye Enerji Zirvesi'nde yaptığı konuşmada;

- Gaz kaynağının bulunduğu bölgede 40'a varan sayıda sondaj daha yapılacağını, bu amaçla Kanuni sondaj gemisinin de bu bölgeye geleceğini, tespit kuyularının açılacağını açıklamış;
- Yapılacak çalışmalarda yerli teknoloji ve yerli insan kaynağı kullanılması gereğine değinmiş, ön mühendislik çalışmalarının yerli imkânlarla yapılacağını, ancak detay mühendislik ve bazı ekip, ekipman ve kritik malzemelerin temini konularında yurt dışından hizmet alınacağını ve bu hususlarda gelişmiş ülkelerle temaslar yapıldığını bildirmiştir.¹

Keşfedildiği bildirilen gaz kaynağının bulunduğu sahanın (ya da sahaların) jeolojik, jeofizik ve jeokimyasal dokusunun ve yapısının net biçimde belirlenmesi gereklidir. Bu amaçla yapılacak yeni sondaj ve testlerle ilgili olarak, Bakan Dönmez 40 yeni sondajdan söz etmektedir. Her bir sondaj için yapılması gereken mühendislik çalışmaları, sondaj süresince ihtiyaç duyulan malzemeler ve sondaj gemisi ve mürettebatının operasyonel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik tedarik ve lojistik hazırlıklar, sondaj operasyonunun yapılması, sondaj sonuçlarına göre kuyularda testlerin yapılması, gerektiğinde kuyu tamamlama çalışmalarının yapılması ve sonuçlanması, bütün bu faaliyetler; kayda değer bir süre ihtiyacına işaret etmektedir. İyimser bir tahminle, her bir sondaj için üç ay süreye ihtiyaç duyulacağını kabul edersek, hiç durmadan çalışacak iki sondaj gemisi ile ((40 sondajx3ay/sondaj)/2 =) 60 ay, yani beş yıl gibi bir süreye ihtiyaç olacağı söylenebilir.

Bu yeni sondajların kapsamı, programı ve takvimi ne zaman netleşebilecektir? Bir tek kuyu ile değil, birçok kuyu ile ulaşılmaya hedeflenen gaz kaynağının değişik ölçütlerle incelenmesi ve güvenilir rezerv ve üretilebilir miktar hesaplarının yapılabilmesi için zorunlu olan bu çalışmalar ciddi zaman ve kaynak gerektirmektedir. Ülkenin verili koşullarında finansman kaynağı teminindeki güçlükler göz önüne alındığında, yüksek maliyetli bu çalışmaların uzun sürmesi beklenebilir.

Bu kadar kısa bir süre içinde rezervin doğru olarak belirlenebilmesi teknik olarak mümkün olmadığı için, yapılması gereken bütün bu kapsamlı çalışmalar sonuçlanmadan, dün 320 milyar m³ bugün 405 milyar m³ gaz kaynağı keşfedildiği bilgisi, kaba bir tahminden öte bir anlam taşımaz.

Gaz keşfi yapıldığı bildirilen sahada, yılda ne kadar üretim yapılacağını bugünden söylemek, elde yeterli bilgi olmadığından mümkün değildir. Ülkemizin son yıllarda yıllık gaz tüketimi 45-50 milyar m³ arasındadır ve yıllık doğal gaz ithalat faturası 10 milyar dolar düzeyindedir. Yeni gaz keşfedildiği

¹ <https://www.enerjigunlugu.net/donmez-karadenizde-yaklasik-40-sondaj-calismasi-planliyoruz-39592h.htm>

belirtilen sahadaki kaynağın tamamı, aritmetik olarak Türkiye'nin ancak sekiz yıllık ihtiyacını karşılayabilir. Bu tür sahalardaki kaynakların çok kısa sürelerde değil; sahadan azami verimi sağlayacak bir zaman diliminde değerlendirilmesi esastır. Bu nedenle, istense de, sahadan yılda 50 milyar m³ gaz çıkarma ve bir yıldaki ülke ihtiyacının tamamını karşılama imkânı yoktur. Rezervin doğrulanması halinde sahadan yapılacak gaz üretimi ülke yıllık ihtiyacının ancak belirli bir kısmını temin edebilecektir.

Ülkemizde fosil yakıtların gerek birincil enerji arzındaki başat payının, gerekse elektrik üretimindeki yüksek oranlarının azaltılması gereği açıktır. Yalnız yenilenebilir kaynaklara dayalı projeleri destekleyerek elektrik üretiminde doğal gaz santralleri payının yüzde 20'nin altında tutulması sağlanabilir. Ancak örneğin 2019 verileri esas alındığında, ülkemizde 17,5 milyonu aşan konutta ve işyerinde toplam tüketimin yüzde 42'si olan 19 milyar m³ ve sanayide binlerce tesiste toplam tüketimin yüzde 27'sini oluşturan 12,4 milyar m³ gazın tamamını yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ikame etme imkânı olmadığı için; denizlerde gaz aramaları, keşifleri ve bulunan gazın üretimi önemlidir. Karada ve denizlerde, ülkenin ihtiyacının tamamını karşılayacak yeni sahalarda bulunmadığı ve üretime geçirilmediği sürece; ülkemiz, gaz ithalatını sürdürmeye ve her yıl milyarlarca dolar ödemeye devam edecektir.

Diğer taraftan, yapılan ve yapılacak geniş kapsamlı ve ayrıntılı çalışmaların bulgularının, işletmeye uygun nitelik ve nicelikte bir gaz rezervini doğrulaması halinde;

- Üretim öncesi gerekli teknik hazırlık çalışmalarının yapılması, test ve üretim kuyularının açılması ve kuyu tamamlama çalışmalarının sonuçlanması;
- Su derinliğinin çok fazla olduğu gerçeği gözetilerek saha şartlarına uygun sondaj ve üretim platformlarının ön tasarımı, detay mühendislik çalışmaları, platformların projelendirilmesi, inşası, sahaya nakli ve montajları;
- Sahada üretilecek gazı karaya taşıyacak uzun boru hatları (yaklaşık 170 km) için, deniz zemininin topografik, jeolojik ve jeofizik bilgilerinin derlenmesi, güzergâh etüdü ve seçimi, boru serme ve yerleştirme yöntemlerinin belirlenmesi, boru tipi, basınç sınıfı, çapı vb. belirlenerek uygun imalatçıların belirlenmesi, imalat sürelerinin netleşmesi, imalat yerlerinden sondaj sahasına naklinin planlanması;
- Karada gazın getirileceği yerin seçimi, bu bölgede ölçüm istasyonu ve gaz işleme yüzey tesislerinin inşa edilmesi, bu tesislerin BOTAŞ doğal gaz şebekesine bağlanması için gerekli bağlantı hattının ön mühendislik çalışmaları, güzergâh seçimi, detay mühendislik çalışmaları ve yapımı;
- Karada gazın taşınacağı yerde gaz işleme ve ölçüm istasyonu vb. yüzey tesislerinin inşa edilmesi gerekmektedir.

Bunların hepsi kapsamlı ve nitelikli çalışmalar gerektiren ve uzun zaman alacak çok yüksek bedelli yatırımlardır.

Bu bakımdan “Karadeniz’deki gazı yakın zamanda kullanacağız, satacağız” vb. beyanları ciddiye almamakta yarar vardır.

9.3 Yerli Sanayiden Yararlanmak

Yapılacak bütün bu çalışmalarda, hem ülkenin teknik işgücünün kapasitesini ve yeteneklerini geliştirmek, hem de yerel sanayi alt yapısından azami ölçüde yararlanmak, sınai üretimi zenginleştirmek ve geliştirmek, böylece istihdamı, yurt içi üretimi ve katma değeri artırmak, ürün ve hizmet ithalatını azaltmak ve ithalat faturasını düşürmek mümkündür. Bu bağlamda yapılması önerilen çalışmalar aşağıda anlatılmıştır.

Kurumsal Yapının Güçlendirilmesi

Arama ve üretimden, iletim ve tüketiciye ulaşmasına değin petrol ve doğal gazın değer zincirindeki halkalarının ayrılmaz olduğu gerçeği göz önüne alınmalı ve dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de petrol ve doğal gaz arama, üretim, rafinaj ve iletim faaliyetleri dikey bütünleşmiş bir yapıda sürdürülmeli, ihtiyaç halinde bu yapı dağıtım ve satış faaliyetlerinde de bulunabilmelidir.

Bütün bu çalışmalar ancak güçlü bir kamu yapısı eliyle yapılabilir. TPAO ve BOTAŞ hemen Varlık Fonu kapsamında çıkarılmalıdır. Bu kuruluşların hisselerini yabancı şirketlere devretme niyet ve girişimlerinden derhal vazgeçilmelidir.

TPAO ve BOTAŞ’ı da bünyesine alacak Türkiye Petrol ve Doğal Gaz Kurumu (TPDK) oluşturulmalıdır. Çalışanların yönetim ve denetiminde söz ve karar sahibi olacağı bu kurumda, liyakatli yöneticiler görevlendirilmeli, çalışmalar şeffaf olmalı, kurum finansal açıdan da kamu tarafından güçlü bir şekilde desteklenmelidir.

Bu kurum, yurt içinde ve dışında karada ve denizlerde petrol, doğal gaz ve gaz hidratları arama ve üretim faaliyetlerini sürdürmelidir. Kurum, petrol ve doğal gaz iletim hatları tesis ve işletme, petrol rafinerileri kurma ve işletme, mühendislik ve müşavirlik, araştırma-geliştirme, ticaret, ithalat, ihracat, toptan satış ve dağıtım, LNG terminalleri, yer altı doğal gaz depolama ve petrol depolama tesis ve işletme faaliyetlerini gerçekleştirmeye ve bütün bu faaliyetlerde gerek duyulan çeşitli teknik hizmetleri vermeye uygun bir yapıda kurulmalıdır.

Bu tür bir kamucu anlayış ve program dahilinde, gündemdeki Karadeniz doğal gaz kaynaklarının bulunması ve işletilmesi ile ilgili aşağıdaki çalışmaların yapılmasını öneriyoruz.

1. TPAO Araştırma Merkezi

Gerek sismik aramalarda, gerekse sondajlarda elde edilen verilerin; yurt dışında yabancı şirketler tarafından kurum ve/veya ülke dışında değerlendirilmesi yerine, kurum bünyesinde yapılması hedeflenmelidir.

Bu amaçla, TPAO Araştırma Merkezinin kadroları ve laboratuvar altyapısı, ekipmanları, bilgisayar sistemi ve yazılımları geliştirilmeli, ihtiyaç duyulan teknoloji transfer edilmelidir.

2. Eğitim

Deniz arama ve sondaj faaliyetleri için sismik arama ve sondaj gemilerinde halen uygulanan hizmet alımı yoluyla yabancı şirketler ve yabancı personel çalıştırılması uygulamasına son verilmelidir. Bu özel amaçlı gemilerde ve deniz araçlarında çalışmak üzere, ülkemizdeki gemiciler, ara teknik elemanlar ile mühendis ve uzmanlar için, TPAO ve denizcilik eğitimi veren kuruluşların işbirliği ile hızlı ve yoğun eğitim ve uyum programları uygulanmalı, mevcut kadroların yanı sıra uygun nitelikli yeni elemanların, deniz arama ve sondaj çalışmalarının gereksindiği bilgilerle donatılarak vasıflandırılmaları ve istihdamı sağlanmalıdır.

3. Yerli Mühendislik, İmalat ve Taahhüt

Batı Karadeniz'deki doğal gaz keşfinin yeni keşiflerle desteklenmesinin ve bulunan kaynakların ekonomik olarak değerlendirilmesinin mümkün olabilmesi için üretim faaliyetlerinde kullanılacak araç, ekipman ve malzemelerin azami ölçüde yurt içinden uygun maliyetlerle temini lazımdır.

Gerek dünyadaki başka derin deniz uygulamalarının deneyimleri, gerekse yapılacak mühendislik çalışmalarının bulguları, gazın üretim sahasından Türkiye karasına taşınması için gerekli çelik boruların teknik özelliklerinin tanımlanmasına imkân verecektir. İhtiyaç duyulan boruların imalatı için gerekli vasıflarda sac eğer Türkiye'de imal edilmiyorsa, ilgili üreticilerle görüşülüp, imalat programlarına almaları sağlanmalıdır. Aynı kurgu, bu saclardan imal edilecek borular için de geçerlidir. Yerli boru üreticilerinin, boruları ilgili normlara uygun olarak tek başlarına veya ortaklaşa imal etmeleri öngörülmelidir.

Su derinliği, gazın bulunduğu yerin deniz tabanına mesafesi, deniz tabanının yüzeydeki ve derindeki özellikleri vb. birçok ölçüt, gerek sahadaki kuyularda gaz üretim metodolojisinin belirlenmesi ve seçilen üretim metodolojisine uygun özelliklerde üretim platformlarının ön tasarımı, detay mühendislik çalışmalarının yapılması ve projelendirilmesi için, gerekse üretim sahasından karaya gazı taşıyacak boru hattı güzergâhının seçimi, boruların kaynakla birleştirilmesi, deniz zeminine indirilmesi ve deniz tabanına gömülmesi çalışmaları için yoğun mühendislik hizmetlerine ihtiyaç vardır. Bu çalışmaların deneyimli uluslararası mühendislik şirketleriyle işbirliği içinde yapılması, şirketlerle yapılacak sözleşmelerde, çalışmalara TPAO elemanlarının da aktif katılımını ve özgün konularda işbaşında eğitilmelerini öngören hususlar ve platform tasarımını yapacak olan mühendislik şirketinin platform imalatında TPAO ile birlikte kontrollük görevini üstlenmesi de hüküm altına alınmalıdır. Platformların, gerekli teknik yeterlilik ve uluslararası belgelendirme koşullarını sağlayan yerli imalatçılar tarafından teknik şartnamelerinin bütün koşullarını tam olarak karşılamak kaydı ile yurt içinde imal edilmesi öngörülmelidir. Deniz tabanına boruların döşenmesi için bu işi yapabilecek ekipmanlara sahip bir gemi kiralanabileceği gibi, bu ekipmanlar çalışır durumdaki ve bu iş için kullanılacak bir gemiye monte edilebilir.

Gerek yeni yapılacak sondaj faaliyetlerinde, gerekse kurulacak platformların çalışmalarında ihtiyaç duyulan ve uluslararası şirketlerden temin edilecek bir dizi teknik hizmetin, süreç içinde kısmen de olsa yerlileşmesini ve yurt içinden teminini öngören bir program uygulanmalıdır.

9.4 Denizlere Dönmek

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde denizlere verilen öncelik ve önem, zamanla azalmış, karayollarına ağırlık verilirken, ulaşımda denizlerin payı nerede ise sıfırlanmıştır. Üç tarafı denizlerle kaplı ülkemiz, yüzünü tekrar denizlere dönmelidir. Ülkemiz insanların; denizlerden sportif faaliyetler, dinlenme, eğlenme amaçlarıyla azami ölçekte yararlanabilmeleri, bilimsel ve teknolojik yöntemleri kullanarak deniz ürünleri üretimini artırma, sahil kentlerinin semtlerini kent ölçeğinde ve kentleri birbirleri ile bağlayacak düzenli deniz ulaşımı hizmetleri tesis etme hedefleri doğrultusunda çalışılmalı; ülkemizde fosil yakıt kullanımında en büyük paya sahip olan ulaşım sektöründe karayolu taşımacılığı yerine daha ekonomik olan deniz taşımacılığını önceleyen politikalar izlenerek petrol ürünlerinin kullanımı azaltılmalı ve denizlerin ekonomik ve toplumsal yaşamda yeri ve işlevi arttırılmalıdır.

Şimdi, “öpülesi gemilerin” tekrar denizlerde süzülmesi zamanıdır.

9.5 Sonuç

Bugüne değin temel çizgisi toplum yararı değil, özel şirketlerin çıkarlarını koruma ve geliştirme ve tüm kamusal varlıkları ve hizmetleri özelleştirme olan bir iktidar, yukarıdaki önerileri elbette dikkate almayacak ve uygulamayacaktır.

Ancak ülke, toplum ve kamu çıkarlarının geliştirilmesini önceleyen kamucu, toplumcu anlayışa sahip yönetimler;

- Başka bir enerji politikasını,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik ve ağırlık veren, hazırlığıyla, içeriğiyle, uygulamalarıyla demokratik olan Demokratik Enerji Programını uygulayabilir;
- Gaz ve petrol aramalarında yerli işgücünü eğitmeyi ve vasıflandırarak geliştirmeyi, istihdamı arttırmayı, yerli sanayinin potansiyelini değerlendirmeyi hedefleyen programları hayata geçirebilir.

10. İKTİDAR PARTİSİNİN MADENCİLİK, DOĞAL GAZ, ELEKTRİKLE İLGİLİ YASA DEĞİŞİKLİKLERİ HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER

Teklif, Toplumun Değil Şirketlerin Çıkarlarını Korumaya Yönelik Değişiklikler İçeriyor

Madencilik, Elektrik, Doğal Gazla İlgili Düzenlemelerle Özel Şirketlere Yeni Haklar ve Ayrıcalıklar Tanınırken, Yurttaşlara Yeni Yükler Getiriliyor

Özel Şirketlerin Birçok Yükümlülüğü Sona Erecek, Bir Bölümü de Kamunun Üzerine Yıkılacak

İktidar, yapmak istediği yasal düzenlemeleri toplumun gözünden kaçırmak istediğinde, birçok yasada bazen birbirleri ile doğrudan ilgisi olan olmayan konularda, çok sayıda değişikliği bir araya getirip adeta bir bulamaç halinde, yasa teklifi olarak Meclis'e getiriyor.

Bu tür karma yasa paketlerinin içerdiği düzenlemeleri birbirlerinden ayırtırmak, aynı konuda olanları bir araya getirmek ve neyin niye değiştiğini anlamak ve kavramak, zaman alan, sıkıcı ve yorucu bir iş. Konularında uzman olanların bile yapılan ve yapılmak istenen değişiklikleri kavrayıp takip etmesi kolay olmayabiliyor. Emek ve meslek örgütlerinin, yasal düzenlemeleri ve değişiklikleri takip edebilecek, hızlı bir şekilde çarçabuk yorumlayabilecek, anlamlandırabilecek, deşifre edecek kadrolar yetiştirmesi gerekiyor.

Çok sayıda AKP milletvekilinin imzaladığı, adı "Elektrik Piyasası Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" olan teklif 46 maddeden oluşuyordu. Teklifte 3213, 4646, 4734, 5346, 5686 ve 6446 sayılı Maden Kanunu, Kamu İhale Kanunu, Doğal Gaz Piyasası Kanunu, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun, Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu ve Elektrik Piyasası Kanunu'nda değişiklikler öngören ve 5 Ekim 2020'de TBMM'ye sunulan teklif, jet hızıyla 12 Ekim haftasında ilgili komisyon-da görüşülmüş ve 25.11.2020 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek yasalaşmıştır.

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odasının (JMO) söz konusu kanun teklifiyle ilgili olarak 13.10.2020 tarihinde yaptığı basın açıklamasında;

"Teklifin 3'üncü maddesinde; maden ruhsatlarında süre uzatım talebinde bulunan ancak değerlendirme aşamasında olan şirketlerin üretim faaliyetlerine Bakan onayı ile 12 ayı geçmeyecek şekilde devam etmesi öngörülmektedir. Süre uzatımını değerlendiren de, 12 aya kadar izin veren de aynı Bakanlık olmasına rağmen ve süresi içinde değerlendirme yapılabilecekken böyle bir maddeye neden ihtiyaç duyulduğu şüphe doğurmaktadır. Değerlendirme sonunda süre uzatımı verilmemesi halinde, Bakan onayı ile işletme faaliyetinde bulunan ruhsat hukuksuz duruma düşecek, 12 ay boyunca Bakan onayı ile yapılan yatırım harcamaları boşa gidecek, yapılan doğa tahribatı da çabası olacaktır. Bu düzenleme ile madencilik faaliyetlerinde bulunan bazı firmalar tarım, orman, ÇED gibi hiçbir izin

alınmasını beklemezsiniz çalışmalarına devam edecektir. Bakan onayı, işletme için gerekli her türlü yasal mevzuatın ve işlemin önüne geçirilmektedir. Hukuk devletinde bu durum kabul edilebilir değildir” denilmektedir.

JMO, devamla “Kanun Teklifinin 4 üncü maddesi ile; Türkiye Taşkömürü Kurumu ile Türkiye Kömür İşletmelerinin uhdelinde bulunan ve rödövanşılara devredilen maden ruhsatlarının, kamu kurumunun getirdiği mevcut bütün muafiyetlerden faydalanması sağlanarak, orman, çevre, tarım vb gibi izinler de dahil rödövanşçı şirketlere önemli ayrıcalıklar sağlanmakta, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda zaten sorunlu olan bu şirketler korunmaktadır.” saptamasını yapmıştır.

Madencilikle ilgili diğer düzenlemelerle de, şirketlerin vergi yükümlülükleri hafifletilmektedir. Teklifin başında, ilk madde doğal gaz sektöründe devir işlemlerini KDV’den muaf kılan, şirketlere yönelik bir vergi istisnası yer alıyor. 7. Madde de doğal gaz dağıtım şirketlerinin görevleri kapsamındaki birçok hizmeti, yerel yönetimlerin sırtına yıkmasına imkan verecek düzenlemeler var.

Bu konuda JMO’nun;

“Kanun teklifinin 7 nci maddesinde ise; Doğal Gaz Piyasası Kanunu’na ilave edilen fıkralar ile özellikle gecekondulu veya imar geçmemiş birçok yerleşim birimi ile büyükşehirlere yeni bağlanan ve çoğu köy statüsündeki yerleşim birimlerine Belediyelerin doğal gaz bağlanmasını istemeleri durumunda, doğalgaz altyapı maliyetlerinin belediyelerce karşılanması hususu düzenlenmektedir. Bu madde ile, özelleştirme aşamasında kullanan doğal gaz dağıtım şirketleri bir kez daha korunmakta, bu şirketlerin yapmaları gereken alt yapı maliyetlerinin belediyelerce üstlenilmesi öngörülerek ticari faaliyette bulunan şirketin yatırım harcamaları belediyelerce, yani kamu kaynaklarından karşılanır hale getirilmektedir. Kamu, doğal gaz dağıtım şirketleri lehine gereksiz zarara uğratılmak istenmektedir.

Yine yapılan bu düzenleme ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu çerçevesinde büyükşehir belediyelerine bağlanan birçok yerleşim biriminde yaşayan vatandaşlarımızın doğal gaz kullanımı gibi medeni ihtiyaçlarının karşılanması ancak ilgili belediyenin altyapı maliyetlerini karşılaması durumunda mümkün hale getirilmekte, aksi durumda ise bu bölgelerde yaşayan yurttaşlarımızın doğal gaz gibi çağın gerektirdiği kolaylıklardan yararlanmaları engellenmektedir.”

Değerlendirmesine katılmamak mümkün değil.

10.1 Açıklanması Gereken Bir Madde

Teklifin 9. maddesinde ETKB ve bağlı/ilgili kuruluşlarının yurt dışında kurulu şirketlerinin Türkiye’deki yeniden yapılanmalarına, Türkiye’de kurulacak şirketlerin yurt dışında kurulmuş şirketlerin her türlü haklarını devir alabilecekleri, devirlerle ilgili olarak bu süreçlerde her türlü vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerden istisna olacakları düzenlemesi yer almaktadır.

Bu şirketler, Devlet İhale Kanunu ve Kamu İhale Kanunu ile Türk Ticaret Kanunu'nun kuruluş, tescil, nakdi sermaye ve kanuni yedek akçeye ilişkin tüm hükümlerinden, personel alımına ilişkin mevzuat düzenlemelerinden muaf tutulacaktır.

JMO, “*Kanun Teklifinin 9 uncu maddesi ile, KİT’lerin yurtdışında kurdukları petrol, doğal gaz ve madencilik alanlarında faaliyet gösteren şirketlerini tüm avantajlarını koruyarak Türkiye’ye taşımalarına imkan sağlanmaktadır. Bu madde ile, kamu kuruluşlarının yurtdışı şirketleri, özel bir şirket gibi ülke içinde faaliyette bulunabilecek, bu şirketlere özel, ülke içinde yapay vergi cenneti yaratılmış olacaktır. Bu şirketler ayrıca, Kamu İhale Kanunu, Türk Ticaret Kanunu hükümlerinden ve personel alımına ilişkin mevzuat düzenlemelerinden de muaf tutulacaklardır. Cumhurbaşkanlığı kararıyla kurulacak olan söz konusu petrol, doğal gaz, madencilik şirketlerinin her türlü denetim mekanizmasından ve yükümlülüklerden uzak şekilde Türkiye’de faaliyette bulunmaları sağlanmış olacaktır. Batı Karadeniz’deki doğal gaz keşfiyle ilgili olabilecek bu düzenleme ile TPAO’nun yan kuruluşu olarak yurtdışında aynı amaçla faaliyet göstermek amacıyla kurulan TPIC’in, her türlü ayrıcalığı ile ülke içine taşınması halinde Batı Karadeniz ruhsatlarının sahibi olan TPAO’nun işlevinin ne olacağı, TPAO varken neden ülke içinde aynı konuda faaliyet gösteren ikinci bir şirkete ihtiyaç duyulduğu konusu ise açıklanmaya muhtaçtır. Açıktır ki, her türlü muafiyetten faydalanan ve kamusal denetimden uzak, kamusal işleyişe tabi olmayan, liyakatten uzak kişilerin yönetimlere atandığı, keyfi kararlar alabilecek yeni şirketler yaratılmak istenmektedir*” yorumunu yapıyor.

İktidarın, her türlü kamusal denetimin dışına çıkarılan bu şirketleri hangi amaçlar için kurmak istediği açığa çıkarılmalıdır.

Kanun Teklifinin 26 ve 29’uncu maddeleri ile, jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli suların elde edilen ve kaynağın bulunduğu ilde yaşayan vatandaşlarımızın mahalli ve müşterek ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla “Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları veya İl Özel İdarelerine” aktarılmakta olan idare payının, kaynağın kullanım alanına göre belirlenmesi öngörülmekte, ancak bu payın beşte dördlük (4/5) gibi büyük kısmı, genel bütçeye aktarılmaktadır.

Jeotermal kaynaklar ve doğal mineralli suların elde edilen idare payının tamamının; kaynağın bulunduğu ilde yaşayan halkın müşterek ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılması söz konusuysa, yapılan düzenleme ile yerel kaynaklarından elde edilen gelirlerin yerel idarelere doğrudan verilmesi ortadan kaldırılmaktadır.

Söz konusu düzenleme ile, İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla, Balıkesir, Ankara, Kayseri, Diyarbakır, Malatya, Şanlıurfa, Erzurum, Mardin, Adana, Mersin, Hatay gibi jeotermal kaynaklar açısından zengin olan büyükşehirler başta olmak üzere jeotermal kaynakların bulunduğu yerlerde, kaynakların gelirleri yerel yönetimlere değil, merkezi yönetime bağlı “yatırım izleme ve koordinasyon başkanlıklarına” gidecektir. **Sonuç olarak, yerelde yaşayan halk ve doğa, jeotermal kaynakların çevreye olumsuz etkilerine maruz bırakılırken, gelir kaynakları ve rantı ise merkezi idareye sunulacaktır.**

Kanun teklifi ile ilgili olarak TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) atık lastikler üzerinde durmuş ve, aşağıda yer alan kapsamlı bir değerlendirme yaparak **Madde 12'de** 5346 Sayılı Kanun'un "tanımlar ve kısaltmalar" başlıklı 3. maddesinde tanımlanan "biyokütle" tanımı içerisinde yer alan (ve yürürlükteki kanunda da olan) "**atık lastiklerin işlenmesi sonucu ortaya çıkan ürünler**" ifadesinin çikartılması gerektiğini ortaya koymuştur. EMO'nun değerlendirmesine göre;

"23.03.2017 tarih ve 30016 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Atık Yönetimi Yönetmeliğinde Değişik Yapılmasına Dair Yönetmelik Ek-4 listesinde atıklar sınıflarına göre gruplandırılmıştır. Listede atıkların yanlarında belirtilmiş olan bazı sayılarla yapılan açıklamalar listenin notlar bölümünde verilmiştir.

Yanlarında (1) bulunan atıklar "(1) Bu atıkların TS EN ISO 17225 standart serisine uygun olduğunun TÜRKAK tarafından akredite uygunluk değerlendirme kuruluşlarınca belgelenerek Bakanlığa sunulması halinde, bu Yönetmeliğin 2 nci maddesinin ikinci fıkrasının (ğ) bendine göre atık olarak değerlendirilmez, biyokütle olarak değerlendirilir. Biyokütle yakacak olan tesisler için hava emisyonu konulu Çevre İzni alınır." ifadesi gereği standart uygunluğu belgelenmek koşuluyla atık sınıfından çıkarılarak biyokütle olarak gruplandırılacağı ifade edilmiştir.

Yanlarında (8) bulunan atıklar "(8) 10/5/2005 tarihli ve 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunun 3 üncü maddesinin dokuzuncu fıkrasında tanımlanan atıklardır. Bu atıkların yönetiminde bu Yönetmelikle getirilen tüm yükümlülüklere uyulur." denilmektedir.

Aynı listede 16 01 03 atık kodu ile yer alan "Ömrünü Tamamlamış Lastikler" satırında ise (1) veya (8) ibaresi mevcut değildir. Görüldüğü üzere atık lastikler biyokütle olarak tanımlanan atıklar içerisinde yer almamaktadır.

Bunun yanında atık lastik işlenmesinin farklı yöntemleri olup, bu genel tanımın yönetmeliğe girmesi durumunda lastiğin pirolitik işlenmesi sonucu oluşan yağ vb. ürünlerin biyokütle içinde kullanılması sonucunu doğuracaktır.

Ayrıca; **Belediye atıkları (çöp gazı dahil) ifadesinin** Belediye Atıklarının Atık Yönetimi Yönetmeliği Ek-4 Listesi'nde (8) işaretli atıklar şeklinde değiştirilmesi gerekmektedir. Belediye atıkları çok genel bir kavramdır. Ayrıca çöp gazı yerine "bu tip atıkların metanizasyonu sonucu oluşan gaz" ifadesi daha doğru bir teknik tanımlama olacaktır."

Bu madde ile çevre açısından çok büyük olumsuz etkileri olan atık lastikten elektrik üretiminin YEKDEM'den faydalanmasına devam edilmesi sağlanmaktadır.

Aynı maddede yapılan tanımlarda tarım ve orman atıklarının elektrik üretimi için desteklenmesi amacıyla biyokütle tanımı içinde yer almasına devam edilmektedir. Ancak tarımsal üretimde ve özellikle ormanlarda atık olmadığı, atık olarak kabul edilen üretimden geri kalanlar ile kuruyan ağaç ve dallar orman için en doğal ve önemli besin kaynağı olduğu, orman atığı tanımı ile ormanlarda ağaçların sağ-

lıklı iken atık duruma getirilmesi tehlikesi oluşturduğu yönünde görüşler mevcuttur. Biyokütle tanımı, bu görüşler de dikkate alınarak yenilenmeli ve bu kapsamda kurulacak santrallerin projelendirilmesi, lisanslandırılması, yapımı ve işletilmeleri aşamalarında çok sıkı denetlenmeleri gerekmektedir.

10.2 YEKDEM'le İlgili Hükümler

EMO Kanun teklifinin 13. maddesi ile ilgili aşağıdaki görüşleri ifade etmiştir.

“Mevcut haliyle korunan ve kanununun 6. Maddesine dahil edilen “nehir tipi veya rezervuar alanı onbeş kilometrekarenin altında olan HES üretim tesisleri” ifadesi ile kurulu güç sınırı olmaksızın coğrafi özelliklere bağlı olarak farklılık oluşturabilecek göreceli bir rezervuar alanı belirtilmek suretiyle mevcut ve yeni inşa edilecek bazı barajlı santrallerin YEKDEM içinde yer almalarının devam edilmesi sağlanmaktadır.

2020 yılı itibarıyla YEKDEM kapsamında; gücü 50 MW ile 626,8 MW arasında olan toplam 59 adet rezervuarlı HES ve gücü 50 MW ile 288,1 MW arasında değişen toplam 165 adet RES mevcuttur.

Kurulu güç sınırı olmaksızın YEKDEM mekanizmasına dahil edilen büyük güçlü üretim tesislerine Ek1 Sayılı Cetvel'e göre yapılan ödemeler, tarifeler üzerinde olumsuz yük yaratmakta, büyük kurulu güçteki üretim şirketlerine kaynak aktarmanın bir yolu olarak kullanılmaktadır.

YEKDEM mekanizmasına dahil edilecek üretim tesislerinin dağıtım gerilimi seviyesinden sisteme bağlantısı söz konusu olabilecek güç sınırına sahip (50 MW) güç ile sınırlandırılması makul bir çözüm olarak görülmektedir.”

Aynı maddenin (m) fıkrası ile “YEK toplam bedeli: YEK Destekleme Mekanizmasına tabi olanların her biri tarafından iletim veya dağıtım sistemine verilen elektrik enerjisi miktarı ile YEK listesindeki fiyatların çarpılması suretiyle, Türk Lirası olarak veya enerjinin sisteme verildiği tarihteki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kuru üzerinden Türk Lirası olarak hesaplanan bedellerin toplamını, ...” değişikliği getirilmiştir. Değişikliğin önceki hükme göre farklılığı, ödemenin Türk Lirası olarak yapılacağı belirtilmesine karşın yine önceki aynı ifadenin de veya seçeneği ile bırakılmış olması anlaşılabilir değildir. Buna ilişkin olarak 5346 sayılı Kanun ekindeki I Sayılı Cetvel'de yer alan bedellerin TL olarak belirlenmediği, önceki gibi dolar-sent olarak bırakıldığı görülmektedir. Bu teklifin 13. maddesi ile ilgili I Sayılı Cetvel'deki bedellerin aynen kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda bu madde ile değişenin ne olduğu anlaşılabilir değildir.

Söz konusu madde ile I Sayılı Cetvel'den yararlanmak için 31.12.2020'ye kadar işletmeye girme şartının dolaylı ifadelerle 30.06.2021 tarihine ertelendiği ve o tarihe kadar işletmeye girecek YEK Belgeli tesisler için bugüne kadar geçerli olan bedellerin geçerli olduğu, 30.06.2021 tarihinden sonra işletmeye girecek tesisler için ise Türk Lirası olarak ödeme yapılacağı belirtilmekte ve fiyatı, bu cetveldeki fiyatları geçmemek üzere Cumhurbaşkanı kararına bırakılmaktadır. I Sayılı Cetvel'deki fiyatların Türk Lirası olarak açıklanacağı konusunda bir açıklama bulunmamaktadır.

Bu iki husus birlikte değerlendirildiğinde, YEK kapsamında yapılacak ödemelerin bugüne değin olduğu gibi ABD doları karşılığı Türk Lirası olarak yapılacağı görülmektedir. Ancak 5346 Sayılı Kanun eki I Sayılı Cetvel'deki YEKDEM fiyatları döviz olarak kalmaktadır. Bu durumda aslında YEKDEM için değişen bir durum olmadığı, döviz cinsinden tanımlanan fiyatlarla yatırımcıya desteklerin süreceği, sadece I Sayılı Cetvel'deki bedellerin Cumhurbaşkanın Kararı ile daha düşük olarak belirlenebileceği anlaşılmaktadır.

14. madde ile kendi tüketim ihtiyacını karşılamak amacıyla lisanssız yenilenebilir kaynaklardan ürettikleri elektrik enerjisinden ihtiyacından fazla olanı elektrik dağıtım sistemine vermeleri halinde 5346 Sayılı Kanun eki I sayılı Cetvel'deki fiyatlardan yararlanabilme hakları devam ettirilmektedir. Bu madde ile sadece yazım değişikliği yapılmıştır.

Kendi ihtiyacı için elektrik üretim fazlasını elektrik dağıtım şebekesine vermeleri durumunda bu elektrik için YEKDEM sisteminden yararlandırılmalarının doğru olmadığı düşünülmektedir. Asıl amacı kendi ihtiyacını karşılamak olan bir tesisin ürettiği fazla elektrik miktarını oldukça avantajlı bir fiyattan satması bu yaklaşımı amacından uzaklaştırabilecektir. Bu madde ile gerçek ihtiyacından çok daha fazlasını üretecek elektrik üretim tesisi yatırımlarına fırsat verilmekte ve bunlara diğer üretim tesisi yatırımcılarına tanınanlara ek avantajlar sağlanabilmektedir. Bir tesisin kendi ihtiyacını karşılamak üzere yapmış olduğu elektrik üretim tesisinin üretiminin bir kısmı doğal olarak günün bazı saatlerinde veya yılın bazı mevsimlerinde fazla olabilecektir. Ancak bu kuruluşun amacı kendi elektrik ihtiyacını karşılamak olduğuna göre zaten bu üretim tesisi çalışır durumda tutulacaktır. Belirli zamanlarda tüketim ihtiyacı azaldığında açığa çıkan elektrik için ayrı bir gideri olmayacağı için bu fazla elektrik için sadece işletme giderini karşılamak üzere oldukça düşük bir fiyat ödenebilir.

15. madde ile yerli aksam kullanılan YEK Belgeli ve lisanssız üretim tesisleri için uygulama 30.06.2021 tarihine kadar uzatılmakta, ancak 5346 Sayılı Kanun eki II Sayılı Cetvel'de yer alan YEKDEM fiyatları Türk Lirasına çevrilmemektedir.

Teklifin 37. maddesinde, *"üretim faaliyetinde bulunan önlisans veya lisans sahibi özel hukuk tüzel kişilerinin önlisans veya lisansa konu faaliyetlerine ilişkin taşınmaz temini talepleri Kurum tarafından değerlendirilir ve uygun görülmesi halinde Kurul tarafından alınan kararlar, kamu yararı kararı yerine de geçer ve herhangi bir makamın onayına tabi değildir"* denilmektedir. EPDK'yi her türlü hukuki denetimin dışına çıkarma anlamına gelen bu mantık, bu döneme özgü hukuku devre dışı bırakma anlayışının yeni bir göstergesidir.

Bu teklif ile yapılan değişikliklerle sektörde faaliyet gösteren özel şirketlere kamu kaynaklarından sağlanan kolaylık ve avantajlara devam edilmesi amaçlanmaktadır. Böylece, atık lastik yakılmasını biyoyakıt olarak değerlendiren, rezervuar alanı 15 km²'den küçük diye, yüzlerce MW güçteki barajlı hidroelektrik santrallerin YEKDEM'den yararlanmasına imkan veren ve bütünüyle şirketlere haksız kazanç sağlama aracı haline dönüşmüş olan YEKDEM uygulaması, bütün çarpıklığı ile sürecektir.

Elektrik Piyasası Kanunu, ilk yürürlüğe girdiği 2001 yılından bu yana sürekli değiştirilmiş ve 40 değil adeta 140 yamalı bohça olmuştur. Teklifte yatırımcılara yeni avantajlar getirilmektedir. Oysa Türkiye’de ihtiyacın çok üzerinde bir elektrik üretim kapasitesi bulunmaktadır. Bu nedenle yeni yatırımlar toplum çıkarlarını öngören kamusal bir planlama dahilinde yapılmalıdır. Yeni yatırım yapılmasına izin vermek yerine, var olan üretim tesislerinden verimli bir şekilde elektrik üretilmeli, üretim tesislerinde, iletim ve dağıtım hatlarında iyileştirmeler yapılmalıdır. Hepsinden önemlisi, elektrik tüketen sanayi kuruluşlarında verimlilik artışına destek verilmesini sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalıdır.

10.3 Sonuç

TBMM Genel Kurulunun 25.11.2020 tarihli 27.Dönem 4.Yasama Yılı 20.Birleşiminde görüşmeleri sonuçlanan teklif, kabul edildi.

Duyarlı kamuoyunun tüm itirazlarına rağmen yasalaşan teklif, yurttaşların enerji gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik bir tek madde içermemektedir. Teklifte aylardır sayıları katlanarak artan işsizlerin, çok düşük ve kısıtlı ücretlerle, sağlıksız koşullarda, Covid 19’a yakalanarak, hastalıktan ölme pahasına çalışmaya zorlanan emekçilerin, ölüm-kalım savaşı veren küçük üreticilerin, yaşam alanları daraltılan emeklilerin, tuzu kuru bir azınlığın dışında toplumun diğer tüm kesimlerinin sorunları yok sayılmıştır.

Yasa teklifinin TBMM Komisyonu ve Genel Kurul’daki görüşmelerinde, muhalefet partilerinin eleştirisi ve değişiklik önerilerine kulak kabartmayan iktidar temsilcileri, sermaye kesimlerine yeni haklar ve imkanlar getiren, emekçi halka yönelik hiçbir olumlu düzenleme öngörmeyen bu teklifi hızla yasalaştırma konusunda azimlidir.

Kanun teklifinin TBMM ilgili komisyon görüşmelerinde sermaye kesimlerinin görüşlerini ilgiyle dinleyen Komisyon Başkanı, emek ve çevre örgütlerinin Komisyona katılmasını engellemiş, görüşlerini ifade eden EMO temsilcisinin konuşmasına müdahale etmekten geri kalmamış, çocukluk yıllarında çalıştığı babasının oto elektrik tamirhanesinde edindiğini iddia ettiği kulaktan dolma bilgilerle, kendisini on altı yıllık bir eğitimin ardından elde edilen elektrik mühendisliği unvanından ve mesleğinden üstün görme hadsizliğini yapmıştır. Muhalefet partilerine mensup milletvekillerinin vermiş olduğu bütün değişiklik önerileri anlaşılmadan, yeterince tartışılmadan reddedilmiştir.

Önümüzdeki kış aylarında doğal gaz, elektriğe, suya, uzaktan eğitim için internete harcayacak parası olmayan milyonlar, kendilerini görmezden gelen, aç ve yoksullara itiraz etmeyi değil, susmayı ve itaat etmeyi öneren bu vurdumduymaz ve muhteris siyasi kadroları unutmayacaktır.

11. NGS PROJELERİ, SİNOP NGS VE ÇED RAPORU ÜZERİNE NOTLAR

NGS (Nükleer Güç Santralleri) Projeleri, herhangi bir enerji kaynağına bağlı santral yatırımı gibi değerlendirilmemeli, çok boyutlu olarak ele alınmalıdır. Neden mi? Çünkü, bütün yönleriyle irdelendiğinde, bu projelerin yarattıkları ekonomik ve teknik sorunların yanında çok kez devletlerarası hukuk zeminlerinde biçimlendikleri, santral yapım teknolojisine sahip ülkelere ve şirketlere teknolojik, ekonomik ve siyasal bağımlılık yarattığı ve toplumların geleceklerine ipotekler koyduğu görülmektedir. Bu nedenle NGS projelerinin teknik ve ekonomik yönlerinin yanı sıra siyasal boyutları da iyi değerlendirilmelidir. Hükümetlerarası anlaşmalara konu edilen bu tür anlaşmalar, taraf ülkelerin parlamentoları tarafından da onaylanmakta ve uluslararası sözleşme kimliği kazandırılan NGS projeleri ulusal hukukun denetim mekanizmaları dışına çıkarılmakta ve proje ile ilgili bilgilere yurttaşların doğrudan erişimleri engellenmektedir. Bu tür projeler kuruldukları ülkeler için; teknoloji transferi, ham madde temini, satış sözleşmeleri gibi mekanizmalarla birçok açıdan tam bir bağımlılık ilişkisine dönüşmektedir.

Ulus ötesi kurumsal ticari yapılarla da sıkı ilişkiler içinde olan iktidarlar, ülkelerini büyük küresel şirketlerin boyunduruğu altına sokacak ve geleceği esaret altına alacak anlaşmalar yapabilmektedir. Konuyu, bugünün yanı sıra geleceği de kapsayacak olan teknik, ekonomik ve siyasal bağımlılığı içinde barındıran bir bütünsellikte değerlendirmek gerekir. Bu nedenle NGS kurulması kararlarını siyasi kararlar ve siyasi iktidarların siyasi program ve uygulamalarının bir parçası olarak değerlendiriyoruz.

Dünyada yaşam alanlarına saldıranlar ile yaşam alanlarını savunan ve geleceğe taşımak isteyenler arasındaki sürekli çatışmaları gözlemlemekteyiz.

NGS'lerin taşıdığı riskler artık inkar edilemez boyutlarıyla gün yüzüne çıkmıştır. Dünyada çok sayıda nükleer santral kazası olmuştur. Yakın tarihteki iki büyük felaket, Çernobil ve Fukuşima NGS kazaları herkesçe bilinmektedir. Bu örnekler NGS'lerin teknik ve operasyonel olarak ne denli risk yarattığını göstermiştir.

TBMM'de 2021 yılı bütçe görüşmeleri esnasında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanının, NGS kazalarını önemsizleştirmeye çalışması ve uçak kazalarına benzetmesi, talihsiz ve gerçekleri çarpıtan bir söylemdir. Uçak kazalarının mağdurları; uçağın yolcuları, uçuş ekibi ve düştüğü yerde yaşayanlardır. Çernobil ve Fukushima NGS kazalarının olumsuz etkileri ise yalnızca kaza alanlarında yaşayanlara değil, binlerce/onbinlerce kilometre uzaklıkta yaşayanlara da ulaşmış ve birçok ülke ve kıtada yaşayan milyonlarca insana zarar vermiştir. Örneğin, Ermenistan'daki Metsamor NGS'de bir kaza olması halinde, bu kazadan Ermenistan'ın yanı sıra, Azerbeycan, Türkiye, İran, Gürcistan, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Türkistan, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail, Mısır, Körfez Ülkeleri, Suudi Arabistan ve daha birçok ülkede yaşayan yüz milyonlarca insan radyoaktif serpintilere maruz kalabilecektir. NGS projelerinde risk ve atık sorunu çözülmemiştir ve nükleer santral kazaları bütün dünya için bir risktir.

Ancak, ülkemizde iktidarların NGS'leri kurmada ısrarcı olmalarının temel amacı teknik değil siyasidir. Sermaye yanlısı siyasal iktidarlar, izledikleri toplum karşıtı politikalarla gelinen noktayı örtbas etmek ve gittikçe yoksullaşan genel halk kesimlerinin gözünü boyamak için gösterişli prestij(!) gerçekte ise rantı büyük projeleri gündeme almaktadır. Bu projeler toplumun değil şirketlerin çıkarlarını gözeten ve toplumları ekonomik ve politik olarak boyunduruk altına almaya yöneliktir. Büyük ölçekli körfez geçişleri, köprüler, otoyollar, yolcu kapasitesi yüksek havalimanları, hasta garantili çok büyük şehir hastahaneleri başta gelen örneklerdir. Bunlarla ilgili ticari sözleşmeler, siyasi olarak gayet nettir ve toplumların geleceğini boyunduruk altına almaktadır. Toplumun gelecekte üstleneceği yükümlülükler ve zararlar ise, projelerin gösterişli yönleri öne çıkarılarak örtbas edilmeye çalışılmaktadır.

Buradaki temel amaç, söz konusu yatırıma ihtiyaç olup olmadığını dikkate almaksızın; esas olarak yatırımın yapım ve işletmesinin büyük bütçelerinden edinilen yüksek tutarlı kazançların siyasal iktidara yakın olan şirket ve kurumlara çeşitli yöntemlerle aktarılmasıdır. Fiziki olarak da, çok büyük alanları kapsayan bu projeler, yıllar süren çok yüksek tutarlı yatırımları ve yüksek maliyetli, uzun süreli işletme dönemlerini içermektedir. Anlaşmalar, yatırımcıları siyasal iktidarın ve müttefiklerinin iktidardan uzak kalacağı dönemlerde bile koruyacak ve değiştirilmesi çok güç hükümler içermektedir. Bu anlaşmalar, siyasal iktidarın konumunu güçlendirmenin yanında geleceğini de garantiye alma yöntemi olarak da görülebilir. Diğer taraftan, bu tür büyük projeleri üstlenen inşaat şirketlerinin hep aynı şirketler olduğu ve siyasal iktidarlara olan yakın ilişkileri de not edilmelidir.

Büyük bütçeli yatırımlar, ekonomik büyümenin rakamsal araçları olarak gösterilirken, projelerin maliyetleri sadece görünen geleneksel maliyet kalemleri üzerinden hesaplanmaktadır. Bu doğru değildir. Bir de “dışsal olan” ya da göz önüne alınmayan, hesaplanmayan maliyetler söz konusudur. Gelecekte büyük ekonomik ve ekolojik yıkımlara, kısaca yaşamsal yıkıma kadar varabilecek bu maliyetler bilinçli olarak gizlenmektedir. Ülkemizde Akkuyu ve Sinop NGS projeleri bu tür sorunlu, götürüleri getirilerinden çok fazla olan projelerdir.

Toplumun gerçek ihtiyaçları olan bilimsel eğitim, kapsayıcı ve yaygın halk sağlığı, depreme dayanıklı, çağdaş konutlar ve kamu binaları, yaygın raylı toplu taşıma sistemleri vb. amaçlı yatırımlar yerine büyük, gereksiz gösteriş projeleri ve yatırımları, mevcut eşitsizlik ve adaletsizliği daha da artırmaktadır. Özellikle NGS projelerinde, hukuksuzluk ve baskı unsurları da devreye girmekte, toplumsal korku oluşturularak gerçekler baskılanmakta, karşı çıkışlar ve eleştiriler tehditlere maruz kalmaktadır.

Bu çalışmada ele aldığımız Sinop NGS Projesi'nde hukuksuzluk daha ilk adımda, “halkın katılımı toplantısı” olarak bilinen yöre halkının bilgilendirilmesi, görüşlerinin alınması ve itirazlarının değerlendirilmesi gereken aşamada kendini göstermiştir. Toplantının yapılacağı ilan edilen bölgeye yasalara aykırı olarak Sinop halkı sokulmamış, yurttaşların bu engellenmenin kaldırılması için Valiliğe müracaatı fiilen engellenmiş, yapılan işlemlerle ilgili suç duyuruları ise soruşturulmadan örtbas edilmiştir. Bu uygulamalar süreçteki adaletsizliğe ve hukuksuzluğa işaret etmektedir.

Ülkemizde, NGS ile ilgili konularda, yargı süreçlerinde hukuki değerlendirmeler bir yana konulabilmekte, siyasi karar mekanizmalarının beyan ve tercihleri ile yargı üzerinde baskı kurulmaya çalışılmakta, yargı bağımsızlığı fiilen ihlal edilmekte ve hatta yok edilmektedir. Örneğin Akkuyu NGS ÇED Raporu iptal davasında, devlet mekanizmasının en üst kademelerinden yapılan ve Akkuyu NGS'ye karşı çıkanları "vatan hainliği" ile suçlamaya varan haksız beyanlarla yargı organları baskı altına alınmıştır.

TMMOB tarafından; Sinop ili Merkez ilçesi Abalı Köyü İnceburun mevkiinde Merkezi Jersey Adalarında bulunan EUAS International ICC tarafından yapılması planlanan "**SİNOP NÜKLEER GÜÇ SANTRALİ PROJESİ**"ne ilişkin olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından verilen "**Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı**"nın aleyhine hukuka ve kamu yararına aykırı olduğundan iptali istemiyle dava açılmıştır.

Odamız Enerji Çalışma Grubu Başkanı Oğuz Türkyılmaz'ın da üyesi olduğu TMMOB NGS İzleme Kurulunun da hazırlığına katkı koyduğu dava dilekçesinde dile getirilen ve aşağıda aktarılan görüşler önemlidir.

11.1 Sinop NGS Projesi Hayali Bir Projedir

Bugün kağıt üzerinde projenin sahibi ve yatırımcısı olarak gösterilen EUAS International ICC, Merkezi Jersey Adaları'nda bulunan ve kamuya ait bir kurumun Türkiye'deki mali kurallar ve denetim dışında hareket edebilmesini sağlamak amacıyla kurulmuş bir şirkettir. EUAS International ICC, bir nükleer santral kurma için gerekli bilgi, beceri ve maddi kaynağa sahip değildir.

Siyasi iktidarın talimatları doğrultusunda hazırlanan ve iptali için TMMOB'nin dışında Sinop ve Ayancık Belediyeleri, Sinoplu yurttaşlar, yerel dernek ve kuruluşlar, TTB, KESK, TMMOB'ye bağlı Elektrik Mühendisleri Odası, Jeoloji Mühendisleri Odası, Metalurji ve Malzeme Mühendisleri Odası, Şehir Plancıları Odası tarafından da dava açılan ÇED Raporu, geçerliliği bulunmayan bir proje için hazırlanmıştır ve bu nedenle hükümsüzdür.

TMMOB tarafından açılan dava dilekçesinde belirtildiği üzere:

"ÇED Raporunda, "Projenin ekonomik ve sosyal boyutlarının, 3 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japonya Hükümeti arasında imzalanan Uluslararası Anlaşma ile bu Anlaşmaya ek olarak ilave edilen Ev Sahibi Hükümet Anlaşmasının Esas Unsurları (ESHA'nın Esas Unsurları) çerçevesinde değerlendirildiği ifade edilmektedir. (s.23/3222) Bununla birlikte; projenin maliyet ve finansmanı, üretilecek elektriğe ilişkin satış anlaşması kapsamındaki hususlarda da Uluslararası Anlaşma ve ekinde yer alan ESHA'nın Esas Unsurlarına atıf yapılmaktadır. Yine Raporun pek çok bölümünde Japonya ile imzalanan uluslararası anlaşmanın ekinde yer alan ev sahibi hükümet anlaşmasında uyulacak esaslar dayanak gösterilmiştir.

*Söz konusu anlaşma Japonya ile akdedilmiştir. Anlaşma ekinde yer alan esaslarda da; Sinop ilinde ATMEA1 reaktör tipinde dört üniteden oluşacak bir nükleer güç santralinin tasarımı, mühendisliği, alımı, inşası, işletilmesi, bakımı, onarımı, yenilenmesi ve sökümü olarak ifade edilen "**Proje**"nin, hisselerinin %51'inin Japon konsorsiyumunun (Mitsubishi Heavy Industries Ltd. vd.) elinde olacağı*

Proje Şirketince gerçekleştirilmesine ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Anılan esaslarda projenin maliyetlerinin (i) proje finansmanı şeklinde (%70) borç ve (ii) Japon Konsorsiyumu ve EÜAŞ ve/veya Türk Konsorsiyumu tarafından (%30) öz sermaye katkısı kombinasyonu yoluyla finanse edileceği belirtilmiştir.

Oysa ki; anlaşmanın tarafı olan ve finansman sağlayacak olan Japon Grubu; ilk fizibilite hesaplarına esas alınan tutarların çok düşük ve hatalı tahmin edildiği gerekçesiyle projeden çekildiğini bildirmiştir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanınca da "Japon tarafıyla bu konudaki işbirliğimize devam etmeme konusunda mutabık kılındı." yönünde açıklamalar kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Bu durumda, projeden çekildiğini açıklayan Japonya ile yapılan anlaşmaya dayanan ve hisselerinin %51'inin Japon konsorsiyumunun elinde olacağı kural altına alınan Proje Şirketince gerçekleştirilmesi planlanan projeye dayalı olarak hazırlanan ÇED Raporu'nun bir karşılığı bulunmamaktadır.

Zira ÇED Raporu'nda; projenin gerçekleştirilmesi, finansmanı, maliyeti, ekonomik etki değerlendirilmesi, söktümü, işletilmesi, enerji satışı, iletim hatları vb. projeye ilişkin tüm hususlarda Japonya ile yapılan Anlaşma ve bu anlaşma ekinde yer alan hisselerinin %51'inin Japon konsorsiyumunun elinde olacağı kural altına alınan Proje Şirketi ile imzalanacak anlaşmaya ilişkin esaslar dayanak alınmıştır. Belirtilen hususlar projeye ilişkin esaslı unsurlar olup, bunların belirsizliğinde projenin çevresel etkilerin tespit edilebilmesi, dolayısıyla alınacak önlemlerin belirlenebilmesi de olanaklı değildir.

Hali hazırda Sinop NGS'yi kuracak ve işletecek olan proje şirketinin ortakları, ortaklık yapısı, nükleer santralin teknolojisini sağlayacak olan taraf belirsizdir. ETKB 2019-2023 Strateji Belgesi'nde de, Sinop NGS için, Akkuyu NGS'den farklı bir hükümetler arası anlaşma ile yeni ortağın belirleneceği belirtilmiştir.

Santralde kullanılacak teknolojinin, projede başat rol oynayacak olan yabancı yatırımcının tercihleri göz önüne alınarak seçileceği belli iken, iptal edilmiş bir projenin teknolojik seçimlerine dayandırılan ÇED raporu dayanağını ve geçerliliğini yitirmiştir."

Bu durumda, "Japon tarafının projeden çekildiği hususu göz ardı edilerek; hisselerinin %51'inin Japon konsorsiyumunun elinde olacağı kural altına alınan Proje Şirketi tarafından gerçekleştirilmesi planlanan geçersiz bir proje için hazırlanan ÇED Raporu'nun" başlangıç noktası olduğu bir proje ciddiye alınabilir mi?

11.2 Proje Maliyeti Yanlış Hesaplanmış

"ÇED Raporu'nda, projenin maliyeti 20 milyar ABD doları olarak ifade edilmektedir. Belirtilen 20 milyar dolar yatırım tutarı, bu tutarı belirleyen ancak daha sonra yaptıkları ayrıntılı çalışmalarla ilk öngörülerinin tamamen hatalı olduğunu, yatırım tutarının 44 milyar dolar mertebesine vardığını hesaplayan ve bu nedenle projeden çekilen Japon yatırımcı grubunun hatalı ilk tahminidir.

ÇED sürecinin, tesisin ilk kuruluş ve işletme maliyetleri, atıklar, ekonomik ömrü bittiğinde veya kapatıldığı zaman söküm maliyetleri vb tüm doğrudan ve dolaylı maliyetleri içeren yatırım tutarı göz önünde bulundurularak yürütülmesi gerekmektedir. Bu bakımdan halihazırda yatırıma taraf olmayan bir grubun hatalı olduğu ortaya çıkan bir yatırım tutarı tahminine dayalı ÇED Raporu”, bu nedenle de geçersizdir.

11.3 Temel Sorunun Yanıtı

“1.) SİNOP NÜKLEER GÜÇ SANTRALİNE İHTİYAÇ BULUNMAMAKTADIR.

1.1) Dava konusu ÇED Olumlu Kararı'na esas Nihai ÇED Raporu'nda (Rapor) Türkiye'nin geçmiş yıllardaki elektrik tüketim artışının yüksek olduğundan bahisle artan elektrik talebindeki artışı karşılamak üzere Sinop NGS'nin planlandığı belirtilmektedir.

Yine Rapor'da "Türkiye Elektrik İletim A.Ş (TEİAŞ) tarafından yapılan projeksiyonlarda, 2023 yılında Türkiye'nin yıllık ortalama elektrik tüketiminin 385 milyar kWh olması beklenmektedir." ifadesine yer verilmektedir. (s. 2/11)

*Söz konusu ifade Türkiye gerçekleri ile çelişmektedir. Zira; Türkiye'nin 2018'den beri yıllık tüketimi 300 milyar kWh civarındadır. Bu yıl ve önümüzdeki yılda da bu düzeylerde olacağı öngörülmektedir. Bu durumda 2023 yılında 385 milyar kWh elektriğin gerekli olacağı öngörüsü; hayatın olağan akışına ve bilimsel kabullere aykırıdır. **VERİLİ ŞARTLARDA, TÜRKİYE'DE TALEBİN ÜÇ YILDA %28 ARTMASI OLANAKLI DEĞİLDİR.***

ÜLKEMİZDEKİ MEVCUT SANTRALLERİN, AĞUSTOS 2020'DE 93.022 MW OLAN KURULU GÜCÜ, BUGÜNKÜ ELEKTRİK TALEBİNİN %50 FAZLASINI KARŞILAYABİLECEK MİKTARDA ÜRETİM YAPABİLECEK KAPASİTEDİR.

Kaldı ki yaşanan ekonomik kriz koşullarında elektrik talebi artmamakta olup, önemli oranda atıl kapasite söz konusudur. Halihazırda yatırım aşamasında olan 18.553,7 MW (Bu rakama Akkuyu NGS dahil değildir.) santralin de devreye girmesi ile, talebin çok üzerinde bir kurulu güç ve üretim kapasitesi tesis edilmiş olacaktır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez'in Twitter hesabında yaptığı ve 9.9.2020 tarihinde çeşitli yayın organlarında yayımlanan açıklamalarına göre, en yüksek günlük üretime 3.9.2020 tarihinde 1.007.331.000 (Bir milyar yedi milyon üç yüz otuz bir bin) kWh ile, en yüksek saatlik üretime de aynı gün saat 14:00'de 49.556.000 (kırk dokuz milyon beş yüz elli altı bin) kWh ile ulaşılmıştır. Bu rakam, 2020'de 49.556 MW ani puant değeri göstermektedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Ağustos sonu itibarıyla Türkiye kurulu gücü 93.022,7 MW'dır. Yani, 49.556 MW ani puant değer göz önünde bulundurulduğunda 43.466,7 MW ani yedek güç mevcuttur. Bu ise, bugüne kadarki en yüksek ani tepe ihtiyaç gücü olan 2020 yılı ani tepe gücü 49.556 MW'ın %87,7'si kadar yedek güç olduğunu göstermektedir. Bu oran çok yüksektir. KURULU GÜCÜN PUANT GÜÇTEN MAKUL MİKTARDA FAZLA OLMASI NORMALDİR, ANCAK %87,7 ORANINDA FAZLA OLUŞU, ARZ KAPASİTESİNİN FAZLALIĞINA İŞARET EDER.

Bugün devrede olan **93.022 MW** güçte elektrik üretim tesisine ek olarak, EPDK Temmuz 2020 İlerleme Raporu verilerine göre **23.355,70 MW** (Bu rakama Akkuyu NGS dahildir) kurulu güçte lisans alan santral projesi de yatırım aşamasındadır. Ek olarak **11.936,6 MW** santral projesi ise ön lisans almış olup, gerekli işlemlerin sonuçlanması akabinde lisans almaları ve yatırımın başlaması hedeflenmektedir.

Diğer taraftan, TEİAŞ 10 Yıllık Talep Tahminleri Raporu'na (2019-2028) göre **2028**'de puant gücün **67.984-75.718 MW** aralığında olacağı tahmin edilmektedir. TEİAŞ'ın bu tür tahminlerinin sürekli olarak gerçekleşmelerin üzerinde kaldığını unutmaksızın, inşa halindeki ilave tesisler dikkate alınmadan dahi, mevcut üretim tesislerimizin kapasite kullanım oranlarının uluslararası standartlar düzeyine yükseltilmesi durumunda; **RESMİ PUANT GÜÇ TALEP TAHMİNLERİNE GÖRE 2028 YILINA KADAR OLAN İHTİYACIN TAMAMEN KARŞILANACAĞI GÖRÜLMEKTEDİR.**

2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'na göre, ülkemizdeki santrallerin kurulu gücü ile 2018'de **450 TWh**, 2019'da **467 TWh** elektrik üretme kapasitesi vardır. 2020 yılı kurulu gücü 2018 ve 2019 yıllarına göre arttığından 2018 ve 2019 yılları için belirtilen elektrik üretme kapasitesi de artmıştır. Yatırım sürecinde olan lisanslı projelerden Akkuyu NGS dışındaki toplam **18.553,7 MW** kurulu güçte santralin de önümüzdeki yıllarda devreye alınacağı göz önünde bulundurulduğunda kurulu güç **111.600 MW'a** ulaşacaktır. Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında yer alan **94.760 MW** kurulu güç ile **466.662 GWh** elektrik üretilebileceği bilgisi referans alındığında; **MEVCUT VE DEVREYE GİRECEK LİSANSLI PROJELERİN KURULU GÜCÜNÜN, AZAMİ VERİMLE KULLANILMASI VE TÜM SEKTÖRLERDE ENERJİNİN DAHA VERİMLİ BİR ŞEKİLDE DEĞERLENDİRİLMESİ HALİNDE; ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞININ, 2030 İÇİN 452-515, 2035 İÇİN 511-608, 2039 İÇİN 556-680 TWH OLARAK TAHMİN ETTİĞİ ELEKTRİK TÜKETİMİNİN BÜYÜK ÖLÇÜDE KARŞILANABİLECEĞİ GÖRÜLMEKTEDİR.** Önlisanslı projelerin de lisans alıp yatırıma geçeceği dikkate alındığında, proje stokunun Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nun (ETKB) -tarafımızca yüksek ve abartılı olan- talep öngörülerini dahi fazlasıyla karşılayabilecek kapasitede olduğu ve elektrik ihtiyacını karşılamak için nükleer elektrik santrallerine, özel olarak Sinop Nükleer Güç Santraline (Sinop NGS) ihtiyaç olmadığı açıktır.

Elektrik büyük ölçekte depolanabilen bir enerji türü olmayıp; elektrik üretim kapasitesinin elektriğe olan taleple uyumlu olması ve bunun için gerçekçi kamusal planlamaların yapılması gerekmektedir. Bugün de olduğu gibi, kurulu gücün talebin çok üzerinde olması ülkenin zaten kıt olan finans kaynaklarının atıl yatırımlara harcanmasına neden olacaktır.

Kaldı ki; enerjide verimliliği sağlamanın yollarından biri de; pahalı olan ve finansman kaynakları çoğunlukla yurt dışından temin edilen elektrik üretim tesisleri yatırımlarının, kamu yararını ve kamu kaynaklarının etkili kullanımını önceleyen, bütünlüklü bir kamusal planlama ile yapılması ve zaten fazla olan elektrik üretim kapasitesinin gereksiz şekilde artmasının ve atıl kapasite oluşmasının önlenmesidir...

Netice itibarıyla, yukarıda açıklanan ETKB ve TEİAŞ'ın resmi verilerine göre Türkiye'de elektrik enerjisi bakımından mevcut kurulu güç talep edilenin üzerinde olup, bu kapasite fazlalığı önümüzdeki

yıllarda da (yapımı devam etmekte olan santrallerin devreye girmesiyle) çok daha artarak devam edeceğinden yeni bir santral ihtiyacı bulunmamaktadır.

Kaldı ki, bir an için tüm çevresel etki ve riskleri göz ardı edilse dahi nükleer güç santralleri yatırım maliyeti en yüksek elektrik üretim tesisleridir. Aynı miktar yatırımla başka enerji kaynaklardan daha fazla elektrik üretmek ve daha düşük maliyetli ucuz tesisler kurarak yatırıma harcanacak kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak mümkündür. Buna karşın nükleer enerji santrallerindeki ısrar enerjinin verimli üretilmesi ve kullanılması ilkesi ile de çelişmektedir.

2.) ÇED OLUMLU KARARINA KONU PROJE, ÇED RAPORUNDA BELİRTİLEN HEDEFLERE AYKIRIDIR.

Dava konusu karara esas ÇED Raporu'nda, Sinop NGS Projesi'nin Amacı başlığında; Türkiye'nin geçmiş yıllardaki elektrik tüketim artışının yüksek olduğu belirtilerek, elektrik talebindeki geçmiş artışlardan örnekleme ile Türkiye'nin enerji kaynaklarının sınırlı olduğu vurgulanmakta, elektrik arzında %55 oranında dışa bağımlı olduğu belirtilerek nükleer enerjinin arz kaynaklarına dahil edilmesinin tamamlayıcı bir seçenek olacağı öne sürülmekte ve ETKB politikaları doğrultusunda nükleer enerjinin enerji arz kaynaklarına dâhil edilmesinin enerji arz ve temin güvenliği ile güvenilirliği hususunda tamamlayıcı bir seçenek olacağı ifade edilmektedir.

Rapor'da ETKB enerji politikaları;

- **dışa bağımlılığın en alt düzeye indirilmesi,**
- **üretim teknolojisi ve kaynak çeşitliliğinin artırılması,**
- **enerjinin verimli üretilmesi ve kullanılması,**
- **ülke enerji ihtiyaçlarının güvenli, sürekli, en düşük maliyet ve çevre üzerinde en az etkiye neden olacak politikalarla hayata geçirilmesi**

olarak belirtilmekte ve Sinop NGS'nin bu politikalara uygun olduğu iddia edilmektedir.

Oysa Sinop NGS'nin bizatihi kendisi, ETKB politikalarının aksine, dışa bağımlılığı arttıran, enerji arz ve temin güvenliğini sekteye uğratan bir projedir. Bu bakımdan belirlenen amaç ile çelişen ve esasında gerçekleştirilmesi amaçlanan tüm hususların aksine sonuç doğuran Sinop NGS projesine ilişkin olarak tesis edilen dava konusu ÇED Olumlu kararında hukuka uyarlık bulunmamaktadır.

2.1.) Yukarıda ayrıntısıyla ifade edildiği üzere, elektrik enerjisi bakımından mevcut kurulu güç talep edilenin üzerinde olup, Sinop NGS'ye elektrik ihtiyacının karşılanması bakımından ihtiyaç bulunmamaktadır.

2.2.) Sinop NGS'nin dışa bağımlılığı en alt düzeye indirmesi mümkün olmayıp; aksine dışa bağımlılığı arttıracaktır.

Sinop NGS'de kullanılacak yakıt işleminden geçmiş uranyumdur. Bu yakıt ülkemizde bulunmamaktadır. Türkiye'de uranyum madenciliği yapılırsa dahi; çıkarılacak ham uranyumu işleyerek nükleer yakıt ha-

*line getirecek tesis ve bu tesisi kurabilecek teknoloji mevcut değildir. Nitekim, ÇED Raporu'nda da ifade edildiği üzere **SANTRALDE KULLANILACAK YAKIT YAPILACAK ANLAŞMALAR NETİCESİNDE YURT DIŞINDAN TEMİN EDİLECEKTİR.***

Bu durumda, Sinop NGS'nin dışa bağımlılığı azaltması olanaklı olmayıp aksine yakıt temininden, inşaaya kadar tüm aşamalarda dışa bağımlılık yaratacaktır.

Bununla birlikte Rapor'da; "Proje Şirketi, NGS'de üretilen elektriğin sahibi olacak ve Uluslararası Anlaşmanın ekinde yer alan ESHA'nın Esas Unsurları'na göre de; EÜAŞ, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve ilgili Proje Katılımcıları arasında yapılan müzakerelere dayalı olarak Proje Şirketi ile bir Elektrik Satın Alma Anlaşması akdedecektir." (s.3/11) denmektedir. Belirtilen Anlaşmaya ilişkin tartışma aşağıda ifade edilmiş olmakla birlikte; Rapor'da belirtilen Ev Sahibi Hükümet Anlaşmasının Esas Unsurları uyarınca yurt dışından temin edilerek santralde kullanılacak yakıtın bedeli üretilen elektriğin satış fiyatına aynı miktarda eklenecek ve 20 yıl süre ile üretilen elektrik EÜAŞ tarafından USD cinsinden belirlenen fiyat üzerinden satın alınacaktır.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda yakıtı yurt dışından temin edilen ve ürettiği elektriğin bedeli 20 yıl boyunca yabancı para ile yabancı ortaklı şirkete ödenecek olan Sinop NGS'nin "dışa bağımlılığı en alt düzeye indirmesi" olanaklı değildir.

Rapor'da belirtilen amacın aksine; genel itibarıyla nükleer santraller ve özelinde Sinop NGS; santral arazisinin kimliği belirsiz bir proje şirketine, yargı denetimine tabi olmayan uluslararası anlaşma hükümleri uyarınca ve bedelsiz olarak tahsis edilmesi bakımından kuruldukları bölge ve ülkemiz için toprak bütünlüğünü de ortadan kaldırmakta; teknoloji, ham madde girdisi, satış sözleşmeleri gibi mekanizmalarla birçok açıdan, uluslararası unsurlara tam bir bağımlılık yaratmaktadır.

2.3.) Sinop NGS'nin, enerji arz ve temin güvenliği ile güvenilirliği sağlaması olanaklı değildir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere santralde kullanılacak yakıt yurt dışından temin edilecek olup, ÇED Raporu'nda da projenin ilerleyen aşamalarında yapılacak uzun dönemli anlaşmalar ile Avustralya, Kuzey Amerika, Kazakistan, Rusya, Güney Afrika, Nijerya ve Namibya gibi tedarikçi ülkelerden temin edileceği belirtilmiştir. (s.6/11)

Öncelikle Namibya gibi ülkelerden uranyum ithal edilse dahi bu uranyumu yakıt haline getirebilen ülke sayısı sınırlıdır. Uluslararası ilişkilerin kırılabilirliği ve değişkenliği göz önünde bulundurulduğunda nükleer yakıt sağlamak için tek ülkeye mahkum olma riski göz ardı edilemeyecek denli yüksektir. Kullanıma hazır hale getirilmiş yakıtın temin edilememesi durumunda da santral duracak ve elektrik üretimi yapılamayacaktır. Alternatif yakıt bulunması ise uzun zaman alabileceği gibi bulunamaması ihtimali de yüksektir.

Açıklanan hususlar göz önünde bulundurulduğunda; santralde kullanılacak yakıtın sınırlı sayıda tedarikçiden temin edilebileceği ve uluslararası ilişkilere bağlı olarak tedarikinin durma riskinin büyüklüğü karşısında Sinop NGS'nin enerji arz ve temin güvenliği ile güvenilirliğini sağlaması söz konusu olmamaktadır.

Bununla birlikte nükleer güç santrallerinde en küçük arıza durumunda dahi onarım süresi uzun zaman almaktadır. Kaldı ki çekirdek erimesine neden olacak bir arıza sonrası reaktörü onarım olanağı olmadığından santralin tamamen durması söz konusu olacaktır. Bu bakımdan da Sinop NGS'nin ülkenin enerji ihtiyacını karşılamakta süreklilik sağlaması söz konusu değildir.

Bu durumda, projeden çekildiğini açıklayan Japonya ile yapılan anlaşmaya dayanan ve hisselerinin %51'inin Japon konsorsiyumunun elinde olacağı kural altına alınan Proje Şirketince gerçekleştirilmesi planlanan projeye dayalı olarak hazırlanan ÇED Raporu'nun bir karşılığı bulunmamaktadır.

Zira ÇED Raporunda; projenin gerçekleştirilmesi, finansmanı, maliyeti, ekonomik etki değerlendirilmesi, sökümü, işletilmesi, enerji satışı, iletim hatları vb. projeye ilişkin tüm hususlarda Japonya ile yapılan Anlaşma ve bu anlaşma ekinde yer alan hisselerinin %51'inin Japon konsorsiyumunun elinde olacağı kural altına alınan Proje Şirketi ile imzalanacak anlaşmaya ilişkin esaslar dayanak alınmıştır. Belirtilen hususlar projeye ilişkin esaslı unsurlar olup, bunların belirsizliğinde projenin çevresel etkilerinin tespit edilebilmesi, dolayısıyla alınacak önlemlerin belirlenebilmesi de olanaklı değildir.

Hali hazırda Sinop NGS'yi kuracak ve işletecek olan proje şirketinin ortakları, ortaklık yapısı, nükleer santralin teknolojisini sağlayacak olan taraf belirsizdir. ETKB 2019-2023 Strateji Belgesi'nde de, Sinop NGS için, Akkuyu NGS'den farklı bir hükümetler arası anlaşma ile yeni ortağın belirleneceği belirtilmiştir.

Santralde kullanılacak teknolojinin, projede başat rol oynayacak olan yabancı yatırımcının tercihleri göz önüne alınarak seçileceği belli iken, iptal edilmiş bir projenin teknolojik seçimlerine dayandırılan ÇED Raporu dayanağını ve geçerliliğini yitirmiştir.”¹

11.4 Diğer Aykırılıklar ve Hatalar

ÇED Raporu gerçeklere değil, kabullere ve varsayımlara dayanmaktadır.

Sinop NGS kuruluş yeri olarak öngörülen 1.005,8 ha alan için NGS Yer Lisansı bulunmamaktadır. 2023'e kadar alınacağı ETKB 2019-2023 Strateji Belgesi'nde bildirilen Yer Lisansının, ÇED Raporu'nda atıfta bulunulan yer olacağı bugün için yalnızca bir varsayımdır. Varsayıma dayalı bir ÇED Raporu ve “Uygun” Belgesi, kanımızca ölü doğmuştur, geçerli olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

Tesis için yer lisansı alınmamış olduğu halde, kendi akıllarına göre İnceburun'da binlerce ağacı keserek orman varlığına kasteden kişi ve kuruluşlar, bu sorumsuz davranışlarının hesabını mutlaka vermelidir.

ÇED Raporu'nda, SİNOP NGS'ye yapılacak reaktörlerin tipinin ATMEA1 olacağı belirtilmiştir. Oysa, kesinleşmiş bir proje, ortakları belli bir yatırımcı şirket yoktur ve teknoloji ve reaktör tip seçim ve tercihleri yapılmamıştır. Bu durumda, adeta fal açarak, “SİNOP NGS Projesinde bir şirketin tescilli tasarımı olan ATMEA tipi reaktör kullanılacaktır” demek, ÇED Raporu'nu hazır-

¹ https://enerji.mmo.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/Sinop-NGS-ÇED-Olumlu.-dava-dilekçesi.udf_.pdf

layanların görevi değildir. Bu tür reaktörün kullanılacağına hangi merci, hangi yetki ile, hangi ölçütlere göre, ne gerekçe ve beklenti ile karar vermiştir?

ÇED Raporu'nun 1248. sayfasında, “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Japon Hükümeti arasında imzalanmış olan Uluslararası Anlaşma'nın ekinde yer alan ESHA'nın Esas Unsurları uyarınca 20 yıl boyunca radyoaktif atık yönetimi özel hesabına ve işletmeden çıkarma özel hesabına ayrı ayrı olmak üzere, üretilen birim elektrik (kWh) başına 0,15 ABD sent yatırmakla yükümlüdür*” denilmektedir. Bu konuda da, atıfta bulunulan Japon Hükümeti ile imzalanan Anlaşmanın bizatihi kendisi ve ekinde yer alan ESHA Esas Unsurları'nın geçerliliği tartışmalıdır.

ÇED Raporu'nda, “*Atık yakıt 60 yıl boyunca proje sahasında biriktirilecek sonra Türkiye tarafından imha edilecek*” denilmektedir. İmha tesisinin nasıl yapılacağı ve maliyeti, ÇED Raporu'nda dikkate alınmamış, santral maliyeti içerisinde hesaba katılmamış ve ülkeye neye mal olacağı açıklanmamıştır. Dolayısı ile bu ÇED Raporu yanıltıcı belge niteliği taşımaktadır.

ÇED Raporu'nda proje alternatifleri için açıklama veya karşılaştırmalar da yoktur, yani nükleer santral tek alternatif olarak sunulmuştur. Bu ise hayatın gerçeklerine, bilime ve tekniğe aykırıdır.

ÇED Raporu'nda referans santral olarak Flamanville 3 Santrali verilmiştir, ancak bu santralin sahiplerinden veya yapımcısından alınmış bir izin belgesi, ÇED Raporu içerisinde yoktur. Dolayısı ile ÇED Raporu'nda yer alan bilgiler güvenilir olmamaktadır.

ÇED Raporu'nda soğutma suyu denizden alınacak ve 7 derece artı sıcaklıkla denize deşarj edilecektir denilmektedir. Artan bu 7 derecenin deniz yaşamına etkisi ve deşarj edilen soğutma suyu içerisindeki kimyasallar ve etkileri ÇED Raporu'nda açıklanmamıştır.

YUKARIDAKİ BÖLÜMLERDE ANLATILDIĞI ÜZERE, ÇED RAPORU ARTIK GEÇERLİ OLMAYAN BİR ANLAŞMAYI REFERANS ALMAKTADIR. ETKB, 2019-2023 STRATEJİ BELGESİ'NDE DE SİNOP NGS İÇİN, AKKUYU NGS'DEN FARKLI BİR HÜKÜMETLERARASI ANLAŞMA İLE YENİ BİR YATIRIMCI ORTAK BELİRLENECEĞİ BELİRTİLMEKTEDİR. BU ORTAK BELLİ OLDUĞUNDA SANTRAL REAKTÖR TİPİ, KAPASİTESİ, YAKITI, ATIK BERTARAFI VB. HUSUSLAR YENİDEN BELİRLENECEKTİR. BU DURUMDA HAZIRLANAN VE UYGUN BULUNAN ÇED RAPORU'NUN HİÇBİR HÜKMÜ YOKTUR.

ÜLKEMİZİN DIŞA BAĞIMLILIĞINI ARTIRACAK, YÜKSEK MALİYETLİ, ATIK VE RİSK SORUNU ÇÖZÜLMEMİŞ, SİNOP NGS'YE İHTİYACI YOKTUR.

SAHİL YOLU, KÜÇÜK HES'LER, YAYLALARI BİÇEN YOLDAN SONRA; KARADENİZ'İN BAĞRINA BATACAK YENİ BİR HANÇER OLACAK SİNOP NGS PROJESİNDEN VAZGEÇİLMELİDİR.

12. SONUÇ YERİNE, ÖNERİLER

12.1 Demokratik Enerji Programının Tam Zamanı

Dünyayı saran son korona virüs salgınının yıkıcı etkileriyle daha da derinleşen krizin, mevcut kapitalist ve neoliberal politikalarla aşılamayacağı açıktır. Sorunları aşmak ve krizden mümkün olan en çabuk şekilde ve en az hasarla çıkabilmek için; yurttaşların ve toplumun vazgeçilmez gereksinimlerinin karşılanmasında kamu mülkiyeti, kamusal hizmet ve toplumsal yarar esaslarını temel alan bir planlama ve toplumsal kalkınma perspektifi ile kamucu, toplumcu bir programın uygulanması zorunludur. Bunun için; enerji sektörünü özel tekellerin kâr egemenliğinden çıkarıp kamusal bir düzleme aktarma, toplum çıkarlarını gözeterek, kamusal planlama esaslı, yenilenebilir kaynaklara dayalı, düşük karbon salımlı bir ekonomiye yönelme ve enerjiyi azami ölçüde verimli kullanarak enerjide demokratik bir denetimi/programı gerçekleştirme ihtiyacı vardır.

Demokratik enerji programı, emeğin tarihsel kazanımlarını, örgütlülüğünü ve sosyal devleti sermayenin çıkarları lehine yok eden; sağlık, eğitim dâhil tüm alanları piyasa uygulamalarına açan neoliberal politikaları değiştirmeyi esas almaktadır. Emeği en yüce değer sayan, siyasal, ekonomik, sosyal yönleriyle bütünlüklü, toplumcu bir demokratikleşme siyasal programının, eşit, özgür, adil bir topluma ve bağımsız ve demokratik bir ülkeye ulaşma mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır.

ŞİMDİ, UZUN YILLARDIR İZLENEN VE ARTIK TIKANDIĞI, BAŞARISIZ OLDUĞU AYAN BEYAN ORTADA OLAN YANLIŞ ÖZELLEŞTİRME PİYASALAŞTIRMA ESASLI POLİTİKALARA SON DEMENİN, ENERJİ, SAĞLIK, EĞİTİM VB. KAMU HİZMETLERİNİN, KAMU KURULUŞLARI ELİYLE, KAMUSAL PLANLAMA ANLAYIŞI İLE VERİLMESİNE DAYALI PROGRAMLARI, POLİTİKALARI, KURUMSALLAŞMAYI VE İŞLEYİŞİ TASARLAMANIN VE UYGULAMANIN ZAMANIDIR.

12.2 Nelere Son Verilmeli, Neler Yapılmalı?

Akkuyu NGS, TANAP, Türk Akımı vb. projelerde yapıldığı gibi; bazı ticari sözleşmelerin, bir tür “yasal hile” ile gereği olmadığı halde TBMM onayından geçirilerek uluslararası sözleşme niteliği kazandırılması ve ulusal iç hukukun denetimi dışına çıkarılması önlenmeli; bu tür mevcut sözleşmeler ivedilikle yeniden görüşme konusu yapılmalı, toplum ve ülke çıkarları doğrultusunda değiştirilmelidir.

ETKB, 2019-2023 Strateji Belgesi’nde Sinop NGS için, Akkuyu NGS’den farklı bir hükümetler arası anlaşma ile yeni bir yatırımcı ortak belirleneceği belirtilmektedir. Olumlu kararı verilen Sinop NGS ÇED Raporu ise artık geçerli olmayan bir anlaşmayı referans almaktadır. ÇED Raporu Olumlu Kararı iptal edilmeli, Sinop NGS projesinden vazgeçilmelidir.

Yasal düzenlemelerde kamu yararı kavramı öznel ve piyasa güçleri lehine istismar edilen bir kavram olmaktan çıkarılmalıdır. Kamu yararı kavram ve uygulaması, toplumun ve emekçi halkın yararını gözeterek nesnel ve somut olarak ölçülebilir ölçütlere dayandırılmalıdır.

“Acele kamulaştırma” denilen, sermayenin enerji yatırımları için yurttaşların oturdukları evlerden, topraklarından, çevrelerinden koparılmasına, sürgün edilmesine dayanak olan yasal düzenleme değiştirilmeli, insan haklarına aykırı bu uygulama derhal sona erdirilmelidir.

Kullanılmayan bir hak, hak değildir. Toplumsal adalet için, tüm idari ve adli yargı süreçleri, halkın ve demokratik kuruluşların hatalı uygulamalara yasal itiraz hakkını sınırlayan, önleyen, hatalı yorumlara açık; “doğrudan zarar görme şartı”, “yüksek dava açma harçları ve çok yüksek bilirkişi ücretleri” gibi tüm engeller kaldırılmalı, hak arama kolay ve uygulanabilir olmalıdır.

Yerli kömür yakan santrallara verilen piyasa fiyatlarından daha yüksek sabit fiyattan alım garantileri ve fosil yakıtlı birçok büyük santrala ilave ödeme yapılmasını sağlayan Kapasite Mekanizması sona erdirilmelidir. Yenilenebilir kaynaklara verilen ancak bugün amaç dışına çıkmış olan ve birçok büyük şirkete kamudan kaynak aktarımına dönüşen yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriği yüksek fiyatla alım garantisi uygulaması (YEKDEM) gözden geçirilmeli, kapsamı küçük ve desteğe gerçekten ihtiyacı olan santrallerle sınırlanmalıdır.

Doğal çevreyi ve toplumsal yaşamı olumsuz etkilediği saptanan tüm santrallerin (termik, jeotermal, hidrolik, biyokütle vb. kaynaklılar dâhil) faaliyetleri durdurulmalıdır.

Üretim yöntemi ne denli çevre dostu olursa olsun elektrik üretme gerekçesi, santral çevresinde yaşayan insanların istekleri dışında yaşamsal haklarının sınırlanmasını veya ortadan kaldırılmasını haklı kılamaz. “Çevreci santral yapma” iddiası da, santrallerin tüm çevresel ve toplumsal etkilerini gözardı etmenin, verimli tarımsal arazileri sınırsız biçimde işgal etmenin, akarsu yataklarının güzergâhlarını değiştirmenin, doğal yaşam için gerekli olan suyu beton borular içerisine hapsetmenin ve çok sayıda ağacı kesmenin gerekçesi olamaz.

Kamu tarafından yapılanlar da dâhil; tüm yeni tesislerin çevresel ve toplumsal etki değerlendirme çalışmalarında, yatırımın tüm etkileri bilimsel gerçeklere dayandırılmalı ve kurulması öngörülen tesislerin bulunduğu yörede var olan ya da yatırım kararı alınmış diğer yatırım projelerinin etkileriyle birleşmesi sonucunda ortaya çıkacak kümülatif etki de değerlendirilmelidir. Yapım ve işletme aşamaları sürekli denetlenmeli, çevresel ve toplumsal etki değerlendirmesinde belirtilen ve böylece taahhüt edilen yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği denetlenmelidir.

İstisnalar kuralı bozar. Kamu yönetimi, tüm enerji yatırımlarında yaşam alanlarının olumsuz yönde etkilenmemesi için kuralları geçersiz kılacak istisnaları kurgulamakla değil, kuralları istisnasız uygulamakla, yurttaşların anayasal haklarını savunmakla yükümlü olmalıdır. Halen milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ile tabiatı koruma alanlarında, muhafaza ormanlarında, vb. alanlarda ilgili bakanlığın; doğal sit alanlarında ise ilgili koruma bölge kurulunun olumlu görüşü alınarak, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim tesislerinin kurulmasına izin verilebilmektedir. Ülke doğasının tahrip edilmesine, flora ve fauna kaybına ve yerel halkla yeni bir anlaşmazlık alanının yaratılmasına yol açabilecek yanlış uygulamalar sona ermelidir.

Tüm enerji projelerinde yer seçiminden-projenin fizibilite aşaması, tesis montajı ve işletme ömrü sonuna kadar sürecin tüm aşamalarında, toplum yararı ve çevre öncelikle göz önüne alınmalı, halkın

kabulü, diyalog ve danışma önemsenmeli, verimli tarımsal arazilere enerji tesisi kurulması ve halkın geçim kaynağı olan tarım alanları ve ürünlerine zarar verilmesi mutlaka önlenmelidir.

Atanmış ve seçilmiş yöneticilerin görevi, santral yatırımcısı sermaye gruplarının çıkarlarını kollamak değil, her ne pahasına olursa olsun o bölgede yaşayan insanların, toplumun, çevrenin, doğanın ve ülkenin çıkarlarını bir bütün olarak korumak olmalıdır.

Yanlış uygulamalardan canı yanan, zarar gören üreticilere ve yaşadıkları bölgede sağlıklı yaşam haklarını savunmak için barışçıl yöntemlerle direnenlere baskı ve şiddet uygulama, üzerlerine kolluk kuvvetleri gönderme vb. uygulamalar derhal durmalı ve halkın taleplerine kulak verilmelidir.

Yerli taş kömürü, linyit, asfaltit vb. her tür kömüre dayalı yeni santral projelerine mutlak toplum yararı yoksa izin verilmemelidir. Mevcut ve yatırımı süren kömür yakıtlı santrallerin, jeotermal santrallerin, lastik ve zararlı atık yakan santrallerin yasal hilelerle çevreyi kirletmelerine son verilmelidir. Kömür santrallerinde ve santrallara kömür sağlayan maden işletmelerinde çalışanların sosyal haklarını güvence altına alarak çevreyi kirleten santrallerin üretimleri durdurulmalıdır. Filtre, baca gazı arıtma (de-sülfürizasyon, azot oksit giderme), atık su arıtma, atık kül-cüruf-alçı taşı depolama alanı vb. yatırımları çok ivedilikle yapmadıkları, bu sistemleri etkin ve verimli bir şekilde hizmet verir hale getirmediikleri, salımlarını devamlı erişilebilir şekilde web sitelerinde duyurmadıkları sürece, söz konusu santrallerin çalışmalarına izin verilmemelidir.

Enerji politikalarında ciddi ve radikal bir değişikliğe hızla gidilmeli, elektrik üretiminde fosil yakıtların payı düşürülmeli; yenilenebilir enerji kaynaklarının payını ciddi oranda artırmaya yönelik politikalar, kamusal planlama anlayışı ile toplum çıkarlarını gözeterek ivedilikle uygulanmalıdır

Bundan böyle enerji üretim tesislerinin kamusal bir planlama anlayışı içinde, esas olarak rüzgâr, güneş vb. yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı ve toplum çıkarlarını gözetir biçimde kurulması sağlanmalıdır.

Rüzgâr ve güneş enerjisinden daha çok yararlanılmalıdır. Rüzgârda kurulu güç potansiyelin yüzde 15'i, tüm proje stoku ise potansiyelin ancak yüzde 30'u düzeyindedir. İktidar, daha önce rüzgâr enerjisi kurulu gücünün 2023 yılına kadar 20 GW'a çıkartılmasından söz ederken bu hedeften çark etmiş ve rüzgâr enerjisine dayalı elektrik üretiminde 2028 yılına kadar yalnızca ilave 10 GW kapasite tesisi hedeflediğini bildirmiştir. Böylece, 2028'de bile Türkiye rüzgâra dayalı elektrik üretim kapasitesinin yalnız üçte birinin kullanılmasını planlanmış olmakta ve adeta "bir daha esme rüzgâr" denilmektedir. Tersine bu kapasite planlı ve hızlı bir şekilde değerlendirilmeli, yurtiçinde üretilen kule, türbin, jeneratör vb. kullanılarak yılda asgari 2.000-2.500 MW kurulu güç artışı hedeflenmelidir.

Bugün yalnız yüzde 2,4'ü değerlendirilen güneşe dayalı elektrik üretim potansiyelinin önümüzdeki on yılda ancak yüzde 4'ünü değerlendirmeyi öngören güneş enerjisi karşıtı yaklaşım devre dışı bırakılmalı ve bu sonsuz kaynaktan en yüksek düzeyde yararlanılmalıdır.